శ్రీ

సంస్కారదర్పణము.

(ఏడంకముల నాటకము.)

ఇది

బర్హంపురనివాసియు, ప్రభావతీచరిత్రకావ్యకర్తయు నగు

గాదె శ్రీ జగన్నాథస్వామి

ప్రణీతము.

మొదటికూర్పు 1,000 ప్రతులు.

కాకినాడ:

స్కేప్ అండ్ కో., ముద్రాక్షరశాల ముద్రితము.

1914.

[వెల 12 అణాలు.

ఉ॥ ఆరయ శాలివాహనశ ♦ కాబ్దములంగనభోగశేందులన్
చేరగు తారణాబ్దమున ♦ వెండి శుచిన్ బహుళత్రయోదశిన్
ధీరుఁడు గాదె రంగయకు ♦ దీర్ఘచరిత్రి సుభద్రమాంబకున్
శౌరివరప్రసాదమునఁ ♦ జత్రిపురంబున నే జనించితిన్.

ఆంధ్రభాషాప్రశంస.

(నవరత్నములు)

గీ॥ శ్రీమహేంద్రి మల్ల ♦ శేషశైలము ఋష్య
మూకమనెడి త్రినగ ♦ ములకు నడుమఁ
దనరు దేశమునకుఁ ♦ దెనుఁగుదేశంబండ్రు
దీనిభాష తేట ♦ తెనుఁగుబాస.

మ॥ తొలుతన్ రాజమహేంద్రుకాలమునఁ బ్రా♦దుర్భావమున్ జెంది యా
వలనెల్లూరి నృపాల ముఖ్యులకృపన్ ♦ వర్ధిల్లి యామీఁదరా
యల సన్మానమునన్ సమస్తదిశలన్ ♦ వ్యాపించి పెంపొందు మా
తెలుఁగున్ బోలెడి సౌమ్యభాషగలదే ♦ దేశీయభాషాళిలోన్.

తే॥ అల్ల ద్రవిడభాషలలోని ♦ దయ్యుఁ దెల్గు
సంస్కృతపుమేళనమ్మున ♦ సంస్కృతముగ
భ్రమరకీటకన్యాయంబు ♦ పట్టెననఁగ
మ్రదిమ మాధుర్యగుణముల ♦ బ్రథితిఁగాంచు.

సీ॥ త్రైలింగ కాళింగ ♦ రాష్ట్రీయులకు మాతృ
భాషగాఁ దొలినుండి ♦ పరిఢవిల్లి
యాంధ్రభృత్యులపాల ♦ నారంభముననుండి
యాంధ్రభాషాభిఖ్య ♦ నతిశయిల్లి
కృష్ణరాయలవారి ♦ కేలూఁతఁగైకొని
విహరించి కర్ణాట ♦ విషయమందు
ద్రవిడభాషలకెల్లఁ ♦ దలమానికంబని
పాశ్చాత్యబుధులచేఁ ♦ బ్రస్తుతిఁగని

తే॥ ప్రళయకావేరి చిల్కాస ♦ రస్సులకును
మధ్యగల జనపదముల ♦ మలయుచుండు
తెలుఁగుభాషకు సరియైన ♦ దేశభాష

క్షితిని వేఱొండు లేదని ♦ చెప్పఁగలము
సరసమతులార విద్యాప్ర ♦ చారులార.

మ॥ నవలల్ నాటకముల్ ప్రబంధములు వి♦న్నాణంబుగా వ్రాయుచున్
నవవిజ్ఞానసుబోధకంబులగు నా ♦ నాశాస్త్రముల్ తెల్గులోఁ
గవులా వారలు వ్రాయుచుంట కతనం ♦ గా! యాంధ్రభాషామత
ల్లి విచారస్థితిఁ జెంది యూఁదలను వా ♦ ల్చెన్ సాటిభాషాళిలోన్.

మ॥ యతియున్ బ్రాసముఁ ద్రోసిపుచ్చి నియమం♦బానంతయున్ లేనిదు
ష్కృతులన్ బన్నెడివారి పోకలను వా ♦ రింపంగ నుద్యుక్తులై
క్షితి నీరీతి మహాసభ్యులనొగిన్ ♦ జయించుమీకోటి వి
శ్రుతిపాండిత్యుల కార్యశూరులకిదే ♦ జోడింతుహస్తంబులన్.

గీ॥ భూతవర్తమాన ♦ పుం గవిపుంగవుల్
పొలుపుమీఱ వ్రాయు ♦ పుస్తకములఁ
గలుగు లోపములను ♦ దొలఁగించి దండిమీఱ
యచ్చువేయుపూన్కి ♦ మెచ్చవలదె?

శా॥ విద్యాభోజులు దానకర్ణులగుచున్ ♦ బెక్కండ్రు హిందూప్రభుల్
హృద్యప్రక్రియఁ గ్రాలుచుండిరిఁగదా! ♦ యీదేశ మెత్తిల్లుమీ
యుద్యోగంబు నృపావలంబనము లో ♦ కోత్కృష్టమైయొప్పటన్
సద్యఃపూర్ణఫలాప్తిఁగాంచు నది దే ♦ శస్థుల్ ప్రమోదింపఁగన్.

ఉ॥ కొందఱు సత్ప్రబంధములఁ ♦ గొందఱు సన్నుతపత్రికాళిచేఁ
గొందఱు గ్రంథమాలలను ♦ గొందఱు గ్రంథనికేతనంబులన్
బొందుగ నాంధ్రవాక్జనని ♦ పూజలొనర్పఁగడంగి రింకపై
సందియమింత లేదు బహు ♦ సంపదలన్ మనవారు వర్ధిలన్.

తే॥ రమణనానంద వత్సరా ♦ రంభమందు
నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ♦ మర్పణముగ
నాయొనర్చు సపద్యర ♦ త్నములు చదువఁ
బడియెఁ గాకినాడ సభాభ ♦ వనమునందు.

కాకినాడ
19-4-14

విబుధవిధేయుఁడు
గాదె శ్రీజగన్నాథస్వామి.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రకల్పకము.

ఉ. భారతభూవిభాగము ♦ భాసిలు సీమనయాంధ్రసీమ వి
ద్యారమణీ ప్రబోధమున ♦ స్థాపనచేసితి మాంధ్రకల్పకం
బో రసికాగ్రగణ్యులగు ♦ నూర్జితులార ! యుదారలీలఁ ద
ళ్కోరకముల్ ప్రసూనములు ♦ కోరి గ్రహింపుఁడు కోర్కులిచ్చెడిన్.

ఆర్యులారా! కొందఱు కవిమిత్రుల ప్రోత్సాహమునఁ "ఆంధ్రకల్పక" మను పేర నొక నవీనగ్రంథమాల గంజాం మండలములోఁ జేరిన టెక్కలి రఘునాథపురమునందు నెలకొల్పినారము. ప్రస్తుత మూరూరను గ్రంథమాలలు బయలదేఱుచున్నవని పేరేకాని యం దొకటి రెండు దప్పఁ దక్కినవన్నియు నేకొఱమాలిన పుస్తకములనో సంతరించి ప్రచురించుచున్న సంగతి యెల్లరకు విశదమేకదా! ఇది విచారించి దేశసేవ చేయ సమకట్టినవారికి మాతృభాషాగ్రంథ వ్యాపకము చేయుటయే కర్తవ్యాంశముగా గ్రహించి యేతదుద్యమంబునకుఁ గడంగినారము. కావున మాయందు ననుగ్రహముంచి శ్రీమంతులెల్లరు మాకుఁ గరావలంబనమిచ్చి యెల్లవిధములఁ దోడ్పడుదురుగాక.

ప్రస్తుతకాలముననుసరించి, చరిత్రాత్మకమైన నవలలును, ధర్మప్రబోధకమైన నాటకములును, ప్రకృతిశాస్త్ర నిరూపకమైన వచనగ్రంథములును, మున్నగునవి మాగ్రంథమాలయందుఁ బ్రకటింపఁబడుచుండును. ప్రతిసంవత్సరము మూఁడు లేక నాల్గుపుస్తకములవంతున బ్రచురింపఁబడుచుండును. కలవారి కటాక్షరుచులు మాయందుఁ బ్రసరించినకొలందిని గ్రంథముల ధరలు తగ్గింపఁబడుచుండును. మాగ్రంథ

మాలలో నవరేని కవిచంద్రము లుదారులై తమగ్రంథములు పంపు దురేని యట్టివారిని సముచితగతి సత్కరింతుము. ఇట్లు బహువిధములఁ దక్కినగ్రంథమాలలను మా "ఆంధ్రకల్పక" మనుసరించియున్నను గొన్ని కారణాంతరములచే, ఈ 1915 వ సంవత్సరమునకుమాత్రము 'విపి' ద్వారా పుస్తకములు గ్రాహకులకుఁ బంపుటకు నిశ్చయించుకొనలేదు. కావున నీవిధానమునకు నాంధ్రు లన్యథా విచారింపక మాయందొక్కింత విశ్వాసముంచి మమ్ముఁ జరితార్థులను జేయుదురుగాక !

1. ముఖ్యపోషకులకు చందా రు. 50 దానికిఁబైఁబడి.
2. పోషకులకు ... 15
3. అభిమానస్థులకు ... 5
4. గ్రాహకులకు ... 2

100 రూప్యములిచ్చు నౌదార్యవంతుల ఛాయాపటములు మా గ్రంథములలో ముద్రింపఁబడును.

అధ్యక్షుఁడు—పరాంకుశము రామమూర్తి పంతులు బి. ఏ.
1 తరగతి ప్లీడరు.

కార్యదర్శి—గాదె శ్రీ జగన్నాథస్వామిపంతులు,

పై విలాసము:—గాదె శ్రీజగన్నాథస్వామిపంతులు,
ఆంధ్రకల్పకనిలయ కార్యదర్శి, టెక్కలి, గంజాంజిల్లా.

రాజపోషకులు.

1. శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజా కృష్ణచంద్రనారాయణ గజపతిదేవుగారు, పర్లాకిమిడి.
2. ,, రాజా శ్రీనివాసరాజమణి రాజదేవుగారు, మందుసా.
3. ,, రాజా బృందావన హరిచందనజగదేవుగారు, టెక్కలి.
4. ,, రాజా కృష్ణచంద్రగజపతిదేవుగారు, నందిగామ.
5. ,, రాజా సీతారామభూపాల్ బహద్దూరుగారు, గద్వాల.
6. ,, రాజా తడకమల్లి సీతారామచంద్రరావుగారు, భేతవోలు.

ప్రధానపోషకులు.

1. పాకనాటి శ్రీ వేంకటేశ్వరులునాయుఁడుగారు, బరంపురము.
2. రావుబహద్దూరు పాకల గోపాలరావుపాత్రుఁడుగారు, బరంపురము.
3. ఆరిక రాజారావుగారు, బరంపురము.
4. మంగు వేంకటరంగనాధపంతులుగారు, ప్లీడరు, శ్రీకాకోళము.
5. కేశనపల్లి నరసింగరావుపంతులుగారు డిప్యూటికలక్టరు, విశాఖపట్నము.
6. గద్వాల తిమ్మారెడ్డిగారు, హైదరాబాదు.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రకల్పకప్రథమపుష్పము.

కృతిసమర్పణము.

సీ॥ నా తండ్రి తల్లికి ◆ మాతల్లి తండ్రికిఁ
దండ్రియై యెవ్వాఁడు ◆ ధరణిఁ గ్రాలెఁ
దంజాపురీశుని ◆ దనిపి సంగీతాది
విద్యల నెవ్వాఁడు ◆ బిరుదమందె
రంగనాథునిమీఁద ◆ రంగుగాఁ గృతిపరం
పరఁ జెప్పె నెవ్వాఁడు ◆ భక్తిమీఱ
హాస్యనైపుణ్యమే ◆ పారంగఁ బలుచిత్ర
పదముల నెవ్వాఁడు ◆ పటిమ వ్రాసె
తే॥ నట్టి చొల్లప్పిళ్లికులజుఁ డు ◆ దారయశుఁడు
శ్రీజగన్నాథపండిత ◆ శేఖరునకు
నాయొసంగిన యీమహా ◆ నాటకంబు
జగతి నాచంద్ర తారార్క ◆ముగ వెలుంగు.

INTRODUCTION.

The desire for "Social" dramas in the Telugu Literature has been well met by Mr. Gadi Sri Jagannadhaswamy's "Samskaradarpanam." Much of our dramatic literature consists of stories taken from the puranas. We have the exploits of Great men and women, described with a grandeour and pomp, savouring of myth. Every hero and heroine is the embodiment of one ideal or the other. The growing tendency of the times is more to long for a mirror through which we can glance the deeds and movements of our own or of those around us. The "Puranic dramas" through pregrant with the highest principles of morality and devotion are, when compared with the social, more difficult of representation. Action is not a mere recitation on the stage but means something more. The spirit of the 'charactor' must be understood and then only the representation is worth its name. Otherwise it has no more effect than that produced by making a profligate women 'act and sing' the qualities of 'Draupadi.' This bad effect and unnaturalness is removed by attempting to 'act and sing' our own selves or those around us. This present work is one of those which we require at the moment. The topic of the play is the burning one of the day-widow marriage, foreign voyage, and other kindered matters are well handled with an ease and naturalness which really deserve much appreciation. The author advocates moderate social reform he seems to encourage virgin widow marriages and to advocate post puberty marriages but fixes the age limit at 16. He is liberal in his views on foreign travel and female education. He however creticises rightly in our openion the present education imparted in Girls schools In a word he advo

cates reform on national lines and tries to reconcile it with the time honored Sanatana Dharama. The author cannot be said to have brought to light a master piece, but the public may yet extend their hand of support to the production of an amatuer. The author is already known to the public as the translater of 'Mukundamala' and the writer of 'Prabhavati' and books novels. This is the first attempt of his at the composition of a drama and he has done well in choosing a subject which cannot fail to create an interest in its readers. His character-sketch, which is the hardest nut for a dramatist to crack, is produced with good effect. The author has made his dramatic-personoee to take sides with the leading points for reform and their debates are at the same time both amusing and instructive. The style is rapid and elegant. The flow of the verses is smooth and natural. We hope that this "Samaskara-darpanam" will give satisfaction to all who read it and it deserves a cordial welcome to the Telugu Dramatic Literature.

Berhampore, 18-12-14.

(Sd.) P. S. Ramamurti B. A.,
1st Grade Pleader.
Manager, Amature Theatrical Co.,

మహారాజరాజశ్రీ గాద శ్రీజగన్నాధ కవిగారికి—

విధేయుఁడు పార్వతీశ్వరుఁడు నమస్కార పూర్వకముగా వ్రాసికొనినది—

తమచే రచింపఁబడిన సంస్కారదర్పణమను సాంఘికరూపకమును గొంతవఱకుఁ జదివితిని. ప్రస్తుతసాంఘికావస్థయు, కాలానుసరణముగ నావశ్యకములని తోఁచిన సంస్కారములను మిక్కిలి నేర్పుతోఁ జర్చింపఁ బడినవి. ఆంధ్రమున నొకటి రెండు తక్క, రూపకములను పేరునఁ బిలువంబడఁదగిన గ్రంథములు లేనేలేవను విమర్శకాభిప్రాయమునకు మీరూపకము భంగము కలిగించినది. ప్రాచీనార్వాచీన నాటక సంప్రదాయములలో మంచివని తోఁచినవన్నియు నొక్కచోఁజేర్చి రచించినదిగాన, మీరూపకము స్థిరముగా నిలచుఁగని నాయుద్దేశము. ఇఁకఁ గవిత్వమునందు మీరారితేరినవారే యగుటచేఁ బద్యములు సరసములుగానున్నవని వేఱుగ వ్రాయనక్కఱలేదుగదా!

ఛత్రపురము
20 డిశంబరు 1914

ఇట్లు విధేయుఁడు
మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి వ్రాలు

ఉపోద్ఘాతము.

సంస్కృతనాటకలక్షణము లన్నిటి ననుసరించి యియ్యది వ్రాసితినని చెప్ప సాహసింపను. ప్రస్తుతకాలానుగుణ్యముగా నాంధ్రనాటకములకుఁ బ్రత్యేకలక్షణము లనుభవజ్ఞులగు నేపండితచంద్రులైన నిర్ణయించియుండిన నస్మదాదులకుఁ జాల నుపయోగముగా నుండెడిది. కాని యట్టిప్రయత్న మెవ్వరును జేయకున్కి సంస్కృతమునుండి యాంధ్రీకరింపఁబడిన యేకొన్ని నాటకంబులు దక్క దక్కినవన్నియు నేహూణభాషననుసరించియో వ్రాయఁబడుచుంటవలన నవి యంతగా మనవారికి రుచించియున్నట్లు తోఁచదు. కావున నాకుఁ దోఁచినవిధంబుగా నవకాశంబున్నంతదనుక సంస్కృతనాటకములనే లక్ష్యముగా నుంచుకొని యీ దృశ్య ప్రబంధము వ్రాసియుంటిని. సాంఘిక విషయములన్నియు నొక్కటి విడువఁబడకుండ నిందుఁ బొందింపఁబడిన హేతువున దీనికి సంస్కారదర్పణమను నామము సార్థకము కావచ్చును. అద్వైతమతము బోధింపఁగోరి కృష్ణమిశ్రి ప్రబోధచంద్రోదయము వ్రాసి కృతార్థుండగునట్లు సంస్కారమార్గ నిరూపణముచేయు సదుద్దేశముతో నేనును దద్పథానుగతినై యీ గ్రంథమును నిర్మించితిని. నా యీయుద్యమ మెంతవఱకు సఫలీకృత మైనదో గుణగ్రహణదక్షులగు పండితులు నిర్ణయింతురుగాక.

సౌకర్యము ననుసరించి యిందలి పాత్రలకు వాడుకలోనున్న పేర్లే పెట్టఁబడినవి. వర్తమాన ప్రబంధకవుల యుపయోగములోనున్న "ఏనా" మున్నగు గ్రామ్యపదములను గాక సమయోచితముగా నాయాచోట్లఁ గొన్ని హూణపదంబులు వాడఁబడినవి. దూషక విదూషక సంభాషణము గ్రామ్యభాషలో వ్రాయఁబడినది. వివాహవిషయికచర్చ ప్రధానాంగముగాను, కరుణము ప్రధానరసముగాను నిందుఁ బదర్శింపఁబడినవి. సజీవులుగానున్న రాయబహద్దూరు వీరేశలింగ ప్రముఖులగు నల్వురైదుగురి నామంబులు, మన్నాటకంబు స్వభావానుగుణ్యముగా నుండుననుతలంపున నాయాచోట్ల పేర్కొనఁబడియున్నవి గావున నిది యెఱింగినవారై యీమహాదారులు నన్ను మన్నింతురుగాక.

స్వవిషయము

ఆర్యులారా !

వేఁగివిషయాధిపతులగు తొల్లింటి పూర్వచాళుక్యులకు రాజధానియై, యఖండగౌతమీసరిత్తీరస్థసంగతిఁ బుణ్యక్షేత్రమై, యాంధ్రకవితాకన్యకుఁ జిరకాలమునుండి నాట్యరంగమై, ప్రస్తుత సంఘసంస్కారోద్యమలతకు జన్మభూమియై విరాజిల్లినట్టి రాజమహేంద్రవరంబునందు నైదాఱువర్షంబులు (1903-1909) నివసించుభాగ్యము నాకుఁ దటస్థించినది. అప్పటిలో నక్కడి కవిరాజుల కరుణాప్రసాదంబునఁ గవిత్వవిధానంబును, ప్రపన్న జనసంసర్గంబునఁ ద్రయీమత సంప్రదాయములును, నవనాగరక సహవాసంబున సంస్కారతత్వంబును, సమగ్రంబుగా గ్రహించియుంటిని. ఇట్లు నాపురోభివృద్ధికి నెంతయుఁగారణంబైన రాజమహేంద్రవరంబు నాఁటికి నేఁటికి స్వస్థలమైనబరంపురముకంటె నెన్నోరెట్లు ప్రేమాస్పదంబై యున్నదంటకు లోఁగడ నాచెప్పిన యీదిగువ పద్యంబులు నిదర్శనముగా నుండనోపు.

మ॥ కవితాధోరణిఁపుట్టెఁ బండితుల సాంగత్యంబు చేకూఱె శా
స్త్రవిరుద్ధాత్ముల మాయలంబడని విజ్ఞానంబు ప్రాప్తించె వై
ష్ణవధర్మంబు లెఱుంగనయ్యె నొగి యుష్మన్మైత్రి షడ్వర్షముల్
భువి నాకబ్బుటఁజేసి నిస్మఱతునే పుణ్యాంభసీ ! గౌతమీ.

మ॥ అకటా రాజమహేంద్రిమున్ విడిచి పుణ్యక్షీణదేహాక్రియన్
వికలస్వాంతుఁడనై బరంపురి కొగిన్ విచ్చేసికొన్నాళ్ళు మా
మకుఁడౌ బచ్చు నృసింహపండితుని సన్మైత్రిన్ బ్రవర్తిల్లి; త
త్సుకలుందున్ గతియించు నావెనుక నిచ్చోనుంటకే రోసితిన్.

పైఁజెప్పిన సంస్కారోద్యమ మంకురించి యిప్పటికి ముప్పదేండ్లు కావచ్చినను, తగినకార్యనిర్వాహకులు లేమి నది యంతగా నెత్తిల్లక

మోదుబారుచున్న సంగతి నానాటకమున విశదపఱుపఁబడుటంజేసి యిచ్చట తిరుగ నది వివరముగా వ్రాయఁదలఁచుకొనలేదు. అయినను రాజమహేంద్రవరమున వైదికులేమి, లౌకికులేమి, పండితులేమి, పామరులేమి, తఱచు సాంఘికచర్చలందగిలి తన్మూలంబునఁ గొంతదనుక గాలయాపనంబు చేయుచుందురు. ఈవాడుకఁబట్టి నాకచ్చటి యన్నికక్షుల వారి వాదప్రతివాదంబులు సదా కర్ణరంధ్రంబులఁబడుచు, తద్విషయప్రౌఢునిగాఁ జేయుటయేకాక, యీదృశ్యప్రబంధనిర్మాణమునకు నెంతయు నన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱచెను. ఇయ్యది విరచింపవలెనన్న యాశయము నాకప్పటిలోఁ గల్గినది కాని నన్నావేశించియున్న యశ్రద్ధాదేవి మూలంబున బరంపురము చేరుకొన్న పిమ్మటఁగాని కార్యాచరణకుఁ గడంకుట లేదు. అయినను నీనాటకము రెండేండ్లక్రిందటనే వ్రాసిపెట్టియుంటిని గాని కొన్ని యాతంకములచే నింతదనుక ముద్రింపించుటకు వలనుపడదయ్యె. నాప్రభావతీనవల బాదగు ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీ సంఘమునుండి బయలువెడలినతరువాత నేనచ్చువేయించిన గ్రంథములలో నిదియే పెద్దది. దీనితోపాటు చంత్రాత్మకమైన యొకనవలయు, వీరరసోద్రేకమైన యింకొకనాటకమును, మరియు "కలినిగ్రహము" మున్నగు కొన్ని చిత్రవిచిత్రమగు కృతులును రచియించియుంటిని; కాని తగినప్రోత్సాహము లేనిదే యవి వెల్లడికాఁజాలవు. ఈసందర్భమున రాజులను ధనాఢ్యులను నొకపదిమందిని సందర్శించితినిగాని తగినంతలాభము కలుగదయ్యె. ఒకటి రెండు గ్రంథము లచ్చయినపిమ్మటఁ జూచి తగినసాయము తాము చేయుదుమని మాత్రము వారప్పటిలో హెచ్చరించిరి. ఈనాయుద్యమముఁ గూర్చి వేఱొకచోట విపులముగా వ్రాయునుద్దేశముతో నిందొక్కింతసూచించి విడిచిపెట్టినాను. ఇందులకై యొకనాఁడిద్దఱుముగ్గురాప్తబంధువులతో విచారించుచుండగా నానఘుమ నొకగోవిందు ముందునకువచ్చి యచ్చటివారితో నావిషయ

మొక్కింత పరామర్శించి పదంపడి జ్యోతిషవిషయకప్రశ్నలు కొన్ని నన్ను నడిగి తగినజవాబులందుకొని సంబరపడి యిట్లుముచ్చటించె. "ఓహో! ఈతఁడు జ్యోతిశ్శాస్త్రములోఁగూడ మంచికృషిచేసియున్నట్లు కనిపించుచున్నదే! ఇతఁ డింతప్రజ్ఞావంతుఁడని ప్రత్యక్షముగా నింతవఱ కెఱుంగను ఈయనపుస్తకముల యచ్చువిషయమై ప్రస్తుత మొకరెం డువందలిచ్చి సాయముచేయఁదలఁచుకొన్నాను." అని యీవిధముగా హెచ్చరించుటయేకాక యొకటిరెండుసాగులు కనిపించినప్పుడు రూఢి గానిత్తునని ప్రమాణముచేసియుఁ దుట్టతుదకు నిచ్చుట సున్నచుట్టెను. పాప మాజానపదుఁడు వడ్డివ్యాపారము చేసికొనుచున్న పెద్దకోమటియా టఁజేసి వాని ప్రవర్తన యొకపక్షమున మన్నించిన మన్నింపవచ్చును; కాని నాగరకులై సహపాఠకులై తమజాతకములు నాచేతఁజూపించు కొని నాసలహామీఁదఁ బట్టపరీక్షకుఁగట్టి యుత్తీర్ణులై మఱి నామాట ప్రకారము జరిగినందులకు బంగారుపతకములు బహుమతిచేయుదుమ ని నల్వురు పెద్దమనుష్యుల ముందర బాసచేసి యాసపెట్టి తప్పిపోయిన యాదిలొఖ్యులగు నాచిరమిత్రుల చర్య మఱవవలెనన్నను మఱపునకు రాకున్నది. దినములసామాన్యముఁబుచ్చుకొని యిట్టిమనోవ్యథ లెట్టి వారికేని వచ్చుచుంట సహజమేకదా!

శా॥ ఆశాభంగము కార్యవిఘ్నము గురు♦వ్యాధుల్ గృహచ్ఛిద్రముల్
లేశం బాత్మకుశాంతిసేయక పృథు♦క్లేశాంబుధిన్ ద్రోయుటన్
గోశంబుల్ నవకల్పనాభరితముల్ ♦ గూర్పంగ లేనైతి; నా
క్రోశింతున్ విధికర్మమున్ బొరిఁబొరిన్ ♦ గొంతెత్తియున్మత్తతన్.

క॥ ఆధివ్యాధి పరంపర
బాధింపంబడుచునుండి ♦ పట్టినపట్టున్
సాధింపఁగ సమకట్టితి
శ్రీధరకరుణాసమృద్ధి ♦ చేకుఱునంచున్,

విజ్ఞాపనము.

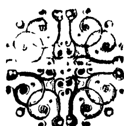
ఇదివఱలో వెల్లడియైన నాగ్రంథములఁబట్టియె నాకుండిన తగు మాత్రపు విద్యాసామర్థ్యములు జగమునకు విశదముకావచ్చును. అయినను నీసందర్భమున నాప్రభావతి నవలఁగూర్చి యొక్కింత తమతో విన్నవించుకొనవలసియున్నది. ఆగ్రంథము స్వీకరించిన సంఘమువారు తా మదిసవరించి యచ్చువేయింతుమని చెప్పియున్న హేతువున నేను జిత్తుచిత్తుగా వ్రాసిన మొదటి ప్రతియే వారికి సమర్పించియుంటిని. వారికిఁ దీరికలేకయో మఱేకారణముననో కాని వారు యద్విధమగు సవరణలు చేయకపోవుట సరికదా! తుదకు నాకు ప్రూఫుకాగితములైన దిద్దుటకుఁబంపలేదు. ఆగ్రంథ మచ్చయినతావు వావిళ్లశాస్త్రులవారి యచ్చుకూటమయ్యెను, నప్పటిలోఁ దదధికారులు నాదురదృష్టవశంబున శృంగారగ్రంథవిక్రయవిషయమునుగూర్చి తముపైఁ దేఁబడిన వ్యాజ్యములలోఁ జిక్కువడియుండిరి. అంత నక్కారణమున నచ్చుకాగితము సరిచూచి దిద్దుటకు నాబోటి సంస్కారినొక్కని నియమించుటఁజేసి యందుఁ దప్పులు కుప్పలుదిప్పలుగాఁ బడియుంట తటస్థించెను. ఈసంగతి విచారింపక విమర్శలనుపేర నొకపండితమాని నన్నును నానవలను దద్దయు నిందించి యానందింపఁజొచ్చెను. నేను లక్షణ లక్ష్యజ్ఞానము గలవాఁడనో కానో యీనాటకమూలమున నల్వురకు నచ్చఁజెప్ప నిశ్చయించుకొని యప్పటిలోఁ దటస్థించిన మానాయనగారి దినవారములయలజడిలోఁ బడి తద్విమర్శనమునకు ఖండనము వ్రాసియుండలేదు. కొలఁదిదినములలో రెండవకూర్పుఁబడనున్నది కాఁబట్టి యందలి లోపంబులు దోషంబులు దయాపూర్వకముగా బుధచంద్రము లెవ్వరేని నెఱింగించినచో

నీప్పటిలో నవి సంస్కరించ సమకట్టియున్నాను. ఇట్లే యీనాటకము నందలి లోపంబులఁజూపించినచో నట్టివారికి నాకృతజ్ఞతాపూర్వకంబగు వందనము లర్పించుచున్నాను. మఱియు నీనాటక ముద్రణమునకు నత్యంతమును బ్రోత్సాహపఱచిన చిరమిత్రుండగు మంగు వేంకటరంగ నాథము పంతులు ప్లీడరుగారికిని నింగ్లీషున నవతారిక వ్రాసిపెట్టినయు దారమూర్తియగు పరాంకుశం రామమూర్తి పంతులు వకీలుగారికిని నా కృతజ్ఞతఁ దెల్పుకొనుచు నింతటితో విరమించుచున్నాను.

క॥ పొరఁబాటు పురుషబుద్ధికి
నరయఁగ సహజంబుగాన ♦ నస్మత్కృతిలోఁ
బొరసిన లోపంబులకును
బెరిమను మన్నించుటొప్పు ♦ విబుధులకెల్లన్.

ఇట్లు
విబుధవిధేయుఁడు
గాడె శ్రీ జగన్నాథస్వామి.

ఛత్రపురము
31-10-1914

విషయసూచిక

ప్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

చతుర్థాంకము.

పంచమాంకము.

1. వేంకటేశము సుందరమ్మను దన వలలో వేసికొనుట.
2. శాస్త్రిసోమయాజులతోఁ గలసి పండితులు కలియుగధర్మములు నిరూపించి నిరసించుట. [కాహ్వానపత్రిక లందిచ్చుట.
3. శాస్త్రిపండితులసముఖమునకు ముకుందవేంకటేశములు వచ్చి వారి

షష్ఠాంకము.

1. తిమ్మాజిరావుపంతులు తమయింటిలో సభగావింపించి తన్ను మరల సంఘములోఁ గలుపుకొనవలసినదని యర్థించుట. [యంగీకరించుట.
2. సభ్యులు విదేశగమనమును బాలవితంతువివాహము మున్నగునవి
3. రఘునాథరావు సంస్కారవిధానము చర్చించి పరిష్కరించుట.

సప్తమాంకము.

1. దూషకవిదూషకులు సుందరమ్మ వేంకటేశముల పలాయనముగూర్చి ప్రసంగించుట.
2. వేంకటేశముపై నభియోగము తెచ్చుటనుగూర్చి సుబ్బరాయ నరసింగరాయులు రఘునాథరావుతో ముచ్చటించుట.
3. జోగమ్మను మారుమనువు చేసికొనవలసినదని తండ్రి కొడుకులు బోధించి విఫలప్రయత్నులగుట. [ప్రశంసించుట.
4. బ్రహ్మచర్యవ్రతము నవలంబించిన జోగమ్మను దీక్షితపండితులు
5. పండితులు స్వాములవారి పత్రిక చదివి తదనుగుణ్యముగా వర్తింపవలసినదని తిమ్మాజి ముఖ్యుల హెచ్చరించుట.

—✥—

ఇందు వచ్చు పాత్రలు.

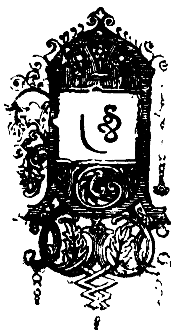
పురుషులు.	శాఖ.	వృత్తి.
1. రఘునాథరావు	నియోగి	ప్లీడరు రిఫార్మరు.
2. మోహనుఁడు	1 పుత్త్రుఁడు	విద్యార్థి పక్కారిఫార్మరు.
3. తిమ్మాజిరావు	వేపారి	మహాల్కుదారు రిఫార్మరు.
4. నరసింగరావు	3 మఱఁది	కచేరిగుమాస్తాపక్కారిఫార్మరు
5. శ్రీనివాసరావు	3 వియ్యంకుఁడు	పించన్ డిప్యూటికలెక్టరు.
6. ముకుందము	3 కుమారుఁడు	విద్యార్థి పక్కారిఫార్మరు.
7. వేంకటేశము	కాసలనాటి	ఉపాధ్యాయుఁడు డిటో.
8. సుబ్బారాయఁడు	వేగినాటి	గుమాస్తా. డిటో.
9. జనార్దనపండితులు	తెలగాణ్యము	పండితులు.
10. జానకిరామశాస్త్రి	ములికినాటి	శాస్త్రి.
11. శంకరదీక్షితులు	వెలనాటి	సోమయాజి.
12. సోమనాథము	10 అన్నకుమారుఁడు	సంస్కృతవిద్యార్థి.
13. దౌవారికుఁడు	శూద్రుఁడు	1 నౌకరు.
14. దూషకుఁడు	,,	,,
15. విదూషకుఁడు	,,	,,
స్త్రీలు.		
16. సీతమ్మ	1 భార్య	పూర్వాచారప్రియ.
17. జోగమ్మ	1 × 16 కూఁతురు	డిటో క్షతయోని.
18. వెంకుబాయమ్మ	3 భార్య	నవీనాచారప్రియ.
19. సుందరి	3 × 18 కూఁతురు	డిటో అక్షతయోని.
20. శేషమ్మ	12 చెల్లెలు	17 స్నేహితురాలు.

☞ వేంకటేశమునకు మోహనుండను పేరుమార్చి నాటకు లాడుపక్షమున బాగుండును.

శ్రీమతే వేంకటేశ్వరాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

కల్యాణగుణాకరం శుభకరం శేషాహితల్పస్థితం
నానాజాండసముద్భవస్థితిలయవ్యాపారలోలాత్మకం
బ్రహ్మేశానముఖామరార్చితపదం వేదాంతవేద్యం హరిం
వందే పాలితసాధువైష్ణవగణం నారాయణం సంతతం.

మ॥ మనుమార్గంబు నతిక్రమించి గురుబ్రహ్మద్వేషమున్ బూని స
జ్జనసంతాపకులై కుకృత్యములు ని ♦ చ్చల్ పెక్కుగావించుదు
ర్జనులన్ గీటడఁగించి ధర్మములు సం ♦ స్థాపించి లోకంబులన్
మనుపన్ జాలెడి దేవదేవుఁడు జగ ♦ న్నాథుండు మిమ్మేలుతన్.

(నాంద్యంతమున)

సూత్ర—అతిప్రసంగ మేల?

గీ॥ జాతినీతులు విడువక ♦ సాధువృత్తి
బరులద్రవ్యంబు సుంత చే ♦ పట్టనొల్ల
కాత్మవిజ్ఞానకలితులై ♦ యలరు నట్టి
యార్యధర్మానురక్తుల ♦ కంజలి యిదె.

(అని కేలుమోడ్చును)

సూత్ర—(తెరవంకఁజూచి) బావా ! తీరుబడిచేసికొని యొకమాఱిటు రమ్ము.

[పారిపార్శ్వకుఁడు ప్రవేశించును]

పారి—ఏమిది శేషము?

సూత్ర—ఇదిగోఁ జూచితివా! స్వధర్మరక్తులు స్వదేశభక్తులు నగునీసభ్యులసమావేశము. మనము నేఁడొక్క ధర్మప్రబోధకంబగు నాటకంబు ప్రదర్శించి యీసభాసదులచిత్తములు పల్లవింపఁ జేయవలయు. ఇందులకు నీసాయం బపేక్షించుచున్నాను.

పారి—చిత్తము. అట్లే జరగింతము. సర్వజనరంజకంబగునాటకం బాడుట నామతము. అదెట్టిదంటివేని వినుము. ఇదివఱకుఁ దఱచుగా నాడుచుఁ బ్రజకు విసుఁగు బుట్టించిన పురాణగాథలు కట్టిపెట్టి ప్రస్తుతదేశకాలపాత్రోచితంబును లౌకికధర్మప్రబోధకంబును నగు నవీననాటకం బొండు స్వీకరించి మనకౌశలంబు ప్రకటింతము.

సూత్ర—మంచిది నీయభిప్రాయము నాదానితో నేకీభవించినది. నేఁడీధర్మములనే దేశసేవకులు బోధించుచు రాజాంగసంస్కారమును సంఘసంస్కారమును నత్యంతశ్రద్ధాళువులై సల్పుచున్నారు.

మ॥ ధరలోఁ గొందఱు దేశభక్తతిలకుల్ ♦ తర్కింప రాజాంగసం
స్కరణంబే కడుముఖ్య మంచు మఱి యా ♦ స్త్రీ సంఘసంస్కారమే
ప్రారి నావశ్యకమంచు గొంద ఱెటులున్ ♦ ముమ్మాటికిన్ రెండుసం
స్కరణంబుల్ మనదేశవృద్ధికిని ము ♦ ఖ్యంబంచు నూహించెదర్.

కాని,

చ॥ సరిగఁ బ్రభుత్వపద్ధతులు ♦ సంస్కరణం బొనరించుశక్తి పై
కొక్కరకును దెల్లమయ్యె నొక ♦ కొందఱికే విశదంబు సంఘసం
స్కరణము సర్వసమ్మతము♦గాఁ బచరించెడిమార్గ మాట నె
ల్లరకును దెల్పరాదె సర ♦ ళంబుగ దాని విధాన మిత్తఱిన్.

పారి—నీవుచెప్పినది యథార్థమే. కాని మతధర్మముల బోధించుప్రబో
ధచంద్రోదయాదులకుఁబలె సంఘసంస్కారపద్ధతుల నాదేశిం
చునాటకంబు లున్నవా? ఇట్టివేయున్నచోఁ గుదృష్టుల బోధలవ
లనఁ జెడుచున్న మూఢలోకంబునకు మేలొడఁగూర్చియుందు
ముకదా!

ఉ॥ చెంతకుఁదీసి బుద్ధి విక ♦ సింపనిబాలుర మందబుద్ధులన్
మంతన మాడియాడి తమ ♦ మార్గములోనికి దించి ముంచి వి
భ్రాంతిని వారి నిట్లిహప ♦ రంబులకు న్వాలిఁజేయుచున్నవా
రెంతయు నేఁడు కొందఱు కు ♦ దృష్టులు సంస్కరణంబుపేరిటన్.

సూత్ర—ఇంతటితోఁ దమప్రయోజకత్వము సరిపుచ్చక

ఉ॥ ఐహికమోక్షభాగ్యముల ♦ కారయఁ గారణమైన యార్యవై
వాహికపద్ధతుల్ గెడపి ♦ పశ్చిమఖండమునందు సాగు ను
ద్వాహపుచట్టముల్ నెరుప ♦ వారి యత్నము సల్పుచున్నవా
రూహకలంగఁ గొందఱు మ ♦ హోద్యమధుర్యులు క్షిప్రకారులై.

పారి—ఔను. నీచెప్పినట్లు లీనడుమ బాసుచట్టమొక్కటి యాచరణలో
నికిఁ దెప్పింపఁ గొందఱు విశ్వప్రయత్నము చేసినారుకదా? అ
దేమయినది?

సూత్ర—ఆచట్టమును దొరతనమువారు నిరాకరించినారు. హేతువే
మో యెఱుంగుదువా?

పారి—మదనమోహనమాలవ్యాదిశిష్టలోకనిరసనంబే యాచట్టము ని
రాకరణంబునకుఁ గారణంబై యుండనోవు.

సూత్ర—ఔను. నీవూహించినది వాస్తవమే. పూర్వ మేమోకాని
ప్రస్తుతము ప్రభుత్వమువారు పదిమందిప్రజల కయిష్టమైనపద్ధతి
నంగీకరింపఁజూడరు. దానికేమికాని యిప్పటికప్పుడే కాలవిలంబ
మైనది. నేఁ డాడఁబోవునాటక మింతకుముందే మననటులకు నె

టింగించి సిద్ధముగానుండవలసినదని హెచ్చరించివచ్చినాఁడను.
నీవునుబోయి త్వరపెట్టి వారిని గ్రమగతిఁ బ్రవేశపెట్టుము.

చ॥ కృతియొకపాటఁదైనఁ దగు ♦ రీతిని నాటకు లాడుచో జన
స్తుతమగు మంచిదయ్యెఁ గృతి ♦ జొప్పడనాడకయున్న విద్వదం
చితమగుఁగాని పేర్వడదు ♦ శీర్ణగతంబయి హీనరత్న ము
న్న తిగని గ్రాలునట్లు చరణస్థితమై ఘనరత్న మొప్పునే.

పారి—బావా! నీచెప్పునది యథార్థమే. నాటకము జయప్రదముగా సాగించెడిభారము నాయది. తత్కృతికర్త యెవరో ముందుగా నెఱుంగఁ గోరుచున్నాను.

సూత్ర—

మ॥ హరితాభిఖ్యపవిత్రగోత్రుఁడు విశిష్టాద్వైతి విప్రుండు శ్రీ
హరిభక్తుం డలగాదెరంగయకుఁ బుణ్యాచార సుబ్బాంబకున్
వరపుత్రుండయి వాసికెక్కిన జగన్నాథుండె యీగ్రంథముల్
విరచించెన్ ద్విజసంఘవృద్ధికొఱకై ♦ విజ్ఞుల్ ప్రశంసింపఁగన్.

పారి—తే॥ అతఁడుగాదె ముకుందమాలాదికృతుల
దెనుఁగు జేసి యామీఁదట ♦ ధీరు లలర
నల ప్రభావతీచిత్రకావ్యాదు లోలి
బ్రహ్మపురినుండి నిర్మించి ♦ ప్రథితిఁగాంచె.

ఆర్యధర్మప్రవర్తకుఁడగు నీకవికుంజరునాటకంబు శిష్టజనరంజక ముగానుంటకు సరకోచింపను. కాని—

సూత్ర—సరే నీయభిప్రాయము బోధపడినది. యద్విధమగు సంకో చంబులు నీమదిని జొరనియ్యవలసినయవసరము లేదు. అది యేమనియందువేని

తే॥ సంఘసంస్కార విషయమైక • చర్చ సరిగ
సలుపఁబడుటను జేసి సం•స్కారదర్ప
ణాఖ్య వఱలు నీనాటక • మార్యులకును
దృప్తికరముగనుండు సం•దియము లేదు.

కాని

క॥ లోకహితము చేయుదు మనా
సాకున జరియించు కుటిల • సంస్కారుల ప
ల్కోకలు పాత్రలముఖమున
నీకృతి ఖండించెదు జగ•ద్విద్ధముగాఁగన్.

[తెరలో]

శా॥ ఓరీ యెవ్వఁడవీవు? ఛాందసుఁడవై • యున్మత్తతన్ సంఘసం
స్కారోద్యోగులమైన మమ్ము మఱి మా • చర్యల్ వితర్కించి ధి
క్కారంబుం బొనరించుచుంటి విసి నీ•గర్వంబు పోకార్చి నీ
నోరున్ మూయఁగఁ జేయుదుర్ మము వృథా • నోనాడినన్ సైతుమే.

సూత్ర—హిందువులను విగతాయుధపాణులఁ జేసినందులకు హూణుల
ను గొందఱు నిందింతురుగాని తనపెరయను భేద మెఱుంగని మ
నభారతుల కిట్టిప్రతిబంధకమే లేనిచోఁ జీటికిమాటికి నొండొరు
లు పొడిచికొనుచు మడియుచుండ్రుగదా? (అని భయసంభ్ర
మములతో) ఓహో నాఁకెవ్వఁడో యిచ్చటికే వచ్చుచున్నాఁడు.
ఇంక మన మిచ్చట నొక్కక్షణం బాగినచో నాధూర్తుఁడు తన
చేతిబెత్తముతోఁ జావమోఁదును.

(అని పలాయనమగుదురు)

ఇది ప్రస్తావన.

—~~—

[అంత సుబ్బారాయఁడు పైపద్యమునే చదువుచు వేంకటేశ
ముతోఁ బ్రవేశించును]

సుబ్బ—(కలయఁజూచి) ఓరీవాచాటా! ఎందుబోతివిరా? మూలనున్న
ముసలమ్మలమాటలం బాటిచేసి మాసంస్కారోద్యోగమునకు
భంగముగల్పించువారిని మేము చూచిచూచి సైఁచఁగలమా?

వేంక—మిత్రమా! ఏల యిట్టులాగ్రహించుచున్నావు? ఆశైలూషుం
డన్నది యాలకింపుము. "కుటిలసంస్కారుల పాల్పోకలు"
అనుటచేత నది మన కెట్లువర్తించును?

సుబ్బ—ఓయీ! నీకేమి తెలియును? వాఁడు మనల నుద్దేశించియే య
ట్లు పల్కియుంట నిశ్చయము. పూర్వాచారపరాయణు లెల్లరు
ను మనల నవనాగరికులనియు, కుటిలసంస్కారులనియుఁ బేర్కొ
నుచుంట యెఱుంగవా? అందుచేతనే నా కింతకోపమువచ్చినది.

వేంక—ఆపిచ్చికూఁతలకు నీవింత కినియవలెనా?

సుబ్బ—నేనుగాఁబట్టి సరిపోయినది. కాని మన ధరణీప్రెగ్గడ రామ
దాసే విన్నచో నావాగుఁబోతును వెంటపెట్టి చెంపపెట్లు—

వేంక—అయ్యో! ఇంకెక్కడిరామదాసు నీవు వినలేదా?

సుబ్బ—హా! రామదాసున కేమయినది. చనిపోలేదుకద?

వేంక—మొన్ననే చెన్నపురిలోఁ గల్లరావలనఁ గాలధర్మమొందినట్లు
నిన్ననే తంతివార్త వచ్చినది. పాపము రఘునాథరావుగారికి
గొప్పయాపత్తు సంభవించినది.

సుబ్బ—ఆపత్తన్న యాపత్తా! ఆయనకేకాదు మనసంఘసంస్కారమం
తటికిని నష్టి తటస్థించినది. హా! రామదాసా! నమ్మునెడఁబాసి
తరలుటకు నీమన సెట్లొప్పినది? నీవంటి పాత్రిణమిత్రుఁ డింక
మాకు లభించునే? ఈదిన మేమిపాడుదినము.

శా॥ కష్టా! యెంతటిఘోరవార్తను వినంగా నయ్యె నాడెంద మి

ట్టిట్టయ్యోర్ దలిదండు(లర్ జెలుల నీ ♦ యిల్లాలిఁ జుట్టాలనున్
నట్టేటన్ దిగనాడిపోఁదగునె? యన్నా! రామదాసాఖ్య! నిన్
బట్టన్ వచ్చె నకాలమృత్యువునకున్ ♦ వశ్యుండవైతే సఖా!

వేంక—ఈమనసొదలన్నియు నొకపెట్టు రఘునాథరావుపుత్త్రిక జోగ మాంబసంగతి యొకపెట్టు. అక్కటా! అది సరిగా నాగ్లేంబ్లు కాఁపురము చేసినట్టు కనుబడదు. ఏమిచెప్పుదు మాతరుణి యావత్కాలము వైధవ్య మనుభవింపవలసినదా!

సుబ్బ—ఇప్పటిలో ననవలసినది కాదుకాని మీాతరుణివైనప్పుడు జోగమ్మకు వైధవ్యకర్మమేమి?

వేంక—ఓహో! ఆతరుణియనుటకు మాఱు సంధికలిపి యుచ్చరించితినని మీారా యిట్లు గేలి చేయుచున్నావు. ఇప్పటిలోనా మన మిట్టిమాట లాడుకొనుట? గోడలకుఁ జెవులున్న వందురుగదా! ఈమాట లెవ్వరైనను విన్న బాగుండదు. రఘునాథరావు గారిమనస్సంకల్ప మెట్లుండునో.

సుబ్బ—నీకిష్టమున్నదో లేదో చెప్పుము.

వేంక—నాకిష్టమున్న సరియా? మీాలాగున నాకేమి యుద్యోగమున్నదా? యుపాధియున్నదా? జోగమ్మను గట్టిపెట్టుకొంటకు మీాబోటివా రుద్దేశించిన సులువుగా నది సిద్ధించును.

సుబ్బ—నామాటకేమిలే. సుందరమ్మను జేసికొనవలసినదని నన్ను నరసింగరాయఁడు మొగమోటము పెట్టుచున్నాఁడు. తిమ్మాజిరావు పంతులుగారు సీమనుండి రానిదే యేసంగతి తేలదు.

వేంక—తేలకుంటకేమున్నది? ఇష్టమున్నపక్షమున నీకు సుందరమ్మ నిచ్చుటకు నెట్టియాతంక ముండఁగూడదు. ఇంతకు నది తప్పిపోయిన జోగమ్మను జేసికొనవచ్చును.

సుబ్బ—సరే నామాట వెనుకనుండి చూచుకొనవచ్చును. ఒకమాఱును

పెండ్లి కానివాఁడవు కాఁబట్టి నీవిషయమై విచారించుచున్నాను. జో
గమ్మ శుతయోనిష్ఠుని చెప్పి నీవు సంకోచించుచున్నావాయేమి ?

వేంక—నాకెవరైనను సరే? రఘునాధరావుగారియభిప్రాయ మెట్లున్న
దో? అతఁ డొక పెద్దప్లీడరుకదా?

సుబ్బ—పెద్దప్లీడరనగా నీయభిప్రాయ మేమి? అతండు వెనుకదీయు
నన్నియా?

వేంక—విచిత్రపురప్పుప్లీడర్లయట్టహాస మెఱుంగవా? వారికంటె మన
వకీలుగా రేమియెక్కువ?

ఉ॥ ఆరయవేశ్యవోలెను ధ ♦ నార్జనమే తమ వృత్తిగాఁగ నీ
ధాకణి నెట్టిఘోరములు ♦ తద్దయుసల్పుచు న్యాయవాదులన్
పేరున లోకవంచనము ♦ పెచ్చుగఁజేయు వకీళ్లు సంఘసం
స్కారముపట్లఁజూడ ఋజు ♦ మార్గము పూని మెలంగనేర్తురే.

ఇట్టివకీళ్ళకు నొకయూఁత గుఱి యుండునా?

సుబ్బ—అట్లనుట నియతిగాదు. స్వేచ్ఛారహితమగు సర్కారుద్యోగము
లకంటె నిప్పటిలో నాలాయరువృత్తిసే వేమతుంగుల మిన్నయ
ని నాయెన్నిక. అది యెట్లందువేని.

సీ॥ ఏవృత్తిగలవారి ♦ కెన్నంగ వీలౌనొ
వందలువేలుకో ♦ లంది కూర్ప
నేవృత్తిగలవారి ♦ కెన్నంగ వీలౌనొ
బిరుదుహోదా ల్గొని ♦ పెంపుఁజెంద
నేవృత్తిగలవారి ♦ కెన్నంగ వీలౌనొ
సంఘదోషంబులు ♦ చక్కఁబెట్ట
నేవృత్తిగలవారి ♦ కెన్నంగ వీలౌనొ
రాజాంగపద్ధతు ♦ లోజమార్ప

తే॥ నట్టిఘనవృత్తిఁ జేపట్టి ♦ యతిశయిల్లు
ప్లీడరుల నిట్లు నిందింపఁ ♦ బాడికాదు

వారివలన నీమాత్రిసం ♦ స్కారమైన
సాగుచున్నదియని నమ్మ ♦ స్వాంతమందు.

పంతులుగారు కొలఁదిదినములలోనె రానైయున్నారు. ఈలోగా సుందరమ్మను వీలైన నాపెదతల్లినిగూడఁ గదిలించిచూడుము. శాఖాంతరుల కిచ్చుటకు నిష్టముండునో లేదో? నాకు నీవు స్నేహితుఁడవనియు సుందరమ్మ కుపాధ్యాయుఁడవనియు నెంచి నిన్నీ పనికిఁ బురికొల్పుచున్నాను. నీవన్యథా చింతింపకుమా?

వేంక—మిత్రుఁడవగు నీకార్యము నాకార్యముగాఁ జూచుకొని నిర్వర్తింతునని నెమ్మది నమ్ముము. ఈమాత్రముదాని కింత చెప్పవలెనా? విధవావివాహ విషయములో శాఖాంతరప్రతిబంధ మేలయుండును? ఒకవేళ నాఁడువారికున్నను లండనునుండి వేంచేసెడి పంతులుగా రిట్టిపట్టుదలలు పెట్టుకొనరుగదా? ఇంతకు నరసింగరాయఁడు నీయభిమానస్థుఁడు వానిమాటప్రకారము వానియక్క వెంకుబాయమ్మ వినుకొనవచ్చును.

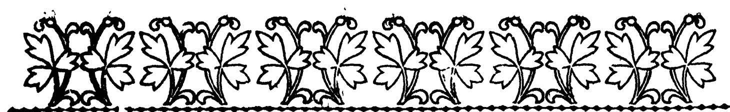
సుబ్బ—సరే యేదెట్లున్నను నీవుకూడఁ గొంతసహాకారివి కాఁగలవని నమ్ముచున్నాను.

వేంక—అట్లేకానిమ్ము. అన్నట్టు రఘునాథరావుగారిని బరామర్శించుట మనకు విధాయకము సుమా?

సుబ్బ—సరే రేపు దీరుబడిచేసికొని నరసింగరాయని వెంటఁబెట్టుకొని పోవుదము. ప్రస్తుతము ముందుగాఁ బౌరసభాకార్యదర్శిని గలసికొని రామదాసు జ్ఞాపకార్థమయి యొకయాదివారమున సభ జరగింపవలసినదని చెప్పి యొప్పింపవలసియున్నది. కాఁబట్టి రమ్ము కార్యదర్శిని జూచిపోదము.

(అని కేలువట్టుకొని సుబ్బారాయఁడు వేంకటేశముతో నిష్క్రమించును)

ఇది విష్కంభము.

శ్రీమతే వేంకటేశ్వరాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

ప్రథమాంకము.

రఘునాథరావుగారిగృహము

[రఘునాథరావు తనకుమారుఁడు మోహనునితోఁగలసి పుత్రికజోగమాంబావిషయము చింతించుట.]

రఘు—

శా॥ అయ్యో! జోగమతల్లి కెట్టిగతి సం♦ప్రాప్తించెనో చూచితే
బియ్యే నెగ్గినవాఁడటంచును మహా ♦ విఖ్యాతుఁడౌనంచు నే
వేయ్యార్లిచ్చియు రామదాసునకు శ్రీ ♦ విన్ బెండ్లిగావించితిన్
దయ్యం బింతనె యింతచేయుననిలోఁ ♦ దర్కింపనైతిన్ సుతా.

ఉ॥ మొన్నగదా! వివాహవిధి ♦ ముద్దులుముచ్చటలెల్లఁ జెల్లె హా!
నిన్నగదన్న! కాఁపురము ♦ నెట్టనఁ జేయఁగఁబోయె నింతలోఁ
గన్నెకు నిట్టిచేటు కలు ♦ గం దగునే విధిచెద్దయు లేకికిన్
మున్నుగఁ గన్గొనందరమె? ♦ ముంచెను శోకపయోధి నెల్లరన్.

హా! రామదాసా! మాపైఁ గిట్టక యీతంతివార్త సృష్టికాఁబడ లేదుకదా?

మోహ—ఇసిరో! ఇదేటిభ్రాంతి? ఈదిన ముత్తరముకూడ వచ్చినదే!

రఘు—మొన్నఁ జెన్నపట్నమునకుఁ బ్రయాణమగుచు నాతో నెన్ని సంగతులు ప్రసంగించితివిరా నాయనా! అప్పటిలోఁ గనుబడు

నీమూ_ర్తి యిప్పుడు నాకన్నులయెదుటఁ బొడఁగట్టుచున్నది. కట కటా ! ఆబియ్యల్చెదవురకుఁ బోకున్న బ్రతికియుందువేమో.

సీ॥ నీచేతిమీఁదుగా ♦ నే చాఁదలంచిన
యతివృద్ధు దండ్రి దుః ♦ ఖాబ్ధిఁ ద్రోచి
నీయన్న చావుకే ♦ నెటిసగంబయి కృశిం
చినతల్లికడుపులోఁ ♦ జిచ్చువెట్టి
నీవియోగా_ప్తికి ♦ నిల్వరింపఁగలేని
భార్యను జింతల ♦ పా లొనర్చి
నీకాఁపురముఁజూచి ♦ నింపుముగంబందు
బంధులనందఱఁ ♦ గుందఁజేసి

తే॥ వెండి నిత్యము నీయభి ♦ వృద్ధిఁ గోరు
సఖులనెల్లర విడనాడి ♦ స్వర్గపురికి
నింతలేఁబ్రాయమందున ♦ యేగవలెనె?
. హృదయ కాఠిన్య మూనితి ♦ వేల తండ్రి.

మోహనా! ఉఱుమనిపిడుఁగువలె హటాత్తుగా మన కెట్టిముప్పు సంభవించినది ! నిన్ననుజూచినవాఁడు నేఁడు మాయమయ్యెను గదా! అన్నా నే నేమిచేయుదు!

సీ॥ ఏమోముఁతోఁజూతు ♦ నింక వియ్యంకుని
నట్టియుదారుఁ డెం ♦ దైనఁ గలఁడె?
ఏమనియోదార్తు ♦ నింక మీతల్లిని
బుట్టినయొకపుత్రి ♦ మూలఁబడగ?
ఏమిచూచుక మను ♦ నింక మీచెల్లెలు
కలిగినయొకకందుఁ ♦ బొలిసెనుగద?
ఏమాడ్కి మెలఁగుదు ♦ నింక నల్వురిలోనఁ
దలయెత్తుకొనుచు నే ♦ తొలుతటిగతి?

తే॥ ఇంతమందికిఁ దీరని ♦ వంతఁ దెచ్చి
చూచుకొనెఁ దాను తనదారి ♦ నుంకుదొరఁగి
రామదా సెట్టిపరమని♦ర్దయుఁడొ కాని
యిట్లు వంచించునంచు నే ♦ నెంచనైతి.

ఉ॥ ఇంతకు నేరి మూఁశినను ♦ నేమిప్రయోజనమూర ! చూడ జ
న్మాంతరమందుఁ జేసిన మ♦హాత్తరపాపముపండి యీగతిన్
జింతలపాలు సేసె విధు♦శేఖరముఖ్యులనైనఁగట్టు దు
ర్దాంతపుకాలకర్మము ల ♦ దాఁటతరంబె యదెట్టివారికిన్.

మోహ—తే॥ తమకుఁబొరసెను వివిధ క♦ష్టముల కెల్లఁ
గాలకర్మమ్ములే చూడఁ ♦ గారణముగ
భ్రమసి మనవారు సంకట♦పడుచు నుందు
తమ తెలివితక్కువని యెందుఁ ♦ దలఁప రకట.

బాబయ్యా ! మీరేల యిట్లుపూర్వాచారవిధేయులవలెఁ బొరింబొరి దురపిల్లుచున్నారు ? దైవవశంబునవచ్చిన యీవిపత్తునకు నో డక మనము ప్రతిక్రియ యాలోచించి నిర్వర్తించెదమేని యీ కాలకర్మము మనల నడ్డుకొనునా యేమి ? ధైర్యలక్ష్మిని బరిత్య జింపకుఁడు.

రఘు—

మ॥ అకటా ! యాదిము లెంత నిర్దయులొ ! బా♦ల్యావస్థలోనున్న కాం
తకు నైనన్ విధియించినారు పునరు♦ద్వాహం బళా స్త్రీయమం
చొకవేళన్ మనబోటు లొప్పక తదు♦ద్యోగంబు చేపట్టినన్
వికటప్రజ్ఞ బహిష్కరింతు మనలన్ ♦ వృద్ధుల్ మహాకుద్ధులై.

మోహ—ఆదిములు కారు మాధ్యమికులే యీనిర్బంధము తెచ్చిపెట్టి మనకొంపమాపినారు.

రఘు—సీ॥ పట్టెమంచముమీఁదఁ ♦ బవళించు సుకుమారి
బండనేల నెటు ప♦రుండఁగలదు ?
ముప్పొద్దులను దగ ♦ భుజియించుపూఁబోణి
యొంటిపూఁటతిని యె♦ట్లుండఁగలదు ?
శుభకార్యములవేళ ♦ జొబ్బిళ్ళునెయ్యారి
యొకమూల నొదిఁగి యె♦ట్లుండఁగలదు ?
సంజమూస్త్రీబులు ♦ సమకూర్చుకొనుకాంత
యోఁగినిగతి నెట్టు ♦ లుండఁగలదు ?
తే॥ పెలుచ నవ్వుచుఁ ద్రుళ్ళుచుఁ ♦ బ్రియునివద్దఁ
గాఁపురముచేసి సుఖపడు ♦ కాలమందు
నయ్యొ ! యెల్లకష్టాల కి ♦ ల్లయినయట్టి
విధవయై యెట్లు ? జోగమ్మ ♦ వేగఁగలదు.

క॥ తనయీడుజోడువారును
దనకంటెను బెద్దవారుఁ ♦ దగఁ గాఁపురముం
బొనరించుచుండ జోగమ
కనుగొనఁ దలచెడ్డదగుచుఁ ♦ గ్రాగుటఁ దగునే.

తే॥ కడుపునిండుగఁ దిండియుఁ ♦ గంటినిండ
నిద్దురయులేక నిచ్చల్లు ♦ నింగి పనుల
వెండి యుపవాదముల మ్రగ్గు♦చుండు ముండ
మనువుకంటె స్త్రీకి సహగ♦మనమె మేలు.

మోహ—ఓహో ? మీరే యిట్ల యంగలార్చినచో నింక మన యాఁడు వారిమాట చెప్పవలెనా ? దిగంతవిశ్రాంతకీర్తులరగు రాయబహద్దూరు వీరేశలింగముగారిమూలమున నిప్పుడిప్పుడు మనయాంధ్రదేశములో స్త్రీపునర్వివాహములు నిరాతంకముగా సాగు

చున్నదికదా ! కావున మనజోగమ్మకుఁ దగినవరు నొక్కరుని గ
ట్టిపెట్టుదము. ఈమాత్రపుఁబనికి మీ రింతచింతింపవలెనా ?

రఘు—నాయనా ! నీచెప్పినది నామనసులో లేకపోలేదు. కాని క్షత
యోనివివాహములు నాకంతగా సమ్మతములుకావు. లోఁగడ
నొకటిరెండు సభలలో నాయీయభిప్రాయము వ్యక్తపఱచినాను.

మోహ—క॥ పురుషుల కెందుం బలువురు

పరిణయములు చేసికొంట ♦ భవ్యం బయ్యెన్
దరుణులకు మాత్ర మార్మను
వరయఁగ మరి పనికిరాదె? ♦ యక్కటచెప్పుఁడీ.

క॥ ఇంతకు మన జోగమ్మకు
సంతానముఁగోఱఁ దటుండ ♦ సంసారమునం
దంతగ విరక్తిఁజెందని
కాంత పదాఱేఁడులైనఁ ♦ గలవో లేవో.

రఘు—మనపిల్ల మనకుఁగదా ముద్దు. లోకులు వెలిపెట్టిన నేమిచేయఁ
గలము?

మోహ—కం॥ మనలను వెలిపెట్టుదురని
మనమున దిగులొంది జోగ♦మకు నెమ్మది మా
ర్మనుఁగొనరింపక యుండిన
మనలను నిరసింపకుండ్రె ♦ మహి సంస్కర్తల్.

క॥ కలవారికి వెలిపెట్టం
గలవా రొకరున్నవారె ? ♦ కన్గొనఁ బీర
స్థులుసైతము సంచియిడిన
వెలిఁదీయుచుఁ గల్పుకొంద్రు ♦ విశ్రుతపక్తిన్.

తే॥ అధియునుంగాక ధన మింతో ♦ యంత గల్గి
నట్టిమనబోంట్లు వెనుకకు ♦ నంజవేసి

యిత్తఱిని గూరుచుండిన • నింకమీఁదఁ
బెద్దచేయుదు రెవ్వరు ? • విధవపెండ్లి.

క॥ చెప్పట కందఱుపెద్దలె
చెప్పినగతి నొక్కరైనఁ • జేయ రటంచుఁ
జెప్పుచు మనలను సభలం
దిప్పటినాగరికులెల్ల • నెత్తిపొడువరే.

రఘు—తే॥ నీవు చెప్పినదెల్లయు • నిక్కువంబె
కాని మీయమ్మ యొప్ప దిఁ•దాని కాపె
మనసుతిప్పుట కెంతయు • మనకుఁ దరము
కాదు విధవపెండ్లియటన్న • కటకటపడు.

తే॥ అమ్మమాటయు మనమున•లమ్మమాట
పాటిచేసితిమేని యే•పాటికార్య
మైనఁ జేయఁగలమె ? విద్య•లేనిగోల
లెట్లు తోడ్పడఁగల్గుదు • రిట్టిపనుల ?

అయినను మనము సావధానముగా నరసింగరాయాదులతో నిందుఁగూర్చి విచారింతము. ఎవ్వరో వచ్చుచున్న ట్లున్నది. (అని తెరవంకఁ జూచును.)

[నరసింగరాయఁడు సుబ్బారాయఁడు వేంకటేశము ప్రవేశింతురు]

మోహ—(వారిని జేసైగచేసి యాసీనులనుగాఁ జేయును)

నర—సీ॥ అక్కటా ! తమకెంత • యాపద ఘటియిల్లె
నిట్టిది రానౌన ? • యేరికైన

సుబ్బ—వీరికేకాదు సం•స్కారప్రియులగు నె
ల్లరకు నిది కడు దు•ర్భరముచూపె

వేంక—మనకెల్ల నొకపెట్టు ♦ మానిని జోగమ్మ
కొకపెట్టు పాప మెట్లుండఁగలదొ

రఘు—అధికపాపాత్ముల ♦ మైన మాబోంట్లకు
మంచి రమ్మన్న సంప్రాప్త మగునె?

మోహ—తే॥ కంటిరే! మీరు మాతండ్రి ♦ గారిదైన్య
మింతకంటె మాతల్లి య ♦ త్యంతఖేద
మందుచున్నది యదిగాంచి ♦ యడలిపోవు
చున్న దెందు మాచెలియలు ♦ ఖిన్నయాచు.

నర—కం॥ మచ్చిక విడలే కిత్తఱి
హెచ్చుగ మనమెంతకాల ♦ మిట్లువగచినన్
జచ్చిన వాఁ డొగి బ్రతికియు
వచ్చునె? లాభంబుగలదె? ♦ పండితవర్యా.

సుబ్బ—తే॥ ఆర్య! రఘునాథవర్య మీ ♦ యంతవారె
వృథగఁ జింతించుచో లాభ ♦ మేమి చెప్పుఁడి?
జరగినదియెల్ల జరగెను ♦ జరగవలసి
నట్టి కర్జంబునకు మీర ♦ లరయవలదె?

వేంక—తే॥ ఇట్టితఱిని జోగమగూర్చి ♦ యేమియంట
కక్కటా మాకు నోరాడ ♦ దబలవయసు
బట్టి యక్షతయోని నా ♦ వచ్చుఁ బాప
మింత చిన్నతనముననె ♦ యెన్నిజరగె.

నర—తే॥ ముందునకుఁ జూచుకొనవచ్చు ♦ ముగుదమాట
ప్రస్తుతము రామదాసు జ్ఞా ♦ పకనిమిత్త
మేమియైనఁ జేయుట యొప్పు ♦ నిందుల కిది
వఱకె యేర్పాటు లన్నియు ♦ జరగెఁజుండి.

ఉ॥ కావున మీరు మామనవి • గైకొని కాదన కెట్టులేనియున్
రావలె నాఁటివేళకుఁ బరాకునుజెందక మీకుటుంబమున్
దేవలెఁ దప్పకుండ మహనీయులు మీరలు రాకయున్న మా
కేవగఁ దృప్తిపొందదు సుండీ యిఁక మాటలువేయునేటికిన్.

రఘు—ఇట్టిసభలు గావించుట నామతంబుకాదు. అదేమంటివేని

ఉ॥ పాతికయేండ్లులేని పసిబాలకుఁ డల్లుఁడు రామదాసు వి
ఖ్యాతచరిత్రుఁడంట మన • మాతనిగూరిచి యేమిచేసినన్
బ్రీతిఁగఁజూడ నోపరు సశేకద లోకులు మీఁదుమిక్కిలిన్
గాతరులంచుఁ జాటుదురు • గైకొనకింతయు నస్మదాదులన్.

ఇదికాక వాఁడుచనిపోయి సరిగా వారము కాలేదు. మే మేమొగము పె
ట్టుకొని సభకు రాఁగలము?

మోహ—నరసింగరాయఁ డాడుమాటలో నేమిలోప మున్నది? రేపటి
యాదివారమునకు దినవారములుకూడఁ బూర్తికావచ్చును.
కాఁబట్టి యాదినము తప్పకుండ జరిగించుట సమంజసము.

క॥ కాకమువలెఁ జిరకాలము
లోకములోఁ బ్రదుకకున్న • లోపమె బహు వి
ద్యాకలితుఁడు బావ యతని
కేకొఱఁతయు మచ్చ గలదె? • యెన్నఁగఁజెప్పుఁడీ.

వేంక—(రఘునాథరావుదిక్కు మొగంబై) మీ రెఱుంగరా? మొన్న
నిర్వాణపదంబుజూరఁగొనిన పుణ్యజనుండగు బాపయ్యగారికి
రాజమహేంద్రవరమువారు చేసి చూపిన మర్యాద తెఱుంగు.
మన రామదాసుకూడ నతని కించుమించుగా సరిసమానుఁడనియే
చెప్ప నొప్పును.

సుబ్బ—సీ॥ విగ్రహారాధన • పెద్దచేసిన తండ్రి
సుద్దు లొల్లనికార్య • శూరుఁ డెవఁడు?

వీరేశలింగమ్ము ♦ వెలయించు పెండ్లిండ్లు
శాస్త్రోక్తమనిచాటు ♦ చతురుఁ డెవఁడు ?
జందెముల్ తాల్చుట ♦ ఛాందసమతమని
యదిద్రెంపుకొనఁజూచు ♦ నలఘుఁ డెవఁడు ?
జాతిమతాదులు ♦ జగతిఁ గన్పడకుండఁ
జేయ నుంకించు వి♦శిష్టుఁ డెవఁడు ?

తే॥ అట్టిసంఘసంస్కారకృ♦త్యాభిలాషి
పూర్ణవిద్యాధురంధరుఁ ♦ డూర్జితమతి
యల్లరామమోహనరాయ ♦ లంతవాఁడు
రామదా సేమి స్వల్పుఁడా ? ♦ ప్రాజ్ఞవినుత.

నర—“ పాపీచిరాయు స్సుకృతీర్గతాయుః ” అనునార్యోక్తి నాలకింపలేదా ? పుణ్యాత్ముఁడగుటం జేసియే రామదా సింతచిన్నప్రాయములో సద్గతిఁబొందెను. అట్టిధన్యాత్మునివిషయములో మన మొకసభ చేయుట దూష్యమని నేనూహింపను. ఇంతకు లోకులు కాకులవంటివారు. వారిమాటలతోఁ బ్రాజ్ఞులమగుమన కేమి యవసరము ? కావున మీరు లేనిపోనిసంకోచములు పెట్టుకొనక యెల్లుండి యాదివారముకాఁబోవుసభకు రాఁ బ్రార్థితులు.

రఘు—మీ రింతనిర్బంధించి రమ్మనినప్పుడు రాకుంట లౌకికధర్మముకాదు. కాని మావియ్యంకుఁడు పట్టాభిరామయ్య రానిదే నేను వచ్చుట కిచ్చగింపను.

నర—ఆయనను దీసికొనివచ్చెడిభారము నాది. అతఁడు రాకున్న సభ చేసి సార్థకమేమి ? మీరు సకుటుంబపరివారముగా దయచేయవలెఁజుఁడీ. ఇంక మాకు సెలవిప్పింపవలెను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ప్రథమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీమతే వేంకటేశ్వరాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

ద్వితీయాంకము.

[సుందరమ్మ శేషమ్మతోఁగలసి ప్రవేశించును]

సుంద—శేషమ్మా! ఈదినమే నాయనగారివద్దనుండి తంతివార్త వచ్చినదిసుమా?

శేష—ఎప్పటిలోరాఁగలరు?

సుంద—కొళంబునకువచ్చినారు. మూడుదినాలలో వత్తురఁట.

శేష—కొళంబను పట్నమొకటి యున్నదా? అది యెక్కడ?

సుంద—ఎఱుఁగవా! అది లంకకు రాజధానియఁట.

శేష—అమ్మక్కా! లంక విభీషణునిరాజ్య మందురే. ఇది యాలంక కాదుకాఁబోలు.

సుంద—ఈమాత్రము తెలియనినీ కేమిచెప్పుదును? మనవారు రామాయణములోని కట్టుకథ నమ్మి విభీషణుం డొకఁడున్నాఁడనియు నతనికి లంకారాజ్య మొకటి యున్నదనియు భ్రమించుచున్నారుకాని—

శేష—ఆహా! రామాయణ మసత్య మనఁదగునా?

సుంద—కేవల మసత్యము కాకపోవచ్చునుగాని యందలిగాథయంతయు విశ్వసింపవచ్చునా? ఎవఁడో రాముఁడను నొకరాజుండవచ్చును. దక్షిణదేశదండయాత్ర యతండు నెరపియుండవచ్చు

ను. విభీషణుం డనువాని నప్పటిలో నాప్రాంతమునకు రాజుగాఁ జేసియుండవచ్చును. కాని యిప్పటిదాక రావణానుజుండు జీవించియుండనోపునా ?

శేష—ఇది విషమసమస్య (ఆగి యొక్కింత) ఆచంద్రార్కముగా లంకారాజ్యమును బాలించుతమని విభీషణునకు రామచంద్రపరబ్రహ్మ పట్టాభిషేకము కట్టలేదో! అదికాక ద్వాపరావసానమున సహదేవుండు విభీషణువద్దఁ గప్పము గ్రహింపలేదో !

సుంద—ఆరామాయణము సరే యీభారతము సరే ప్రాచీనకవుల వ్రాఁతలుకూడ నీకాలమువారికి వేదంబులయ్యె. ఇస్సిరో మనవారి మూర్ఖత్వమునకు మేరయున్నదే? ఆపుస్తకములలోఁ జేర్కొనఁబడిన రామకృష్ణులను దైవములుగాభావించి యారాధింతురు. మనవా రిట్టిప్రబుద్ధు లౌటవలననే విదేశస్థులు నెత్తిమీఁద మొట్టుచున్నారు.

శేష—సరే! నీవుచెప్పినదే సిద్ధాంతము కానిమ్ము. కాని లంకయనునది నీవు నాతో వాకృచ్చినలంకయై యుండునని నమ్మఁజాలను. నీవు చెప్పినలంక సేతువులో నొకభాగమై యుండవచ్చును. ఈలంకకు మాఱుపేరు లేదా?

సుంద—ఉన్నది. సింహాలద్వీపము.

శేష—అట్లుచెప్పు.

సుంద—అట్లైన లంకయనునది వేఱొకచోట నున్నదనియా యేమి నీయభిప్రాయము ? దక్షిణమహాసముద్రములోని దీవులెల్ల నేఁడైరోపాఖండమువారిచే నాక్రమింపఁబడినట్లు భూగోళపటము దిలకించినం దెలియును. ఓహో! ఎంతచెప్పినను నీపిచ్చియేసీది.

శేష—ఔ నెవరిపిచ్చి వారికి కానందమే. నీచెప్పిన యూరోపుఖండము వారు సప్తద్వీపములను గనిపెట్టఁగల్గినారా ? కాలగతి నొకవేళ

నాలంకయు నేఁ డంతరించియుండునేమో.

సుంద—సప్తద్వీపములనేకాదు సకలద్వీపములను గనిపెట్టినారు. ఇట్లుం టినని పాలసముద్రము పెరుఁగుసముద్రము నెక్కడనున్నవని యడుగుదువేమో ?

శేష—సుందరమ్మా ! నేను నీలాంటిచదువులసరస్వతిని గాకపోయినను నీవనుకొన్నంతటిమూర్ఖురాలను గానని తెలిసికొనుము. మొన్నను మాయన్నయ్యను సప్తవార్ధులఁగూర్చి ప్రశ్నింపఁగా నతండు చెప్పినదివినుము. ఆయాజలధుల కందలియుదకములంబట్టి యాయానామములు పెట్టఁబడిననవియు, నిదెల్లంగఁజాలక యాధునికులు పూర్వఋషులవాక్యములు నిరసించుచున్నారనియుఁ దెల్పుచుచేసెను.

సుంద—పూర్వఋషులగొప్పేమి ? మనయాధునికులతక్కువేమి ? ఏమి వారు రైలుయంత్రము కనిపెట్టినారా ? స్టీమరుఁకట్టినారా? మోటారుబండ్లు సైకల్బండ్లు వారు కలలోనైనఁ జూచినారా ?

శేష—నీయుగ్గడించినవి వారు కలనైనఁ జూచియుండకపోవచ్చును. కాని యాదినముల యంత్రతంత్రమంత్రములను మనసుచేఁగూడ మనవారి కూహింప నవకాశమున్నదేమో విచారింపుము. వారియాధిక్యము నెఱుంగునంతటిబుద్ధి మనకాలపువారి కున్నదో లేదో

చ॥ చెలియరొ! రైలుగీలు మఱి ♦ స్టీమరుగీమరు సృష్టిచేయుటిం
దలఁపఁగ నాదిముల్ తెలివి ♦ తక్కువవారని యెంచఁబోను వా
రలగుణశీలసంపదయు ♦ బ్రహ్మవిచారణతత్పరత్వముం
దెలియమి నిట్లు పల్కెదవు ♦ ధీరు లుదారులు వారలేసుమీ.

చ॥ తలఁచినచోటికేగుటకుఁ ♦ దగ్గవిమానములుండు వారికిం
దలఁచినకోర్కి సాగుటకు ♦ దైవికయంత్రములుండు నట్టిచో

జెలువుగ రైలు స్త్రీమునులు ♦ సృష్టియొనర్పమి లోపమాయెఁటే ?
తలువులుబ్రిమింగునోటికిని ♦ దాఘనె? యడ్డునె? యప్పడాల్గొనన్.

మఱియు

ఉ. వారలదైవభక్తియును ♦ వారలశాస్త్రవిశారదత్వమున్
వారలమంత్రిశక్తియును ♦ వారలతత్త్వవివేచనంబునున్
వారలధర్మసక్తియును ♦ వారల సత్ప్రథవర్తనంబు నె
వ్వారికిఁ గల్గఁబోదు శత♦వర్షములన్ దపమాచరించినన్.

సుంద—ఇం కేమేనిమఱచిపోయియుందువేమో ? తుదముట్టినదా నీపా
గడ్తకు? ఓహో! ఆసిబిసెంటమ్మను మించిపోయినావే ?

శేష—క॥ సుదినము నేఁడని భావిం
చెద నీకతమునఁ జూమి స్తుతి ♦ జేయఁగలిగితిన్
ద్రిదశసమానుల నాద్యుల
సదయాత్ముల నాదుబ్రిదుకు ♦ సార్థకముపడన్.

సుంద—ఏమీ! నీవెఱ్ఱితనము పూర్వికులంతగా నాగరికులుకారనియు
మననాగరికతలో శతాంశము వారికి లేదనియు దేశచరిత్రలు
ఘోషించుచుండగా నీకేమి యీచాందసము ? ఆపుక్కిటపురా
ణగాథలు నమ్మి నీవు నాతోవాదించిన చెప్పఁజాలనుగాని నిజ
ముగాఁ బ్రస్తుతనాగరికతలో సహస్రాంశమేని యప్పటిలో నుం
డెనోలేదో! ఇంతకుఁ బూర్వు లేముద్ధరించిరి ?

సీ॥ మతములు సృజియించి ♦ మాత్సర్యములుపెంచి
చెడిపిరి జనుల యా♦స్తిక్యమెల్ల
జాత్యుపజాతులు ♦ జడబుద్ధిఁ గల్పించి
మాపిరి ప్రజయైక♦మత్యమెల్ల
వేదాంతమనుపేర ♦ వెఱ్ఱిబోధలుచేసి
భ్రష్టులం జేసిరి ♦ వాఙ్జ్ఞతముల

సము లంఘిభవులను ♦ జదువరాదనిచెప్పి
వ్యర్థపుచ్చిరి వారి ♦ బ్రిదుకులెల్ల
తే॥ ఇట్టిమహితోపకారమ్ము ♦ లెన్నియేని
చేయుటంబట్టి యాదిముల్; ♦ క్షితిని మనకు
నింతగతిపట్టె నేఁ డట్టి ♦ యెడ్డిజనుల
లోకవంచకుల గణింప ♦ నీకెచెల్లె.

శేష—కం॥ నీ విపరీతోక్తుల నెత్తి
నా వీనుల ముల్కులట్లు ♦ నాటెడినకటా
భూవినుతులఁ బ్రాచీనుల
దై వజ్ఞులఁ జుల్కజేయఁ ♦ దగునే? మగువా.

వారుచేసినలోకవంచన మేమి? సగము చదువుకొన్న మనకుఁ బెద్దకుం డలకు నెసరుపెట్టనగునా? వారు పెద్దచేయు జాతిమతాదులం దును వారాదేశించు వేదాంతతత్వమునందునుంగల లాభ నష్ట ములు విచారించుటకు నిది సమయముకాదు. మన కధికారము లేదుకాని వారు స్త్రీ శూద్రాదులు సదువరాదని యెక్కడ నైనను వ్రాసిపెట్టిరా? వేదమంత్రములు పఠింపరాదని వారు శాసించిన దానికి నిట్టి యపార్థము గల్పించుటొప్పునే? ఇంతకు నిన్ననఁబనియేమి? నీకిట్టి కల్పములు నేర్పిన వారి ననవలె.

సుంద—ఓహో! నీసంగతి యేమో యనుకొంటి. నీ తెల్వితక్కువ యటుండ నెంత చెప్పినను దెలిసికొనక మీఁదుమిక్కిలి నన్నును గురువులను జదువరివలె నాక్షేపించుచున్నావు. ఈసొంపునకుఁ బాఠశాలకుఁగూడఁ దిన్నఁగా వచ్చుట కనఁబడదు.

శేష—ఇంతకు మానాయనకు నిప్పటి పాఠశాలలన్నఁ దలనొప్పి. ప్రస్తుతము పురుషులచదువు లెట్లు తగులఁ బడుచున్నవో మన

స్త్రీల సదువులు కూడ నంత చక్కఁగా వెల్గుచున్నవి. ఇంతకు నక్కడికిఁబోయి యేమి నేర్చుకొనవలెను.

తే॥ చదువుపేర నిప్పటి పాఠ ♦ శాలలందు
నాట పాటలు నేర్పుచు ♦ నక్కట మన
కాలమును వ్యర్థపుత్తురు ♦ గాని తుదకు
సరిగఁ దగుమాత్ర విద్యయేన్ ♦ గఱపరు గద ॥

తే॥ కుక్కకథయొ గాడిద గాథ ♦ దక్క మంచి
యంశ మొక్కఁడు నేర్పుట ♦ యరయ మెందు
నీతి బోధింపు పొత్తముల్ ♦ నేఁడు త్రోసి
రాజుచేసి రేమందు వి ♦ భ్రాంతమతులు ॥

సుంద—బాపురే ! చదువుకొనక పూర్వము కాకరకాయ చదువుకొనిన పిదపఁ గీకరకాయ యన్నట్లు నీ వ్యాపారమున్నది? పాఠశాలలు నీకుం బనికివచ్చినవి కావుకదా ? నీవింత యెఱుకమాలిన దానవయ్యు నన్నును నాపల్కులను జుల్కనజేయుటఁ జూడ గ్రుడ్డు పిల్లను భ్రమింపఁజేయున ట్లున్నదే ?

శేష—తే॥ ఎఱుకమాలియొ నితోడ ♦ నింతదనుక
వాదులాడితి నిజము నీ ♦ వలెను దగఁగఁ
జదువుకొనునంత ఘనభాగ్య ♦ మొదవదాయె
వేంకటేశము పంతుల ♦ ప్రేమ లేమి ॥

(వేంకటేశము ప్రవేశించి యొక ప్రక్కకు నొదిఁగి నిలువఁబడును.)

వేంక—(తనలో) ఓహో నన్నుగుఱించి యేమో మాటాడుకొనుచున్నట్లున్నది. ఒక గడియ నిక్కడనే నిల్చి యాలింతునుగాక.

సుంద—

ఉ॥ పంతుల ప్రేమ యేకరణి ♦ వచ్చును? వారల మాటయుంచు నీ
[illegible]యు మొగులేదు మరి ♦ యేమి వంఛించినఁ దప్పు పట్టి కొం

డంతయుఁ జేయుచుందువు క ♦ దా ! చదువేగతి నబ్బునీకు నీ
పంతము గట్టిపెట్టి యికఁ ♦ బంతులపై గుఱి గల్గి యుండుమీ.

వేంక—అద్దిరా ! నాయందు సుందరమ్మకు మంచి యనురాగమే యు న్నట్లున్నది. నాకోర్కె యీడేరవచ్చును.

శేష—నీవలెనే నాకుఁ బూర్వము గురుభావము పంతులయం దుండెడి ది కాని యిప్పు డంతగా లేనిమాటయు వాస్తవమే ? తొంటివ లెఁ జదువు జెప్పుటయు నిప్పుడు లేదు. ఏదో లోకాభిరామా యణము జెప్పుచు నడుమ నడుమ నక్కఱమాలిన ప్రసంగము లెత్తుచు నాయన కాలయాపన చేయుచుండును.

సుంద—అక్కఱమాలిన ప్రసంగా లేమి చెప్పినారే ?

శేష—ప్రసంగాలతో సరిపోలేదు. ఎందుల కూఱకే నన్ను గదిలింతువు?

సుంద—నీవెక్కడ యబ్బో ! అసాధ్యురాలవోలె నున్నదానవే ! ఒజ్జల నిట్లాడుట యపచారము సుమా ? ఆయన వచ్చువేళ యైనది. విన్న బాగుండదు. ఇంతకు నీ కేమిచేసినారు ?

శేష—ఉన్న మాటాడినఁ గోపగింతువేమో ? కాని మొన్న గంగమ్మ ను దొడమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని లెక్కలు చెప్పుట బా గున్నదే ?

సుంద—నీ కన్నియుఁ దప్పులే. గంగమ్మ చిన్నపిల్లకదే ?

శేష—సరిసరి. గంగమ్మ చిన్నతనము చిచ్చుపడినట్లే యున్నది. పొట్టి గా నున్నదనియా యేమి ? నాకంటె రెండేండ్లు పెద్ద. ఈడే ఱినచో నీపాటికి కిద్దఱుబిడ్డలతల్లి కావలసినదే.

సుంద—చాలునులే. గంగమ్మ మంచితనము బట్టియు దాని తెల్వితేట లు బట్టియు నాయన యొక్కంత మక్కువతో నాదరించుచుం డును. నీవింతమాత్రపుదానికి రవ్వ రట్టు చేయుచున్నావు.

వేంక—బలే! మా సుందరమ్మ సుందరమ్మయే. మాటలలోఁ గూడ నెంతో విన్నాణము చూపుచున్నది. బాలవితంతువని యీ ముద్దుగుమ్మకు విధివశమున నొక మచ్చ వచ్చెనుగాని యీమె ముఖమండలము రాకాచంద్రబింబమును జోకు జేయును గదా?

కం॥ ఈనగు మొగ మీసోయగ
మీనవమోహనపురూప ♦ మీ నెఱనీ లే
చానలయందును గానము
దీనిని బెండ్లాడి మనసుఁ ♦ దీఱిచి కొందున్.

శేష—ఏమి చేసిన నొప్పుకొంట మంచిశిష్యురాండ్రకు లక్షణముగాఁ బోలు. అర్థం పాత్రిణ మాచార్యాధీనమ్మనుసూక్తిఁ బాలించుట మీబోటి సుందరులకుఁ జెల్లునేమో కాని నాగరికత లేని నాబోటి మందమతులకు ——

సుంద—నీవేమి విసురులు విసిరినను సరే. మేము మట్టుకు బంతులమనస్సు కనిపెట్టియే మెలంగుదుము.

తే॥ కవనమునఁ గొంత నేర్పుఁ ♦ గలుగువాఁడు
గానమునఁ జూడ నెంతేని ♦ ఘనుఁడువాఁడు
చదువు సెప్పుటలో నెందు ♦ మొదటివాఁడు
వేంకటేశము గారికే ♦ వెలితి గలదు?

వేంక—నాయందు సుందరమ్మకు మంచి యభిప్రాయమున్నది. నాకవనమునకు సంతసించెను. గానమునకు మెచ్చుకొనుట జూడ నీమెకు నాపై ననురాగమున్నట్లు గనుపట్టుచున్నది. బాలవితంతువౌటఁ జేసి యొకవేళ నన్ను వరింప వలసినదని హెచ్చరించినచో సమ్మతింప వచ్చును.

కం॥ ఆరయ నిదొకయపూర్వా
చారము గాఁదలఁపఁ ద్రొల్లి ♦ జనపతి సుతకున్

గోరిన చదువులు సెప్పుచుఁ

గూరిమి నలబిల్లలుంచు ♦ గూడదె దానిన్.

శేషమ్మ యింకను నామీఁద నేమి దెబ్బలుతీయునో మఱి నా లుగు నిమిషములు తాళి యాలింతునుగాక.

శేష—చదువు చెప్పుట మనకు విశదమే. పంతులు సంగీతము 'హరిహరి నారాయణ యాదినారాయణా' యను పదాలు పాడుకొన్న వారికంటె శ్రావ్యముగా నుండకపోయినను గొంగళి బాలురు మాత్ర మాతని కవిత్వమునకు నానందించి వెంబడి తిరుగుచుందురు. ఈ విషయమే మొన్నను బత్రికలో నెవరోకాని వేంకటేశము గారి గ్రంథములను జాల నిరసించి వ్రాసినారు. ఈయన లక్షణజ్ఞానము లేని మహాకవిశేఖరుండని యధిక్షేపించుచు నింకేమే మో యిందు వ్రాసియున్నది.

సుంద—జనార్దనపండితులు సోమనాథముచే వ్రాయించి యుండును. ఆతని వ్రాఁతలు పాటించినవా రెవ్వరును లేరు.

శేష—ఎవ్వరనఁగా మన నవనాగరికులేనా?

సుంద—ఔను వారేకా! ఇప్పటిలో నాల్గు సంగతులు నెఱింగిన ప్రాజ్ఞులు.

శేష—ఇంగ్లీషు పుస్తకాలు నాల్గుచదివిన మాత్రమున ప్రాజ్ఞులు పండితులు నగుదురా? పురాణవిద్య నెట్లు కృషిచేయుట సమంజసమో యట్లే మన సంస్కృతవిద్యయు బహుపరిశ్రమ చేయుట యావశ్యకము. అప్పుడుకదా! యాధునికి నాగరికతయును యుక్తాయుక్త విచక్షణయును నెఱింగినపండితుం డగును. మన జనార్దనపండితుం డట్టివాఁడే యంటకు సంశయము లేదు అంతే కాక యాయన కొన్ని సలక్షణమైన గ్రంథము లల్లుటఁజేసి సుకవిగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నాఁడు.

తే॥ ఆత్మరాజ్యంబునం బూజ్యుఁ ♦ డవని విభుఁడు
విబుధవరుఁ డన్న నో సర్వ ♦ విషయములను
మాన్యుఁ డాతనికంటె సం ♦ భావితుండు
సుకవియనుమాట వినవొక్కొ ♦ సకియమిన్న॥

తుటియు.

తే॥ వేదవేదాంత చర్చ నే ♦ వేళఁ దగిలి
సంఘసంస్కారకార్యాభి ♦ సక్తి గలిగి
యార్యధర్మాను రక్తుఁ డై ♦ పారు నట్టి
యల జనార్దనపండితుఁ ♦ డల్పుఁ డొక్కొ॥

వేంక—శేషమ్మకు నొకదండనుఁ పెట్టి విడుచుకొనుకున్న నామర్యాద దక్కనీయదు. మంచితనముననే దీనిని మాన్పించు టొప్పు. ఇంక లోనికిఁ బోవుదుఁగాక.

సుంద—చాలుఁజాలు నీమాటలు విన్నఁ బంతులు నిన్ను వెడలనడపింతురు సుమా! ఆయనవచ్చెడి వేళ యైనది. అదిగో మాటలో నే దయచేయుచున్నారు.

(అని లేచి వేంకటేశమునకు నాసన మమర్చును)

వేంక—ఏమీ! నాభాగ్యము రెణ్ణాళ్లైరాని శేషమ్మ నేటిదినము వచ్చినది.

శేష—మాయమ్మ వాకటనుంటవలనఁ దీరిక లేక రాలేకుంటిని.

సుంద—పనులలోఁ జొరఁబడిన జదువు సాగునఁటే ?

శేష—నీలాగు జరుగుబడిగల యింటిలోఁ బుట్టుటకే నోఁచుకోలేదు. నాకెట్లు సాగునమ్మా ?

సుంద—నాకుఁ బనిపాట్లన్న విసుఁగు. చివఱకెప్పుడేని యొంగి లెత్తివేయవలసి వచ్చినప్పుడు పేడఁ బెట్టకుండఁ గూడఁ గాలక్షేపము చేయుదును.

ంక—(చిఱునవ్వు నవ్వి) ఔను. వెధవపేడ నామడ దూరము చూచి న దుర్వాసన కొట్టును. దాని చేతఁగాని యిల్లు శుద్ధి గాదంట. ఇట్టి తెలివి తక్కువ యాచారములు మనలోఁ గోటానుకోట్లు న్నవి. మా యింటిలో నలికించుట మానివేయించినాను. దీని కేమిగాని సుందరం? ఈదిన మేమి చెప్పమందువు నేను గొం చెము తొందరగాఁ బోవలెను.

ంద—ఏమి విశేషము ?

వేంక—వెళ్ళునప్పుడు చెప్పి వెళ్ళుదునులే.

సుంద—శేషమ్మ యిష్టపడిన మీ నవలలోని రెండు ప్రకరణాలు చ దివి యర్థము చెప్పుడు.

వేంక—నాదేమి పెటుకు తెలియా? చదువురాని జంగాలు కూడఁ జదు వుకొని సులభముగా నర్థముచేసికోఁ గలరు.

శేష—(నవ్వుచు) చదువురానిజంగా లెట్లు చదువుకోఁగల రండీ. ఇది మీస్వకపోలకల్పితమేనా ?

వేంక—హుం (కోపముతో) ఏమి శేషమ్మా! ఇట్లడుగుచున్నావు ? సరిగా జదువుకోవలెనని లేదాయేమి ?

సుంద—ఎందుకే! శేషమ్మా! మన కీయధికప్రసంగాలు. ఏమి చదువు దురో విను. చొప్పదంటుప్రశ్నలు వేయు టొప్పునే? ఎంతచెప్పిన ను నీధోరణియే నీది.

వేంక—(తనలో) ఇదేసమయము ప్రకాశముగా శేషమ్మా! ఈనెల జీతము మీనాయన యింకను ముట్టచెప్పలేదు.

శేష—చిన్నదాననుగాఁబట్టి తెలియక వేసినప్రశ్నలకు నిటువలెఁ గోప గించుకొంట ధర్మమా ?

-ఈపూఁట నేను వేగముగా వెళ్ళవలసియున్నది. రేపు జీతము తీసికొని రావచ్చునులే.

శేష—(తనలో) వెళ్ళినట్లేవెళ్ళి నడుమలోఁ దిరిగినత్తునుగాక. నేను జీతము పట్టుకొనియే వచ్చియుంటిని గాని యిప్పుడిచ్చుటకంటె నిచ్చుటొక్కింతసేపాగి యిచ్చుటలో స్వారస్యమున్నది.

(అని నిష్క్రమించును)

వేంక—(తనలో) ఈదయ్యమును వదిలించుకొన్నాను. ఇంక సుందరమ్మతో నిర్భయముగాఁ బ్రసంగింపవచ్చు (ప్రకాశముగా) సుందరం ! ఇందాక నే నెక్కడికివెళ్లుదునని యడిగినావుకదా ? చెప్పెదను విను. పురిమందిరములో ధరణిప్రగ్గడ రామదాసునుగూర్చి సభజరగును. మీయమ్మగారికిఁగూడ నాహ్వానపత్రిక వచ్చియే యుండును.

సుంద—పాపము జోగమ్మ సంగతి యేమగునో ?

వేంక—నీసంగతి యేమగునో దానిసంగతి యదేయగును. నీ త్రాసులోనికే యది దిగినది.

సుంద—(సిగ్గునభినయించి) నామాటకేమి? అది కాపురము చేసినది కా!

వేంక—కాపురముచేసిన దానికిని జేయని నీకును దుదకు నొకటేయవస్థ.

సుంద—అవస్థకేమున్నది ? మీవలన సరిగాఁ జదువు సాగినఁజాలు. నాకితరవ్యసనములు లేవు.

వేంక—లేవన్నసరా! నిన్నేమో సుబ్బారాయుని కిత్తురఁట. అదినిజమేనా?

సుంద—వానిమాట చెప్పకుఁడి వాఁడొక త్రాగుఁబోతు వాఁగుఁబోతు. అనివిందును.

వేంక—(తనలో) నాయదృష్టమువలన దీనికి వానిమీఁద వలపులేదు. ఇంక నాప్రయత్నము కొనసాగవచ్చును. (ప్రకాశముగా) ఏమీ ! యతఁడు [illegible] లు సంపాదించుకొనుచున్నాడే.

సుం—నాకు నొకరి యార్జన[illegible]నేమి యున్నది? కావలెనన్నమందిని బోషింపఁ గలను.

వేంక—నీ వంటిది దానవే (అని జరగి సుందరమ్మ వీఁపుమీఁదఁ జేతితో మెల్లగాఁ దట్టును.)

సుంద—నేను గూడ మీతో సభకు వత్తునా ?

వేంక—నా వెంట వచ్చినది సుబ్బారాయుఁడు చూచిన ననుమానించును. అదిగాక లోకు లేమేని యనుకొందురు. కాఁబట్టి మీయమ్మతోనే కలసి వచ్చుట మంచిది. దీని కేమిగాని సుందరం! నా మనసులో నొక కోరిక యున్నది. అది చెప్పమందువేని జెప్పెద.

సుంద—నా యొద్ద మీ కడమలు యెందుకు ? అదేదో సెలవిండు.

వేంక—నా వద్ద నింక నొక్కఁడయిన సరిగాఁ జదువుదువో లేదో తరువాత ననఁగా నీకుఁ బునర్వివాహ మయిన తరువాత నీవెక్కడో నే నెక్కడో! ఇన్నాళ్ళు నీకు విద్య చెప్పినదానికిఁ బ్రతి ఫలమేమి ?

సుంద—మీ రేమి కోరిన నది యిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మీ వద్ద జదివిన మూఁడేండ్లలోనే నే నింగ్లీషు జదువుట వ్రాయుట నేర్చుకొన్నాను. ఇంకఁ దెనుగులోఁ గవిత్వము వఱకు బట్టు వడినది. కాఁబట్టి కోరిక యేదో దాఁచక సెలవిండు.

వేంక—నీమాట నిజమేనా! నా చేతిలోఁ జేయివేసి చెప్పుము.

సుంద—చేతిలోఁ జేయివేసిగాదు మీయొడలు ముట్టుకొని చెప్పుచున్నాను. (అని చేతిలోఁ జేయివైచి తరువాతఁ దొడపైఁ జేయి వేయును)

వేంక—(సుందరమ్మ చేయిముద్దాడి మెల్లగాఁ గౌఁగిలించుకొనఁ బోవును)

సుంద—(సిగ్గు నభినయించి వెనుకకు జరగును)

వేంక—సుదరం ! నాకడ నీకు సిగ్గేల ? మొన్న బిల్హణీయము వినిపించినానుగదా ! ఆకథ జ్ఞాపక మున్నదా ?

సుంద——(ఇంచుక తలవాల్చి క్రిందు చూపులు చూచుచు) జ్ఞాపకము లేకేమి గాని పంతులు గారూ! గురువు తండ్రివంటివాఁడు గదా? ఇదెట్లెంగి బిల్హణకవి కూఁతురువంటి యామినీపూర్ణతిలక నెట్లు వరించెను? ఈ సందేహము నా కప్పటిలో జనించినది కాని యడుగుటకు సంకోచించినాను.

వేంక——పరిణయంబు కాని తరుణిని జేఁబట్టుటలో దోష మేమియున్నది? యామినీపూర్ణతిలక యట్టిదాటవలననే బిల్హణకవి యామె పాణిం బరిగ్రహించెను. అన్యోన్యానురాగంబులు హెచ్చినపుడు వ్యావహారికపువరుసలు పాటింపఁ బనిలేదు. కావుననే మన నవనాగరికులు యుక్తవయస్సు వచ్చిన పిమ్మట వివాహము చేయుట సమంజసమని వాదించు చున్నారు.

సుంద——ప్రకృతి ధర్మము బట్టి పురుషులకును వారికంటె వనితలకును నొక్కెడ ననురాగంబు స్థిరంబుగా నుంట దఱుచుగాఁ జూడము. అన్యోన్యానురాగంబు లనఁగా మీ యభిప్రాయ మేమి? ఖండాంతరులవలె గుత్త పెండ్లింఢ్లు చేసికొని యిచ్చ వచ్చినపుడు నచ్చిన వారితోఁ గలయుచుంటయా యేమి?

వేంక——ఛీఛీ! ఇట్టి గుత్తపెండ్లి సాగించుట కేహిందువు సమ్మతించును? ఇది సాని వృత్తికదా? వ్యభిచారదోష మంతగాఁ బాటింపని ఖండాంతరులకు నయ్యది యంగీకారము కావచ్చును గాని మానధనులగు భారతీయు లెట్లు సమ్మతింతురు? ఇంతియే కాక వివాహపూర్వము 'కోర్టింగ్' అనుపేరఁ బెక్కురు మెచ్చి చూడక దొరసానులు పెండ్లి కారఁట.

సుంద——నిజముగా నిట్టి యాచారము వారిలో నున్నదా?

వేంక——ఉన్నదనియే వింటిని.

(శేషమ్మ ప్రవేశించి తనలో) ఇందుకోసరమే మన పెద్దవారు పమచు వారివద్ద నీవు వచ్చిన యాంమపిల్లలను జదివింపరాదని యందురు. నేనిచ్చట నున్నది వీరెఱుంగనే యెఱుంగరు. (ప్రకాశముగా) పంతులుగారు! ఇదిగో సూంజీతము (అని మూంను సూప్యము లందిచ్చును.)

వేంక—(తనలో) ఈపిశాచ మెంత సేపము తిరిగివచ్చి యీ తలుపుసందున నక్కియున్నదో కదా? ఇంక దీని నాదరించి సంభావింపకున్న నాగుట్టుబెట బెట్టును. (ప్రకాశముగా) శేషమ్మా! నే నిందాకఁ గేకలువేసి చీదరించుకొన్నానని మీనాయనతోఁ జెప్పవేదు గద? నాకుఁ గొంచె మిరకుగానుంటఁబట్టి నిన్ను బంపివేసినాను. ఈదినమే తేవలెనని నేఁజెప్పలేదే ?

శేష—(తనలో) పంతులు నారాకవలన బెదరుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా) మీకేమైన నిబ్బందిగా నుండునేమోయని తెచ్చినాను.

వేంక—శేషమ్మా? నీ వాసుందరమ్మతోపాటు పురమందిరములో నేఁడు జరుగఁబోవు సభకు రావలసినది.

శేష—వేంకుబాయమ్మ రమ్మని పిల్చినఁగాని యీమెతో బయలదేఱుట బాగుండదు. ఇదిగో మాటలలోనే యీబిడ వచ్చుచున్నది.

వేంకు—(ప్రవేశించి) పంతులూ ? ఈదిన మింతటితోఁ జదువు చాలించి యమ్మాయికి సెలవు దయసేయవయ్యా ? మేము సభకుఁ బోవలెను.

వేంక—అమ్మా ! మీవెంట నీదినము శేషమ్మను గూడ దీసికొని రండి.

వేంకు—అట్లే మాబండిలోఁ గూర్చుండి రానీ.

సుంద—అదెక్కడ వచ్చును? సభయన్న దానికి రంకు. లోగడ స్త్రీలకు సభ లెందుకే యని యేమో యన్నది.

వేంకు—(శేషమ్మదిక్కు మొగంబై) చిన్నపిల్ల దానితోనేమి? రావమ్మా శేషమ్మా దోషమైన మేము పోవుదుమూ?

శేష—మీరు కోపగించకున్న నిదె చెప్పుచున్నాను. సభలకేగుట మా యమ్మకు బొత్తిగా నిష్టముండదు. ఇదికాక మాశాఖవా రాక్షేపింతురు. ఇది నవాచారము.

వేంకు—నవాచారముకాదు. నవాసారముకాదు. ఎప్పుడు మనము మన వంటిండ్లలోనే మ్రగ్గవలెనా? సభయను చోటునకు వెళ్ళిన నల్వురింజూడవచ్చును నాల్గువిశేషాలు తెలిసికోవచ్చును.

శేష—అట్లే నేను దలదువ్వకొని వత్తును లెండీ.

(అని నిష్క్రమించును)

సుంద—అది తిరిగి వచ్చుననియా? అబ్బో యదెక్కడ? దాని కన్నియాక్షేపణములే.

వేంకు—పిల్ల చూచినఁ జిన్నదేకాని కూఁత ఘనముగానే యున్నది.

వేంక—ఏమి ఘనము? మనసుందరంలాగున తెల్వితేటలున్నవా యేమిటి? ఛీ! దానిది వట్టి మడ్డి వ్యాపారము.

వేంకు—మా పిల్లకు సంగీతము చెప్పుట బొత్తుగా వెనుక పెట్టినారుక దా? దాని తండ్రిగారు రేపో నేఁడో వత్తురు. వారు వచ్చినప్పుడు వారి కొఱకు రైలువద్ద మంగళహారతి పట్టవలసియున్నది. అప్పటిలో నమ్మాయిచేత రంగైన యొకపాట పాడింపవలసి యున్నది.

వేంక—అట్లే. నేనొక క్రొత్తదిగూర్చి తెత్తును. అదికాక పంచకము కూడ—

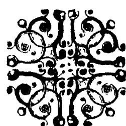
వేంకు—పంచక మెందుకోయీ! ప్రాయశ్చిత్తమునకా?

వేంక—(వెలవెలఁబోయి) పొరపాటున నంటినమ్మా పద్యపంచకమని నాయభిప్రాయము.

వేంకు—ఇంకను బంచకము మాట వదలవుకదా ! ఇక్కడ కాబట్టి స రిపోయినది. పెరవారు విన్నచో నవ్వులకుఁ జేటుయుండును పోనీ దానికేమిగాని నీవుకూడ సభకు రావలసినది సుమా ? అ చ్చటి సభావిశేషములు హిందూసుందరి మొదలగు పత్రికలకుఁ బంపవచ్చును.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీమతే వేంకటేశ్వరాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

తృతీయాంకము.

[దూషక విదూషకుల ప్రవేశము.]

దూష—అయ్యా! తమ రెవ్వారు? తమనామధేయ మేమి?

విదూ—నేను దిగంతకీర్తివిశ్రాంతుండను. బహునామకుండను గదా! నన్ను మీరెఱుంగరా?

దూష—తమచరిత్ర మపూర్వముగా ఉంది అది వినగోరుతాను.

విదూ—నాబహునామకత్వము వల్లనే నాకీర్తి కేశవీధుల పాఱుచున్నది. అసలు మాయింటిపేరు నిర్భాగ్యమువారు. నాపేరు దామోదరశర్మ అంటారు. నాబొజ్జకడుపుచూచి స్మార్తులు వినాయకశర్మయనిన్ని నాచేష్టలుచూచి మాధ్వులు మర్కటశర్మయనిన్ని నాముఖవిలాసములుచూచి వేశ్యలు మదనశర్మయనిన్ని పిలుస్తారు. మఱిన్ని నాకవనముచూచి సుకవులు వికట కవియనిన్ని నాహాస్యము నాయుక్తి చమత్కారములు చూచి లౌకికులు బాచిగాడనిన్ని అంటారు. ఇంతేకాక,

తే॥ గీ॥ తిండికిని భోతరాజును ♦ దెలియఁ బనికి
బసవరాజును నాకీడు ♦ వత్తువేమొ
కాని యిలవాఁగుఁబోతుత♦నాన నాకు
సాటివాఁడొండు లేఁడు ని ♦ స్సంశయముగ.

తే॥ గీ॥ జూదములఁ గొంత మఱియు ద ♦ ర్వాదములను
గొంతవే రొందియుంటిఁ దా ♦ గుడుల నిప్పు
డిప్పు డలవాటుపడుచుంటి ♦ నే జగాన
నేఁటి యతినాగరకులతో ♦ సాటిఁ జెంద॥

దూష—బలే నీచరిత్ర మొక ఆటోబయగ్రఫీగా రాసి కోలేదా ?

విదూ—చచ్చేలోగానే వ్రాసికొందామనే చూస్తూనున్నాను. ఇంకను నేనుదాక్షిణశాలవారును కోరకుండా వున్నారు. పోనీ నా చరిత్రము నీవు బయగ్రఫీగా వ్రాసి పంపకూడదా ?

దూష—ఆలాగే కాని ముందుగా పత్రికసంచికలో నీఫొటో వేయించే ప్రయత్నము చేస్తాను.

విదూ—అట్లయితే నాస్వీయ చరిత్రము విను. మాయూరు నగరికటక ము. ఇది బాజాలకు చాలా ప్రసిద్ధికెక్కింది. నాజాతకమహా త్మ్య మెట్టిదోకాని నే భూమిమీదబడ్డ ఏడు దిలోనే నాతలిదం డ్రాజులు తర్లినారు. ఆవెనుక మూచుట్టాల యిండ్లలోఁ జొచ్చి నిర్భాగమాటముగా మేయఁజొచ్చాను. వారు పాపము విచా రించి చదివించాలని స్కూలులో వేశారు. ఒక్కొక్కక్లాసు మూడునాల్గేండ్లకు తక్కువకాకుండా దండయాత్రలు చేయ మొదలుపెట్టినాను. వారు నాచేతిలో స్కూలుజీతము పెట్టి నప్పుడు కిల్లీలకిరింద సిగరెట్లకిరింద తగలేస్తూ వచ్చాను. వారు విసిగి తగిలేస్తే యటుతరువాత బదరీ బాదారయణ సంబంధము ఒకటి కల్పించుకొని వేఱొక్క సంపన్న గృహస్థుల యింట్లో చే రుకొన్నాను. వారే నాకు పెండ్లిగిండ్లి చేయించారు. ఆయింటి వేంకటామున్ని స్వదేశీషాపు పెట్టించాలని చెప్పి హెచ్చరించి అతన్ని కలకత్తా బొంబాయీలకు తీసుకుపోయి కొంతవట్టుకు ఫకీరుని చేయించినాను. అటుతరువాత అత్తవారింటిలో తప్ప

వేసి పోట్టపెంచినాను. వారు నాకుటుంబ వృద్ధిన్ని నాయతిప్రి యోజికత్వమున్ను జూచి ఆవలకు కష్టముమీాద వెడలనంపినారు. ఇప్పుడు నాటకాలలోను గోమట్లదగ్గరను హాస్యము చెప్పుకుంటూ జీవిస్తూన్నాను.

దూష—నీది కన్యాశుల్కంశైలికంటే బాగుందే.

విదూ—ఇట్లుంటేకాని భాషాభిమానులు హర్షించరుగదా? ఇదే స్వభావశైలి, సులభశైలి, నాగరికశైలి, వ్యవహారకంపుశైలి అంటారు. ఇట్లాగుంటేనే వాల్లు గ్రంధాలు చెల్లుతాయి. ఇంకనాకు సెలవిమ్మి నేను వేగరం వెళ్లాలె.

(అని రెండడుగులు ముందుకు నడచును)

దూష—ఎందుకోయీ! యీాయడావడి.

విదూ—రఘునాధరావుగారిని దీసికోని కలకటేరు శ్రీనివాసరావు పంతులుగారింటి సభకు వెళ్ళాలె. ఆగేందుకు వీలులేదు.

దూష—సభ అంటే జ్ఞాపకము వచ్చింది మొన్న టౌనుహాలు సభ నేమిజరిగింది. రామదాసుగూర్చి గోరీకట్టించుటకు నేర్పాటు చేయుంచారా?

విదూ—గోరీ గీరీకి ఆతడేమి తురుకవాడా దూదేకులవాడా?

దూష—అంతకంటే ఎక్కువే బ్రిహ్మో అంటారు. సభ యేలాగు జరిగిందో చెప్పు.

విదూ—ఆ వెదవసభ యేడిసినట్లే జరిగింది.

దూష—ఏ మట్లా అంటావు.

విదూ—చచ్చినవానిగూర్చి యింట్లో యేడ్వరాదా?

దూష—అది మన నవనాగరికపద్ధతి కదా?

విదూ—మంచిపద్ధతేలెస్తూ అక్కడ నానా అరాచికము జరిగింది,

దూష——ఏమీ ! రఘునాథరావు శ్రీనివాసరావు పంతుళ్ళవారలు రా లేదా ఏమిటి ?

విదూ——వారు రాకపోవడమువల్లనే ఆసభ అట్లా తగలబడ్డది. ఏమని చెప్తాను విను. చచ్చిన రామదాసు ఫొటోతీయించి టౌనుహాలులో వేలకట్టించాలె అని కొందఱన్నారు. మరికొందఱు అది కూడదనిన్నీ కావలిస్తే మీప్రార్థనామందిరములో వుంచుకో వచ్చునని వక్కాణించారు. అప్పుడు సుబ్బయ్యలేచి కూడదన్నవారిని తన చెప్పులజోడు సమానమని చెప్పి యేమో చెలరేగినాడు. నరసింగరాయుడు మరికొందరు సెబాషన్నారు. అందులో రఘార్మరుల మాటలకు గోపించికొని వక్కడు లేచిసూరత్తుకాంగ్రెస్సులోలాగు అమలు జరపినాడు.

దూష——ఆజో డెవరికి తగిలింది?

విదూ——చెప్తూవుంటూ వుంటే తొందరేల. అది సుబ్బయ్య చెంపకు దగిలి పక్కనున్న రాయుడి నెత్తిమీది కెగిరిపడ్డది.

దూష——ఎవడో వాడు మంచిగుత్తిగాడు తగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేశాడు.

విదూ——వారూరుకొన్నారూ?

దూష——ఊరకొకుంటే ఉరిపెట్టికున్నారాయేమి ?

విదూ——చేతిలోనున్న బెత్తములతోను లాటీలతోను ప్రతిపక్షులమీదకి లఘాయించినారు. ఆసందడిలో ఏకపక్షవారి కెక్కువదెబ్బలు తగిల్నా మోకాని కుర్చీలతోగూడ వానరయుద్ధము చేయుటవల్ల అక్కడి వస్తుసామగ్రికి చాలా నష్టము గల్గింది.

దూష——పోనీ ప్రాణాలతో ఈవలపడ్డారుకదా.

విదూ——పోలీసువారు కలిపించుకోకుంటే కూనీలదాకా దిగేదే. అయినప్పటికి మాననష్టము చాల కల్గింది. ఒకరిస్త్రీలు మరియొకరివద్దకు

న్ను ఒకరిపిల్లలు నింకొకరివద్దకు తారుమారు తక్కెడమారై నారు.

దూష——ఈదొమ్మరిసభకు స్త్రీలుకూడా వచ్చారా ? స్త్రీలను వెంటపెట్టుకొని వచ్చిన పెద్దమనుష్యులకు దగిన ప్రాయశ్చిత్తము ఖుంది.

విదూ——అదేమయ్యా ! అలాగంటావు. "స్త్రీలురానిసభ లండలేని గృహము" రక్తికట్టదయ్యా !

(అని బల్లునవ్వును)

పారి——నీవు వేయేండ్లకు వర్థిల్లాలె తరువాత సమాచారము.

విదూ——కష్టముమీాద సభవారిని పోలీసువారీవలకు నీడ్చివేసినారు. సుబ్బయ్యనుమట్టుకు స్టేషనుకు తీసుకుపోయినారు. మరి గాయాలు తగిలినవార్ని హాసుపత్రికి మోసుకుపోయినారు.

దూష——అబ్బా ! సుబ్బయ్య క్రిందవుంటే పంటలు మీాదవుంటే వానలుండవు. క్రిందటికి మూడేండ్లక్రితము వీను వెంకటేశము పెంకెతనముచేసి వీపుచర్మ మెక్కొచ్చినట్లు కొండాదెబ్బలు తిన్నారట.

విదూ——రఘునాధరావుగారు జామీానుండి విడ్చిపెట్టించి పిదప కేసెట్లో లంచముపోసికొని కొట్టించివేశారు.

దూష——రఘునాధరావు గారి కేమిపుట్టిమునిగింది? ఆయనవుూరుకొంటే సుబ్బయ్యపొగరు అణిగిపోయి యుండేని.

విదూ——సుబ్బయ్య అతనికి కాబోవు అల్లుడంట.

దూష——ఏదో దూరదృష్టి లేకుంటే లౌక్యులు సాయము పడడముంటుందా ! అల్లుముపోయి దినవారాలైనా కాలేదు అప్పడే సంబంధాలు చూచుకొంటూన్నాడా? ఈకాలము విచారాలుండవు సరికదా లోకమేమనుకొంటుంది అనైనా సంకోచింపరు.

విదూ——చచ్చేవారితో చచ్చిపోవలెనా ఏమిటి ? అతడు ప్రాజ్ఞుడు కాబట్టే దుఃఖముమింగి మిగిలినపనికి విచారించుతున్నాడు.

దూష—క్షతయోనులకు పెండ్లికూడదన్న తెగలోవారో రావుగారు !

విదూ—"హాల్యామర్ బైబ్లిన్సు మనాట్లు స్టాండు స్టిల్" అని యొక హానరుబుల్లుగా రన్నట్లు బుద్ధిమారడం ఎంత సేపు ? మొదటిలో వీరేశలింగముగారు కూడ అక్షతయోనులకే చేయింతుమని చెప్పి అందఱివిధవలకు మొదలుపెట్టారు. అదిగో ఆతట్టునుండి జనార్దన పండిత ముఖ్యులు సభకై వెళ్ళుతున్నారు. నీవుకూడా రా వెళ్దాము.

(అని దూషకుని చేయిపట్టుకొని యీడ్చుకొని పోవును)

స్థలము—కలక్టరు శ్రీనివాసరావు పంతులగారి సదనము.

[శ్రీనివాసరావు, జనార్దనపండితులు, శంకరదీక్షితులు, జానకిరామశాస్త్రి గారలొకవైపునుండియు, వేంకటేశము, మోహనుఁడు, ముకుందుఁడు మఱియొకవైపునుండియుఁ బ్రవేశింతురు.]

శ్రీని—పండితరాయా ! పెద్దలు నలువురు రాలేదే?

పండి—వచ్చినవారితోనే సభ సాగింతము.

శాస్త్రి—అనుభవజ్ఞులగు పెద్దలు నల్వురు రానినాఁడు మనసభచేసి యేమి కార్యము ?

పండి—రానప్పుడేమి చేయఁగలము ? మన హైందవులలోఁ దమపనుల విషయమైనను దటస్థులుగా నుంట యొక సాంప్రదాయమై యున్నది.

మోహ—మన కేమి ? మన కెందుకు ? అని యన్ని విషయములయందు మూకభావము వహించుటచేతనే మన కింతదుర్దశ పట్టినది.

ముకుం—ఎప్పుడుమాత్రము పెద్దలు నల్వురు వచ్చి యఘోరించినారు. నిర్ణీతకాల మతిక్రమించినది కావున నుపక్రమింతము.

శంక—కొంతవఱకుఁ గథ జరగుచున్న నీలో నందఱు క్రమముగా వత్తురు. అట్లు వచ్చినసరే రానిచో మఱొకమాఱు సభ గావింతము.

పండి—పోనిండు. అట్లే జరిగింతము తిమ్మాజీరావుపంతుల భావమేమఁది యైనను రాలేదే !

వేంక—అతఁడు నాతనిమిత్రులు నెవ్వరును రాఁదలఁచుకోలేదు. నేను నరసింగరావుగారిని రావలసినదని కోరగా నిప్పటిలో నీసభ చేయ నగత్యములేదనియు, సభచేయుటకుఁ గలక్టరుగారి కేమియధికారమున్నదనియుఁ జెప్పి చించుకొన్నాఁడు.

మోహ—నిజమే పంతులుగారు సీమనుండి వచ్చిన తరువాత జరగించఁ గూడదా ? ఏటి కీతొందర ?

శ్రీని—ఇట్టిసభలు చేసికొంటకు నొకరియధికారము పాటింపఁబనియేమి? చదువుకొన్న వారెవ్వరు నిట్టికుశంక చేయరు. తానెవ్వరియధికారము తీసికొని మొన్నఁ బురమందిరములో పెద్దగోల చేయించినాఁడు ?

పండి—ఇటువంటిమాటలు బాటింప మీబోంట్లకు నియతికాదు.

శాస్త్రి—మనమందఱము ముందుగా విదేశగమనమునుగూర్చి సంప్రదించుకొంటయే మంచిది లేనిచో నిష్కారణముగాఁ దొంటివలె మన యూరిలో భోజనాలగందరగోళము పుట్టకమానదు.

మోహ—మానాయనగారి యుద్దేశము నెఱుంగను గాని మాస్నేహితులమందఱము సీమనుండి మీవియ్యంకులు వచ్చినదినముననే యొకవిందు చేయ నిశ్చయించుకొన్నాము.

శాస్త్రి—అట్టి నిశ్చయముతో నున్న మీ రేల యీసభకు రావలెను?

ముకు—ఏమిజరగునో చూచిపోవలెననియే.

వేంక—వింతలున్న బత్రికలలో నెక్కించుటకే యవశ్యముగా వచ్చినాము.

శ్రీని—పత్రికలలో నొకరు వ్రాయవచ్చు. వ్యాసము లింకొకరు పంచిపెట్టవచ్చు. ఇవన్నియు లేకుండఁ జేయ నుద్దేశించియే యీసభ గావించినాము. అందఱు క్షేమములేకున్నచో మఱొకనాఁడు చేసికొందము.

శాస్త్రి—మానివేయవలసినంత యిబ్బంది యేమున్నది? వచ్చినవారము కార్యపరిష్కారము చేసికొనిపోవుటయే మంచిది.

(అందఱు వల్లెయందురు.)

శ్రీని—క॥ అనువుగ శాస్త్రాచారము
లను కమ్మల రెంటిమీఁద ♦ నాద్యులు లోకం
బను ఘనతరధూమశకట
మును నడపించి రదిగనుక ♦ ముప్పగుమనకున్.

కావున సభ్యులారా! విదేశగమనమును గూర్చి మన మేగతి నంగీకరించుట సమంజసమో యోజింతముగాక.

దీక్షి—ఆర్యా! శాస్త్రాచారములకు విరుద్ధమైన విదేశగమన మందులో సముద్రయాత్ర శిష్టగర్హితముకదా? అది యంగీకరించుటకు నామోదించుటకు మనమెవరము? పీఠస్థులు—

మోహ—పీఠస్థులమాట యటుండనిండు. ఏశాస్త్రములో నిషేధింపఁబడినదో మొదట జెప్పవలెను? అదికాక యాచారముకూడ లేదంటిరిగదా! రాజసూయార్థము నకులుండు పశ్చిమదిగ్దేశములకుఁ బోయినసంగతి నెఱుంగరా?

దీక్షి—నకులుం డేమి బ్రాహ్మణుండా?

ముకుం—ద్విజుండు కాదని యనము కదా? ఇప్పటి బ్రాహ్మణులకంటె వారే వేయిరెట్లు శ్రేష్ఠులుగా నుండెడివారు.

మోహ—మనలో వైదికులకును నియోగులకును వలెనే యప్పటిబ్రాహ్మణ క్షత్రియులకు బేధ ముండెడిది.

వేంక—ఇంతభేదమును లేనేలేదు. వారికి సంబంధ బాంధవ్యములు కూడ నుండెడివి.

శ్రీని—ఎందుల కీఘర్షణ? పండితు లీవిషయ మేమిచెప్పెదరో యాలించి తదనంతరంబ చర్చ చేయవచ్చును.

మోహ—అట్లే కానిండు.

పండి—సభాసదులారా! పంతులుగా రానతిచ్చినట్లు శాస్త్రాచారములు రెండును మన్నింపవలసినవే. ఇందు శాస్త్రమనఁగా నెట్టిది? ఆచారమనగా నెట్టిది? అను సంశయము ముందుగా గమనింపవలసియున్నది. శాస్త్రమనగా శ్రుతిస్మృత్యాదులనియు, నాచారమనఁగా శిష్టజనావలంబమనియు నెఱుంగునది. ఆచారము లక్ష్యమగుటంజేసి లక్షణముగా నున్న శాస్త్రముకంటె తెలుచుగా బలీయము. ఆచారములు 1. సదాచారములు లేక శిష్టాచారములు 2. విలుప్తాచారములు 3 సమయాచారములు 4 నిషిద్ధాచారములు లేక దురాచారములు" అని నాల్గుతెఱంగులు గలవు.

1. శాస్త్రసమ్మతమై మహర్షిపరిగ్రహణంబయ్యేనేని యట్టిది సదాచారము లేక శిష్టాచారము నాఁబడు. (ఉ) 1 వధూవరులలో వధువుకంటె వరుఁ డధికవయస్కుఁడుగానుంట. 2 పురుషులు పునఃపరిణయంబులు మఱియు బహుపరిణయంబులు గావించుట యిత్యాదులు.

2. యుగానుగుణ్యముగా ధర్మజ్ఞులచేతఁగాని రాజులచేతఁగాని

నిషేధింపఁబడినది విలుప్తాచారము నాఁబడు. (ఉ) 1 విదేశగమ నము 2 అనులోమవివాహము 3 సహగమనము మున్నగునవి.

3. పునఃపరిగ్రహాభూతంబులైన విలుప్తాచారములును నించుక శాస్త్రసమ్మతము లేకున్నను శిష్టగతానుగతికంబుగావచ్చు దేశాచారములును బహుజనోపకరమైన నవీనాచారములును సమయాచారములు నాఁబడు. (ఉ) 1 సన్యాసస్వీకారము 2 పశుయజ్ఞము 3 మేనమామ కూఁతులను బెండ్లాడుట లోనగునవి. విదేశగమనమును బాలవితంతూద్వాహములు ప్రస్తుతధర్మజ్ఞులచే నామోదింపఁబడిన యెడల వానిని సమయాచారములుగా గ్రహింపవచ్చును.

4 శాస్త్రమునకు శిష్టమతంబునకు వెలియై జనసామాన్యమునకు నష్ట మాపాదించునవి దురాచారములు లేక నిషిద్ధాచారములు నాఁబడు. (ఉ) 1 ఎదురుమేనఱికములు 2 కుండమార్పులు 3 మేనకోడండ్రను బెండ్లాడుట 4 సైరిణులకు క్షతయోనులకుఁ బరిణయముచేయుట 5 విలోమవివాహాదులు.

వర్తమానమున మనయాంధ్రదేశమున మేనఱికముతో పాటుగా నెదురుమేనఱికములు, కుండమార్పులు నిటీవల మేనకోడండ్ర వివాహములును నిరాతంకముగా జరగుచున్నవి. ఇందులో మేనకోడలను వివాహముచేసికొంట కూఁతురుని బెండ్లిచేసికొంట వంటిదగును. ఇట్టి యతిదూషితమైన దురాచారమును బెద్దచేయు వైదికు లెట్టిశిష్టులో యెఱుంగఁజాలకున్నాను.

మోహా—వితంతూద్వాహమన్నఁ బెద్దగోలచేయుదురు కాని దీని నేల యామోదింపకుందురు ?

పండి—ఈ లోపము ప్రస్తుతము సంఘమందు దున్నది. మన హూణ విద్యా ధురంధరులలోఁ బానప్రియులగు నపాంక్తేయులు వర్ధిల్లు

చున్నాగుకదా? వారిని మాత్రము బహిష్కరింపఁ గల్గుచున్నామా! సంఘ సంస్కర్తులగు పీఠస్థులు విద్రోవృచుంటవలనఁ గొన్ని దురాచారములు దేశాచారములై సాగుచుండు. ఇదటుండనిచ్చి సోదరులారా! ఇంకమీఁదఁ బ్రిస్తుతాంశములగు లుప్తాచార సముదాచారము లెత్తుకొని ముచ్చటింతము. కలియుగాది వ్యాసాది మహాత్ములు కొందఱు సమావేశమై భావిసంఘాభి వృద్ధికని చెప్పి కొన్ని కట్టుబాట్లు చేసియున్నారు. దీనినే పెద్దలగు శాస్త్రజ్ఞులు ధర్మజ్ఞసమయమని వాడుదురు. అప్పటిలో వారు నిషేధించిన యాచారములు.

శ్లో॥ అశ్వాలంభం గవాలభం సన్యాసం పలపైతృకమ్
దేవరాచ్చ సుతోత్పత్తిః కలౌ పంచ వివర్జయేత్ ॥

ఇవికాక సముద్రయానము, అనులోమవివాహము మున్నగునవి కొన్ని యప్పటి దేశకాలములఁ బుచ్చుకొని తొలఁగించినారు. తరువాత భాష్యకర్తలు మువ్వురును పశుయజ్ఞమును లింగధారణము వామకళాచారాదులు ఖండించినారు. మండనమిశ్ర ముఖ్యులతంత్రము వలననే యదివఱకు సాగుచున్న రజస్వలానంతర వివాహము లాగిపోయినట్లు కొందఱు ఊహింతురు. ఈ పైఁ జెప్పిన ధర్మజ్ఞసమయ నిర్ణయములకుఁ బ్రప్రథమమున భంగము గల్గించిన మహానుభావుఁ డాదిశంకరులు. తరువాత వారి దృష్టాంతముదీసికొని కొందఱు కర్మఠులగు స్మార్తులు పశుయజ్ఞములఁ గ్రమ్మఱ నల్పుఁజొచ్చిరి. కావున నిటువలెనే ధర్మశాస్త్ర విరుద్ధముగాని లుప్తాచారములలో నొక్కటియగు విదేశగమనము వర్తమానమున లాభముస్నచోఁ బెద్దల నొప్పించి యది యాచరణములోనికిఁ దీసికొని వత్తము.

మోహ—లాభమున్నచో నని సంకోచింపనేల? యూఢిగాఁ బ్రయోజన మున్నది. కూపస్థ మండూకములవలె మన మింటనే మగ్గుట వలననే మన కీకర్మము పట్టినది. అమెరికాది ఖండముల కేగిన వివేకానందాదు లెట్టి కీర్తి గాంచిరో యెఱుంగరా? మం దేశములో లేని క్రొత్త విద్యలను గఱచి క్రొత్త యంత్రము లరసి రావచ్చును. ఇది కాక దేశాటనము వలనఁ గల్గిన లాభము ల నంతము. మఱుగొమ్ములు లేని చెఱు వెట్లుక్రమముగాఁ బాకు రుపట్టి పాడగునో యటులే యన్యదేశాటనములేని మన హైం దవులు కృషివణిగ్వ్యాపారములలో నేమి నాగరకతాద్యంశముల లో నేమి నానాఁటికి వెన్క బట్టి నాశమందుటకు హేతు వగుచు న్నది. అయిరోపావారి యౌన్నత్యమునకు సముద్రయానమును విదేశసంచారమునే ప్రబలకారణములు.

శాస్త్రి—విదేశగమనమువలన ద్రవ్యనష్టము విశేషము కాదా? ఇ ప్పుడు మనదేశము దారిద్ర్యముచేతఁ బీడింపఁబడుచున్నస్థితిలో మనలో నొకకొందఱు పోయి వచ్చుటకంటె విదేశముల నుండి కలాభ్యులను యంత్రజ్ఞులను రావింపఁజేసి వారిసాయమున నిచ్చ టఁ గలాశాలల నేర్పఱచినఁ బెక్కుడు లాభము పొంద వ చ్చునే. అట్లుచేయుట మాని మాలకూడు గుడుచుటందే ముఖ్యా భిలాషగలవారై విలాసార్థముగా వెంచేసెడి ప్రబుద్ధులకు నేమి చెప్పఁగలము? అంతగా నవసరమని తోఁచినయెడల ద్విజులుకాని వారిని బంపవచ్చునే? ఓహో మన బ్రాహ్మణులకంటె మరా టసీమలోనున్న భాటియాకులస్థులే పదిరెట్లు మెఱుంగుగా ను న్నారు? వారి కేమిలోటయి యున్నది?

దీక్షి—ఇవన్నియు విచారించెడివారెవ్వరు? మన యాంధ్రులలోఁ బురు

షుతేమో దొరలతెఱఁగన నుండఁగోరి "హాటు బూటు" తగిలించుకొను చున్నారు. స్త్రీలు దొరసానుల మాడ్కి బోడిముక్కులు చేసికొని గౌనులు గివునులు దొడిగికొనుచున్నారు.

శాస్త్రి—"యథారాజా తథాప్రజా" అను సూక్తి మన దేశీయులు మాత్రము చక్కగాఁ బాలించుచున్నారు. కాని స్వమతాభిమానులగు ఘూర్జర మరాటాదిదేశస్థులు తమ వేషభాషల నిప్పటికి మార్చుకొనలేదు, మనవారన్ననో యేవుజాతికోతులరీతిఁ గిరస్తానిదొరలవేషభాషలు పరిగ్రహించుచు భ్రష్టు లగుచున్నారు. సిరి యబ్బకున్నను జీడ యబ్బునను తెఱంగున

శా॥ కట్టున్ జుట్టును మార్చుకొంచును నెఱిన్ ♦ గల్ప్రావృచున్ ముండలన్
జెట్టర్ బట్టుచు నార్యధర్మము లధః ♦ క్షేపించుచుర్ భ్రష్టులై
తిట్టున్ బొందు నపూర్వనాగరులు జా ♦ తిన్ నీతి బాటింతురే !
కట్టా యిట్టుల కర్మభూమిచెడనా ♦ కాలం బవార్యంబగున్ ॥

మఱియు.

శా॥ సర్వజ్ఞత్వము బూని కొందఱు జనుల్ ♦ శాస్త్రోక్తవిఖ్యాతమా
పూర్వాచారము ధిక్కరించి కలి యా ♦ మోదించెనా యేమనన్
గర్వస్ఫూర్తి నపూర్వధర్మములు సం ♦ కల్పించుచున్నారు నేఁ
డుర్విన్ వీరికిఁ దొంటి దైత్యులకు నే ♦ మోభేద మూహింపగన్ ॥

వేంక—ఎందుల కీవృథావాగ్వ్యయము ? పండితు లింతకుముందు చెప్పినట్లు పెద్దల నొప్పించనిదే యేకార్య మీదినములలోఁ గానేరదు.

శాస్త్రి—ఒప్పించుటకు మాఱు నొప్పించుటవలననే మనరిఫార మిట్లు తగులఁబడుచున్నది.

శ్రీని—రిఫారమేమిటి ? డిఫార మనవయ్యా!

వేంక — పంతులుగారూ! మీరు తగు మనుష్యులై యుండియుఁ బ్రస్తుత సభాపతులయ్యు నిట్లు మర్యాదతప్పి వర్తించు టేమియు బాగులేదు.

దీక్షి — రిఫారమన్న సంస్కారమనియేకా! ఔను వారు సంస్కారపదము సార్థకము చేయు చున్నారు.

పండి — దీక్షితులు సెప్పినట్లు మనవారు సంస్కారము పేర సంఘమునకుఁ జిచ్చు పెట్టుచున్నారు. ఏదేని యొక క్రొత్త యేర్పాటు చేయ సమకట్టినప్పుడు శాస్త్రజ్ఞులసమ్మతిఁ దీసికోవలెను. దానవల్లవారు నామోదింతురు. ఇట్లు జరిగింతుమేని యెల్ల కార్యములు సానుకూలముగా సాగును. కాని వృథా వేగిరించి పదిమంది యాంతతాయులను గూడఁదీసికొని పెద్దగంతులు వేసిన నేమి ప్రయోజనము? దాన మూారెడెగిరి బారెడు క్రింగ వలసి వచ్చును.

శ్రీని — ఆచారములఁ గూర్చి చెప్పుచు నా నడుమఁ బ్రస్తుతధర్మములను జక్కగా నిరూపించి చర్చించినందులకుఁ బండితుల నెంతేని శ్లాఘింపవలసి యున్నది. ఈయన వాక్కుచ్చినట్లు విదేశగమనమును బాలవితంతూద్వాహములను ధర్మజ్ఞులయంగీకారము చేకొని సమయాచారముగా గ్రహింతము.

వేంక — ఒక బాలవితంతువులకే యననేల? వితంతువుల కందఱికి ననరాదా?

శాస్త్రి — ప్రస్తుతకర్తవ్యాంశము విదేశగమనము విడిచిపెట్టి విధవపెండ్లి సంగతి యిప్పుడెందుకు?

దీక్షి — నన్నడిగి రేని యీ రెండును సమ్మతములు కావు. పండితులు తనపాండితీవిశేషమున విదేశగమనము నక్షతయోనికావివా

హోములును సమర్థించెనేకాని యవి యెన్నఁటికిని వైదికజనస
మ్మతములు కానేరవు. శిఖాయజ్ఞోపవీతములను ద్యజించి మ్లేచ్ఛు
లతోఁ గలసి మెలసి మధుమాంసములు గ్రోలు వారిత్యులు ప
రిశుద్ధు లౌట యెట్లు ? ఒకవేళ సన్నిహితముగానున్న బర్మాసీ
మకు వెళ్ళి వచ్చినవారి విషయములో నేమేని యాలోచింపవ
చ్చును. కాని యింగ్లాండు ముఖ్యదేశములకుఁ బోవువారివిష
యము విచారించుటే యనవసరము.

శాస్త్రి—దీక్షితులు చెప్పినట్లు రంగూనులో మనదేశీయులు పెక్కురు
పోయి పూఁటకూళ్ళ సత్రములు పెట్టి యున్నారు. వారు మన
వలనే యక్కడ నాచారవ్యవహారములను గల్గి శిఖాయజ్ఞోప
వీతసమేతులై పరిపూతులై యున్నారు. తొల్లింటి కళింగాది
దేశములవలెనే నేఁడాబర్మాదేశము కర్మభూమిగ మారినది. కా
వున నక్కడనుండి వచ్చినవారివిషయముమాత్ర మొక ప
క్షము ప్రాయశ్చిత్తము చేసి కల్పుకొొన వచ్చును కాని—

ముకుం—కాని గిని యేమిటి ? ప్రాయశ్చిత్త మన్న వారికే ప్రాయ
శ్చిత్తముచేయ సిద్ధముగా నున్నాము.

శ్రీని—ఎందులకోయీ ! తొందరపాటు.

వేంక—శాస్త్రిగారేమి పీఠస్థులా లేక మహారాజులా ! అ వ్వారినే మే
ము లెక్కింపము కదా ?

దీక్షి—ఆఁ ఔను. మీరంతవారౌటకు సందియము లేదు. తమరు దేవు
నహి గురువు నహి యను కూచిమతములోఁ జేరిన మహానీయులే
కదా ?

మోహ—అయ్యా ! దీక్షితులుగారూ ! మీరు సెలవిచ్చిన యా మ
తమేదో గ్రహింపఁజాల కుంటిని.

దీక్షి—కూచిమత మన్న మీబ్రహ్మమతమే.

ముకుం—మామీ రెత్తుట యెందుకు ? బ్రాహ్మమతమని యంటకు నోరు తిరుగదా? శంకర మతమునకు సంకరమతమన్నఁ దమ రోర్తురా ?

శాస్త్రి—ఔను. మీ యూహబట్టి మా శంకరమతము సంకరమతము, రామానుజమతము పాముమతము, మాధ్వమతము మర్కట మతము నగుఁగాక, కాని మాయూహబట్టి బ్రహ్మమతము బ్రహ్మమత మెన్నటికిఁ గానేరదు.

ఆ॥ పంది నందియౌనె? ♦ పరికింప శునకంబు
సింగమౌనె ! శిష్ట ♦ సేవితంబు
బంధమోక్షణంబు ♦ భవ్య వేదాంతిక
మతము కెనయె బ్రహ్మ ♦ మతము గితము ॥

పండి—శాస్త్రీ ! నీ వసాధ్యుఁడవే ? అల్లయంధసంస్కారి యుపన్యాసము స్ఫురణకుఁ దెచ్చితివి. బ్రహ్మో మతమునకు నిజమైన పేరు బ్రాహ్మమతమే కాని తన్మతప్రవర్తకులగు బంగాళిగురువుల యుచ్చారణముఁ బురస్కరించికొని యెల్లవారు బ్రహ్మమతమనియె తెలియుచు బేర్కొను చుందురు. అట్టిచో దీక్షితులను “ నోరు తిరుగదా ” అని ముకుంద మంట క్రమము గాలేదు.

దీక్షి—వారి మతి క్రమముగా నున్నప్పుడుకదా వారి మతము తిన్నగా నుండును. ఈషణత్రయ విధేయులై యింద్రియలోలురై పేరుకీరుతులకుఁ బరుగులాడు ప్రాకృతులగు నీనవీన బ్రాహ్మమతస్థులేడ కేవలసములను పరమహంసలగు ప్రాచీన బ్రాహ్మమతస్థులేడ ?

కం॥ ఇల నీలకంఠ నామము
గల పిచ్చుకగాని నెమలి ♦ గానీ శివుతోఁ

ములయగుచు ననుచు నుబ్బుచుఁ
జెలఁగిన స్వారస్యము న్ని ♦ చింతింపగన్.
తే॥ విధవలకు నేఁడు విభులను ♦ వెదికి తార్చు
పనికినై జాతి నీతులు ♦ వదిలి రింత
కంటె బ్రాహ్మసామాజికుల్ ♦ కష్టతలమున
నుద్ధరించిన దేమొకో ♦ బుద్ధి నరయు.

మోహ—వృధాగా మావారి నిందింప నియతికాదు. దాన వారికేమి యు లోపము లేదు.

శాస్త్రి—(నవ్వుచు) మనబోటి దాసవులకే కాని దానవారి కెవ్వుడును లోపము లేదు.

మోహ—సరే యిక్కడ మీపాండిత్యము ప్రదర్శింప నక్కఱలేదు. సూర్యునిమీఁద దుమ్మెగరవేయు వానివలె మన మెఱుకమాలి మొఱెంగిన నేమి కొఱ ?

సీ॥ ప్రప్రథమంబునఁ ♦ బరదేశయాత్రకు
దారితీసిన మహా ♦ దారు లెవరో

ముకుం—బహుఘోరకృత్యమౌ ♦ సహగమనంబును
నిలుపు చేయించిన ♦ నిపుణు లెవరో

మోహ—మన యనాథస్త్రీల ♦ ఘనదుఃఖములఁ బాపఁ
గంకణ మూను వి ♦ ఖ్యాతు లెవరో

ముకుం—ఐకమత్యంబున ♦ కడ్డంకులౌ జాతి
మతముల మాయించు ♦ మహితు లెవరో

మోహ—తే॥ మఱియు మన నాగరకతకు ♦ మార్గదర్శి
కులయి కడు వాసికెక్కిన ♦ యలఘు లెవరో
యట్టి బ్రాహ్మ మతస్థుల ♦ యధికత మది
నెన్న నేరక తిట్టిన ♦ నేమి ఫలము ?

శ్రీని—కర్తవ్యాంశము విడిచిపెట్టి మనకేటి కీయనవసరప్రసంగము ?

శాస్త్రి—అనవసరమేమి ? అందఱకుఁ గావలసినదే విదేశగమనము గూర్చి కొంత చర్చ జరిగినది కదా! నల్వురు పెద్దలు వచ్చు దాక బ్రహ్మ మతము గూర్చి విమర్శింతము. మోహాన ముకుందుల మూలమున మనకు వారి మతము కాదు కాదు బ్రహ్మ మతము యొక్క మహాత్మ్యము కొంత విదితమైనదికదా! మనము కూడ జన్నిదములు తెంచుకొని యా మతములోఁ గలసిన బాగుండునని తోఁచుచున్నది.

మత్త॥ ఇష్టమైన జనంబుతో భుజి ♦ యింపనో రమియింపనో
కష్టమైన యనాదికర్మముఁ ♦ గట్టిపెట్టగ వచ్చుఁ బో
నష్టమించుక లేదు లాభ మ ♦ నంతమై కనుపట్టెడున్
సృష్టిలో నిటువంటి సన్మత ♦ మెచ్చటైనను గంటిమే ॥

వేంక—జందెము లుంచుకొని మనము చేయుచున్న నిర్వాహక మేమి ? జందెములతోను బొట్టులతోనే మతమున్నదా ? అవి లేకున్న వారు సత్ప్రవర్తకులు కాఁజాలరా! ఏటి కీయుడికింపుమాటలు?

పండి—నీచెప్పు జందెము, బొట్టు, జుట్టు మొదలగునవి కేవలబాహ్య చిహ్నములే కావు. వానికి నాంతర్యార్థము కూడఁ గలదు. ఇవి మనజాతిమతములకు నానవాలుగా నుండును. కావున నివి త్యజించుట దోషమే యగును. రక్షకభటులు లోకరక్షమందుస్తులే ధరించుటకుఁ గారణమేమి? ఇచ్చ వచ్చిన దుస్తులు దాల్చి వారు తమపని చేయఁగూడదా ? ప్రతి దేశస్థులకేమి ప్రతిమతస్థుల కేమి వేఱ్వేఱు వేషభాష లుండును. దానివలన నొండొరుల సులువుగా గుర్తించుచుందురు. కావున శిఖాయజ్ఞోపవీతపుండ్ర ధారణము ద్విజులకు విధాయకమే. అవి విసర్జించిన వారు

సమయచ్ఛేదము చేసినపాతకు లగుదురు. అనగాఁ బతితు లగుదురు.

మోహ—ఇవిలేనిదొరలకు నేమేనిలోప మున్నదా ?

పండి—దొరలమాట తురకలమాట కాదు. నేఁ జెప్పుచున్నది ద్విజాతులమాట. అందు మన బ్రాహ్మణులమాట.

ముకుం—గ్రక్క విడకుండ నింతయోపికతో సమాధానము చెప్పుచున్నారు కదా ? పండితవర్యా ! జాతివలన గల ప్రయోజన మేమి ?

వేంక—ప్రయోజన మెఱుంగవా ? మీజాతి మాజాతి గొప్పదని వాదించుకొంచు దొమ్ములాడుటకును, దదుపరి విదేశస్థులచే వెలితిగాఁ జూడబడుటకుఁ గాను.

పండి—జాతులవలననా? మనము చుల్కనగాఁ జూడఁబడుట. మనమైకమత్యాభావముననని తెలిసికొనవలయును. ఒకవేళ జాతులవలననే యైకమత్యాభావము గల్గుచున్నదని వాదింతురేమో ?

మోహ—అందులకు సందేహమా ?

పండి—ఈ జాతిభేదములు మనలోనే కావు. మనలఁ బాలించు తెల్లదొరలలో నెన్నిజాతులు నెన్నిమతములు నున్నవో యెఱుంగుదురా ? వారిలోఁగల ప్రభుజాతివారును దదితరులును సంబంధబాంధవ్యములు చేసికొనరనుమా టటుండ సరిగా భోజనప్రతిభోజనము లున్నవేమో పరిశీలింపుడు. మనలో నొక పది మతములు మాత్ర మున్నవి కాని వారిలోనన్ననో నూటడబ్బదియొక్కమతోపమతములు గలవు. కాని వారు మన వారివలె జాతిమతబేధములతోనే మ్రగ్గక దేశాభిమానపూరితులై తేజరిల్లుచున్నారు. దేశాభిమానమనగా రాజద్రోహముగా భావించుకొను మన దేశములో నీనాటికి నచ్చట నచ్చట

దృశ్యమగు నేమాత్రపు టైకమత్యమునకు జాతిమతములే యం కురములుగా నున్నవని లీవార్నరు దొరగారు సెలవిచ్చియున్నా రు. మన స్వాతంత్ర్యమునకు నిరోధకములుగా నున్నవి జాతి మతములే యని క్రీస్తు మతస్థులు చెప్పు మాటలకు భ్రమిం పవలదు. అయినను మనలో జాత్యుపజాతులు మతాంతరమ తములు బహుళముగా నుంటఁజేసి యొక్కింతవైషమ్యము లకు నేఁడు హేతుభూత మగుచున్నదన్నమాట వాస్తవమే! అవి నవీనార్యమతస్థులవోలె నొక్క మాటే తగ్గించుకొంటకుఁ బ్రయత్నించుట యసమంజసము కాని క్రమముగా వీలైనంత వఱకు నుపజాతులను దగ్గించుటయే యుక్తము.

ఉ॥ ఆరయ జాతిభేద మదు ♦ గంట నశించినదాక వృద్ధి గా
నేరమటంచుఁ జెప్పి యవి ♦ నీతు లుపేక్ష యొనర్తు రన్నిఁటన్
నీరధినిన్ దరంగములు ♦ నిల్చినఁగాని మునుంగమంచు న
త్తీరమునందు వేచి పలు ♦ దిక్కులుచూచెడి మూర్ఖులో యనన్॥

శ్లో॥ ఘటంభిత్వాం పటంభిత్వా
కృత్వాదా గార్ధభస్వరమ్
యేనకేనాపి హాయానా
ప్రసిద్ధః పురుషో భవేత్ ॥

అనునట్లు జాతమతము లేమిచేసినవి? మనము ప్రతికార్య వి షయములో స్వార్థమువ్యదించి శ్రద్ధాభక్తులు వహించి ధర్మపథ చ్యుతులము కాకుండఁ బ్రవర్తించెదమేని సకలలోపములు చ క్కఁబడును. ఇంతియేకాని జాతిమతములనువానిం బెద్దచేయు నార్యులను దిరస్కరించుట యవివేకమని మెఱుంగుసది.

మోహా—అది నార్యులలో నేభేదము లేదు. కాని మాధ్యమికులు తెచ్చి పెట్టిన తంత్రాంగము.

పండి—పోనీ. అవి కల్పించిన మన్వాదులు మాధ్యమికులే యనుకొన్న
వారు మాత్రము సాధారణులా ?

ముకుం—ఆద్యు లెట్టివారులైనను నాగరకతాదులందు నాధునికులతో
సరివత్తురని మేము నమ్మఁజాలము.

పండి—ప్రకృతి శాస్త్రములందును యంత్రనిర్మాణములందును నాధు
నికులు బహుకృషిచేయుచున్నవా రన్నమాట వాస్తవమే కాని
యింత మాత్రమ్మునఁ బూర్వికులను ధీ విశేషమ్మున వీరతిక్రమించిరని చెప్ప వచ్చునా ?

సీ॥ గ్రహణాదు లేవేళ ♦ గల్గునో కనిపెట్టి
పంచాంగసృష్టి గా ♦ వించినారు
ప్రకృతితత్వంబు లి ♦ ర్వది యైదుగ గ్రహించి
వరసాంఖ్య మతమును ♦ నెఱపినారు
దేవాలయాదులు ♦ దివ్యమ్ముగ రచించి
శిల్పకళలను బో ♦ షించినారు
రసవాదములు పెక్కు ♦ రహినేర్చి వైద్యాది
శాస్త్రప్రచారంబు ♦ సల్పినారు

తే॥ వెండి వేదాంతవిద్యల ♦ విజ్ఞులగుచు
నిహపరంబులు సాధించి ♦ యొసఁగినారు
కనఁగ నటువంటి యాద్యుల ♦ కంటె నెందు
నధికులని చెప్పవచ్చునే ? ♦ యాధునికుల ॥

శాస్త్రి—అధికులనియే కాదు సమానులనియుఁ జెప్పరాదు.

శా॥ రాగద్వేషవిదూరులై మహితులై ♦ రాగ్యక్రియాదక్షులై
యోగాభ్యాస విశిష్టులై శ్రుతిరహ ♦ స్యోదంతసంవేద్యులై
యాగధ్వంసి విరించి కేశవపద ♦ ధ్యానైక పారీణులై
ప్రాగల్భ్యంబున నుండిరంచు వినమే ? ♦ ప్రాచీను లుర్వీస్థలిన్॥

దీక్షి—తే॥ యోగ మభ్యాస మొనరింప ♦ నట్టివారు
నఖిల మంత్రములు గ్రహింప ♦ నట్టివారు
యాగముల నిష్ఠమై సల్ప ♦ నట్టివారు
వంద కొకఁడైన లేఁడంత్రు ♦ వారియందు.

ఉ॥ వారు రచించుగ్రంథముల ♦ నటివి వ్రాయకయున్న మానె త
త్సారమునేన్ గ్రహించెడి ర ♦ సజ్ఞులు ప్రాజ్ఞులు నేఁటికాల మం
దారయ నూటికొక్కరుఁడు ♦ నైనఁ గలాఁడఁటె? యెందుఁ జూచినన్
వారల సాటివారు గను ♦ పట్టరు పుట్టరు పుట్టఁబోరిఁకన్.

పండి—ఈ కాలము లో వేదో యొక యపూర్వకార్యము నిర్వహించినం
గాని పేరు ప్రతిష్ఠలు రావను నుద్దేశముతో మంచి సెబ్బరల
నరయక తమకుఁ దోఁచిన రీతిగా సంఘసంస్కారము నేమి భాషా
సంస్కారము నేమి చేయుచు వృథా క్షోభ పెట్టుచున్నారు.

చ॥ తరచక వేదశాస్త్రములు ♦ ధర్మవిరుద్ధములై నకృత్యముల్
వెరవనిసల్పుచుందురు వి♦వేకవిహీనతఁ గొంద ఱగ్రజుల్
చిరతరవిప్రకర్మముఁ ద్య♦జించుటకా కతినిశ్చయస్థులై
సురయును మాంసభక్షమును ♦ శూద్రులయిండ్ల భుజింపఁజొచ్చిరే.

శాస్త్రి—

మ॥ ఎవరోకొందఱు వంగదేశజులు వే♦దైకప్రమాణంబులౌ
శివరామానుజమధ్వయోగిమతముల్ ♦ శ్రేష్ఠంబుగావంచుఁ జె
ప్పి విరోధించి మతంబులొండు తెగఁ గ♦ల్పింపగ నీదేశమం
దవివేకాత్ములు కొంద ఱామతములం ♦ దాస్థన్ బ్రవేశించిరే.

దీక్షి—

మ॥ సమరగ్రామణులైన మ్లేచ్ఛనృపులే ♦ సర్వంసహాచక్రమున్
దమదైనట్టి మహమ్మదీయ మతమున్ ♦ స్థాపింప వేయేండ్లకా

లము హింసించిరి కాదె వేదమతముల్ ♦ మూర్ఛొందెనే వీరలే
డ మతంబుల్ మరి ద్రిప్పఁజేడ యిపుచూ♦డన్ దంభయత్నంబులన్.

ముకుం—మాపక్షము వారందఱు రాకపోవుటం గనిపెట్టి పండితులును
వానికి చక్రికక్షకులై శాస్త్రియు దీక్షితులు చెలరేగుచున్నారు.
ఇట్టి సమయములో మా మామయు సుబ్బారాయుడు నున్న
చో నెంతలేసి వింతలు విడ్డూరములు పుట్టి యుండును.

శాస్త్రి—ఇదేమి సాంఘికవిషయచర్చ కాని రాజకీయాంశచర్చ కాదు
కదా? ఇట్టిచో నిం దెవ్వరియభిప్రాయము వారు వెల్లడించు
కొంటలో నొక్కరిభయ మేమున్నది? ఇంతకు నేటిపాడుసం
స్కారముఁ బాటించుశిష్టు లుందురే?

సీ॥ ఒకఁడు మున్బొందిన ♦ సకియ నింకొక్కఁడు
కట్టుకొనుటయె సం ♦ స్కారమంట
దీక్షి—జందెముల్ దెగద్రించి ♦ జాతివారలతోడఁ
గలసి కుడ్చుటయె సం♦స్కారమంట
శాస్త్రి—పురుషులు తమతోడఁ ♦ బూఁబోడులను గూడ
సభకుఁ దెచ్చుటయె సం ♦ స్కారమంట
దీక్షి—పెద్దల గికురించి ♦ తద్దినాదివిధులు
సల్పకుండుటయె సం ♦ స్కారమంట
శాస్త్రి—తే॥ మఱియు శిఖమూర్చుకొంట సం ♦ స్కారమంట
దీక్షి— మద్యమాంసంబుకొంట సం ♦ స్కారమంట
శాస్త్రి— సంఘసంస్కార మీరీతి ♦ సాగుచున్న
దహాహా! కలికాల మహిమ నే ♦ మనఁగవచ్చు.

ముకుం—(కోపముతో లేచి హుంకరించి) పోనీయని మే మూఱకొన్నఁ
గొలందిని మీ యెగురుఁబా టెక్కువగుచున్నది. బాపురే.

ప్రచ్ఛన్నబ్రాహ్మమతస్థులమగు ప్రార్థనసామాజికులమని మమ్ము గుర్తింపలేదా ?

కం॥ కోపము రానేకుండదు
కోపము మరి వచ్చెనేని ♦ కోటీశులనేన్
రాపాడఁ జేసి విడుతుము
మాపంతము లెఱుఁగరొక్కొ ♦ మందప్రజ్ఞుల్.

పండి—ఏల ముకుందం ! ఇంత తొందర పడుచున్నావు ?

మోహ.—ఈ బుద్ధి మొదటిలోఁ దమకును దమవారికి నున్న బాగుండె డిది. దగ్గరకుఁ జేరఁబిల్చి "దాసరీ ! నీకన్ను లొట్ట" అన్నట్లు మా యెదుటనే మావారిని నిందించునీచుల నేమన్న ననవలసినదే ?

పండి—లోగడ స్వాములవారిని దూఱి రాలు విసిరినది తమ సామాజి కుల పరితాపమే కదా ? ఎవర వీపు వారికిఁ గనబడకుంట స్వ భావమే.

శీని—విదేశగమనముఁగూర్చి మాటలాడుటకు వచ్చిన మన కీతగువు లాటయేమిటికి? ఇందులో నెవ్వరును బ్రహ్మలు కాలేదుకదా! వారి విషయము పరిసంగించుకొన్నప్పు డీఘూర్ణణమేటికి ?

పండి—తే॥ పన్ను లెక్కుడు చెల్లించు ♦ బాధకంటెఁ
దఱచుగావచ్చు కలువు తొందరలకంటెఁ
గల్లరాప్లేగు సమకూర్చు ♦ గాసికంటెఁ
బరిజకు సంస్కార మెక్కుడు ♦ వంతదెచ్చె.

శాస్త్రి—

మ॥ భయమున్ భక్తియుఁ దారతమ్యమును వి ♦ శ్వాసంబు లేనట్టి దు
ర్నయులౌ వీరి నపూర్వనాగరకులన్ ♦ రావించుటంజేసి యి

ట్టి యనర్థం బొడఁగూడెఁ బండితులగో ♦ ష్ఠిఁ నిల్చుభాగ్యంబు నే
టియనజ్ఞాళికి లభ్యమానె ? వెస నె ♦ ట్టింపందగున్ వీరినిన్.

ముకుం—(లేచి హుంకరించి)

మత్త॥ చాలుఁజాలురె ! నోరుమూయుము ♦ శాస్త్రినామక మిమ్మిటుల్
దూలఁబల్కెదు ముందుచూడక ♦ లోటులేదిట మాకు నీ
శీలసంపద తెల్లమయ్యె వి ♦ శిష్టభాగ్యులతో నిసీ
కాలుద్రువ్వుచుఁ గంటకుండయి ♦ కయ్యమున్ బొడగింతువే.

శ్రీని—ఓహో !పాకము ముదిరినది. ఇంక నీనాటికి సభచాలించుటే స
మంజసము.

వేంక—(దిగ్గున లేచి) ముకుందా ! మోహావేశం లేచిరండి. ఇది మన స్థల
ముగాదు. స్థానబలమున జేసి వా రిష్టమువచ్చినట్లు పేలుచున్నా
రు. మనసమయము రాదా !

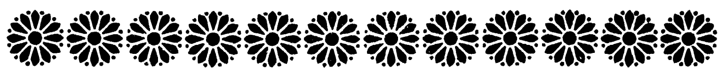
(అని వారిని రెండుచేతులతోఁ దీసికొని నిష్క్రమించును.)

పండి—నేను మొదట జెప్పలేదా ?

కం॥ తలబిరుసుదనము టెక్కెలి
గల నవనాగరులతోడఁ ♦ గయ్యము మనకుఁ
సలుపన్ లాభముగలదే
నిలుపుటయే మంచిది సభ ♦ నేటికి నింకన్.

(అందఱు లేచి నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీమతే వేంకటేశ్వరాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

చతుర్థాంకము.

(జోగమ్మ సీతమ్మతోఁ ప్రవేశించును.)

జోగ—అమ్మో! అమ్మా! నామూలమున నెంతమందికి వంత సంప్రాప్తించెనే! నే నేమి నిప్పులు పూజచేసికొని పుట్టితినో కదే!

ఉ॥ పట్టపరీక్షఁ దేలి పిద ♦ పన్ మనపట్టణసీమ నిల్చి చే
పట్టి వకీలువృత్తి నెతి ♦ వందలువేలు గడించి సొమ్ములన్
బెట్టి మదీయభర్త సుఖ ♦ పెట్టునటంచుఁ గణించియుంటి నా
కిట్టియవస్థ పట్టునని ♦ నేఁ గలనైనఁ దలంపనైతినే?

సీత—తే॥ గీ॥ ఎన్నినాళ్ళాయె జోగమ్మ ♦ యీవుపుట్టి
యెన్నినాళ్ళాయె నీవత్త ♦ యింటికేగి
యింతలోఁ గాపరంబూడె ♦ నేమొనర్తు
దెలియ నిల మన బ్రతుకులు ♦ తెల్లవారె.

నేను వలదు వలదని మొత్తుకొనుచుండఁగా మీ బాబయ్యగారు వారి తల్లిపేరు నీకుఁ బెట్టినారు. అ దేముహూర్తమున నామకరణము చేసిరో కాని నీకును నాపెకువలెనే యాపేరు సార్థకమైనది. ఓ నాకన్నతల్లీ! నాకన్నుల ముంగల జోగివై నీవు తిరుగుచుండఁగా నెట్లోర్తును? నాముద్దులకూనా! నా వెనుక నాయంతదాన వైతి వనుకొంటినే (అని వెక్కి వెక్కి యేడ్చును)

జో॥—నాయనమ్మకు నేమిలోపైనదే! నల్వురిబిడ్డల తల్లియై నల్వదవ యేటఁగదా పసుపుకుంకమునకుఁ దూరమైనది. ఆమె సదృష్టవంతురాలనియే చెప్పవచ్చును. నాపాపము బ్రద్దలై నన్నిగతికిదించినప్పుడు పాప మామెపే రేమిచేసినది? ఇది పెరవారు విన్న నపకీర్తి ముచ్చట.

క॥ పుట్టిన నొక మగకూనయు
గిట్టిన నాఁడంత నేను ♦ ఖేదింపఁజుమీ
బుట్టుదురు ముందుకంచును
నెట్టఁదలపోసి యుంటి ♦ నేఁడిట్లయ్యెన్.

తే॥ పిల్లవాఁడైన నేఁడు జీ ♦ వించియున్న
నొక్కతీరున నుండెడి ♦ దక్కట కట!
ఎట్లు వేగుదునో యింక ♦ నిలనుఁ జూడ
మెందు నావంటి ఘనదుర ♦ దృష్టవతుల.

క॥ తలపోయఁ బసుపుకుంకము
వెలితికి వెండియుఁ దిలకము ♦ వెలితికిఁగానీ
తలఁకదుఁ దలఁ గోరుకుదురని
తలఁ దరుగుటకంటె హెచ్చు ♦ తలఁ గోరుకుటపో.

సీ॥ ఒకపూటభోజన ♦ మూహింప నామీఁద
నుపవాసముల తఱి ♦ చుండవలయు
బ్రొద్దట లేచిన ♦ మొదలుగాఁ బనిపాట్లు
తెంపు లేకుండఁ గా ♦ వింపవలయుఁ
దలయంటుకొంటయు ♦ దలదువ్వుకొంటయు
నెలకొక్కతఱి లెక్క ♦ నెరపవలయు
మడికట్టుకొను వేళ ♦ మడిలేనివేళనా
తానుపంచలు మాత్రి ♦ దాల్పవలయు

తే॥ తల్లిదండ్రులకేకాక ♦ తద్గృహమున
మెలఁగువారికెల్ల నొదిగి ♦ మెలగవలయు
నిట్టి విధవ బ్రతుకుకంటె ♦ నెల్లగతుల
సహగమనమె మాబోంట్లకుఁ ♦ జాలనయము.

సీ॥ అపుడు లేచెడివారి ♦ కగుపడినను దప్పె
యుదయాదినే లేవ ♦ కున్నఁదప్పె
పిలుచువారలతోడఁ ♦ బలుకరించినఁదప్పె
యొప్పుగా నూఁకొన ♦ కున్నఁదప్పె
శుభకార్యములనర్థిఁ ♦ జూడఁబోయినదప్పె
యొకమూలఁ బడియేడ్చు ♦ చున్నఁదప్పె
యేరికే నెదురుగాఁ ♦ దారసిల్లినఁదప్పె
యొడలొంచి తిరుగక ♦ యున్నఁదప్పె

తే॥ ఇంటఁ గట్టిగ మాటాడు ♦ చుంటఁదప్పె
వెండి యందఱియెదుట న ♦ వ్వినను దప్పె
యిట్టిదప్పు లెన్నేన్గల్గు ♦ నట్టి విధవ
మనువుకంటె స్త్రీకి సహగ ♦ మనమె మేలు.

సీత—అమ్మరో ! నీ విట్లంగలార్చుచున్న నాకడుపు దహించుకొని పో వుచున్నది.

జోగ—తథాస్తు నీకడు పగునేను దహించుకొని పోవలసినదే ? లేకున్న నీమొద్దు బ్రతికి యేమిప్రయోజనము? కొఱివివలె మాయింటఁ దిరుగుచు మాకు దరుగని దుఃఖము దెచ్చిపెట్టు నీదయ్యము స చ్చుట మేలుకాదే ?

సీత—ఇట్టి వెడమాట లాడుచు దురపిల్లినచో మాకు మఱింత యగ్గల పుశోకము గూర్చినదాన వగుదువు. ఇట్లింతసేపు వగచిన నేమి

లాభము ? ఇట్టి పాత్రిత యనుభవించుచున్నవా రెందఱు లే రు ? నీకేమి కూటికి లోటా ! గుడ్డకులోటా ! మేమందర ముం డగా నీచేతఁ బనిపాట్లు చేయింతుమే ! ప్రొద్దుట లేచినది మొ దలుగాఁ బొట్టకూటికై మనముందర దేవులాడుచున్నవారి నెం దఱినో చూచుచున్నాముకదా ? వారిని జూచియైని నీవోర్చు కొని యుండరాదే ? ఇంతకు నెవ్వ రేమిచేయఁగలరు ?

జోగ—గీ॥ కడుపు తీపిచే నొకవేళఁ ♦ గారవమునఁ
జూచినను దల్లిదండ్రులు ♦ సూతురేమొ ?
తక్కు వారేమిటికి ? దయ ♦ దలతు రందు
వదిన మఱదండ్రి మాట చె ♦ ప్పంగ వలనె ?

క॥ జనకులు సల్లగ నుండిన
దనుక నొక విధమున సాగుఁ ♦ దదనంతరమం
దున దాసి యుండకంటెను
గనిష్ఠములగుఁ దల చెడ్డ ♦ కాంతల బ్రతుకుల్.

తే॥ తల్లి ! యిఁకమీఁద జీవింప ♦ నొల్ల నేను
జూడ నయ్యెయో గొయ్యెమో ♦ చూచుకొందు
నాకొఱకు జాలిఁ బడకమ్మ ♦ నీ కడుపునఁ
గలుగ లేదనుకొమ్ము జో ♦ గమ్మపట్టి.

సీత—ఇన్నిరోజులు వచ్చినంతవెట్టి వెళ్ళబుచ్చు చున్నావు. నీజాడ నే నెక్క డను జూడలేదే ! ఆపత్తు లేమి కాపురముచేయునా ?

జోగ—ఆఁ యక్కో యింక మా బ్రతుకులకు నాపత్తులతోనే కాపురముచేయ—

సీత—ఆత్మహత్య చేసికొంట యెట్టిదోషమో నీవెఱుంగవా యేమి ?

జోగ—నాది యాత్మహత్య యెట్లగును? అక్షరంబైన యాత్మకు జనన మరణంబులు కాని మఱేయవస్థగాని యున్న వే?

సీత—స్వఘాతమరణంబువలనఁ బుట్టుగతు లుండవు సుమీ?

జోగ—పుట్టుగతు లుండకుంటయే లెస్స. పుట్టువే లేకున్న నీయిక్కట్లును లేకుండునుగదా! ఇంతకుఁ బతికై పోవునది సహగమన మగుఁగాని యాత్మహత్య యెట్లగు? ఇది మన సనాతనాచారమే కా!

సీత—సతులమగు మనకు స్వాతంత్ర్యము లేదని తెలిసికొనుము నీయిష్టానుగుణముగా నీవు సచ్చిన నది సహగమన మనిపించుకొనునా? దానికిఁ బెద్దల యనుజ్ఞ దీసికొని శాస్త్రోక్తముగాఁ జితి పేర్చుకొని చిచ్చులకు దేని యప్పుడుగదా? నీ వనుకొన్న సహగమనమును దానివలన గల్గు శాశ్వతస్వర్గసౌఖ్యమును. ప్రస్తుత మాపద్ధతి కొందఱ ప్రేరణమూలమునఁ దొరతనమువారు నిల్పు చేసియున్నారు. కావున నీయుద్యమము నరకలోకప్రాప్తికి సహకారియగుట దక్క నుంతయు లాభంబు లేదు.

క॥ మును నీచేసినకర్మ
మ్మున కియ్యది ప్రతిఫలంబు ♦ ముమ్మాటికి నీ
ని ననుభవింపక తీరదు
ఘనులు నయినఁ గట్టికుడుపు ♦ కర్మము తనయా.

ఈదినము నమ్మ వచ్చినఁ గొంత బాగుండేనది. ఉబుసుపో కుండఁ జేసి మనవిచారినాగం ముబుకుచున్న ది. (అని తెరవంక చూచి) ఎవరో వచ్చుచున్నసన్న గానవచ్చుచున్నది. ఇదిగో నది మన శేషమ్మయే.

[శేషమ్మ ప్రవేశించి వారివద్దఁ గూర్చుండును.]

శేష—(సీతమ్మవంకఁజూచి) ఏమి దొడ్డమ్మా ! నీవు కూడ నర్థ ర్యపడి విచారించిన జోగక్కను జూచువా రెవ్వరు ? మొన్నఁ బరామ ర్శకు వచ్చిన నాటికి నేటికి నక్కయ్య యొక్కలాగుననే కన్నీరు మున్నీరుగా విలపించుచున్న దే ?

సీత—నే నెంతని చెప్పుదును ? ఏమిచెప్పినను దాని ధోరణియే దానిది. పోనీ నీవేమేని చెప్పి యోదార్పుము.

శేష—(జోగమ్మను జూచి)

క॥ అక్కరో ! సీ విక్కరణిం
బొక్కిన లాభంబు గలదె ! ♦ పోయినమగఁ డిం
కెక్కడ వచ్చును ? విడువుము
మక్కువ ; యది విడుచువారు ♦ మనుదురు సుఖులై.

క॥ నదిని బడు రెండు కట్టెలు
నద వేగము ననుసరించి ♦ నడిచెడి వేళన్
వదలక కూడున్ వీడున్
బదపదమున దాని కేల ♦ వగవగ నేలా.

జోగ—శేషమ్మా ! నీ సూక్తులు నాకించుక దుఃఖోపశమనంబు గావిం చినవి కాని యీశోకడగండ్లకడలినుండి యెట్లు గడతేరుదునో యె ఱుంగఁజాలకున్నాను.

శేష—ఈ నా డింటిలో మఱునాడు మంటిలో నుండు నీతనువు విషయ మింత చింతింప నేల ? నైష్ఠిక గాలవై లోకోత్తరమైనబ్రహ్మ చర్యవ్రతమునఁ జరింతువేని నీజన్మము సార్థకమగును. ఈ యవస్థయు నొకమేలు కొఱకే వచ్చియుండునేమో. ఇట్లంటి నని యన్యథా విచారింపకుము. ఇప్పటి నవనాగరికుల బోధలు పాటించి యిహపరంబులు చెడగొట్టుకొని యధోగతి పాలై పోకు

ను. పుట్టినింటికిని మెట్టినింటికిని గీర్తిరా సనాతనధర్మ ముపా
సింపుము. నేను జిన్నదాన నైన నింతదూరము చెప్పుటకు నీ
యందు నాకుంగల స్నేహభావమే యని యెఱుంగుము.

సీత—"గీ॥ అంకెలెఱింగి మాట ♦ లాడ నేర్చినపుడు
పిన్న పెద్దతనము ♦ లెన్న నేల ?
పిన్న చేతి దివ్వె ♦ పెద్దగా వెలుగదా. "

అను వేమనసూక్తి నీయందు సార్థక మగుచున్నది. ఆసుందరమ్మ
సహాధ్యాయిని వయ్యును నీకు దానిగౌనంబు లబ్బలేదు.

శేష—(తెరవంకఁజూచి) అదిగో సుందరమే కాబోలు మాటలో వచ్చు
చున్నది. నాగుణములకు నాబుద్ధికిని మీారే మెచ్చుకొనవలె.
అందఱివలె నేనేమి చదువుకొన్నాను ?

సీత—చదువుకొన్న మాత్రాన గొత్తగా బుద్ధి గల్గునే? స్వతస్సిద్ధముగా
నొంటఁ బుట్టవలెనుగాని.

సుంద—(ప్రవేశించి తనలో) ఈ దగడీబిచ్చ మిచ్చుటకి విచ్చేసినదే ? స
రిసరి యింక నావచ్చినపని చక్కపడినట్టే యున్నది. అయినను స
మయము చిక్కినచోఁ బ్రసంగము కదిలించి చూతునుగాక.

(అని వారిసమీాపమునఁ గూర్చుండును.)

శేష—(సుందరమ్మవంకఁ జూచి) వదినా? యీా దినమేమి వేంకటేశము
పంతులురాలేదా ? లే కే దేనిపనివడి నిన్ను నింతత్వరలో విడి
చి పెట్టెనా ?

సుంద—ఔను. మాయమ్మ వేటొకపనిమీాదఁ బంతులను బంపినది.
నీవేమి వచ్చుట మానివేసినావు ? ఇంటిలోఁ దోచకుంట వలన
నిచ్చటికి గొంకమాఱు వచ్చినాను.

శేష—మా పెద్దన్న యీ దినముండి పొమ్మన్నాఁడు. మనమూనాడు పరామర్శించిన తరువాత మరల జోగమ్మను జూడలేదని చెప్పి నీకు ముందుగాఁ బదినిముసములై వచ్చియుంటిని.

[సేవకుండు ప్రవేశించి] సీతమ్మగారూ! మిమ్మొకసారి బాబుగారు రమ్మని సెలవిచ్చినారు.

సీత—శేషమ్మ సుందరమ్మలారా! నా నచ్చు పర్యంతము జోగమ్మను గనిపెట్టు చుండుఁడు. నే నొకగడియలోఁ దిరిగి వచ్చుచున్నాను. (అని సేవకునితో నిష్క్రమించు)

సుంద—పాపము జోగమ్మనదినకుఁ జాలఁ గష్టము సంభవించినది.

శేష—ఔను. విధివశముచే వచ్చినదానికి నేమిచేయఁగలము?

సుంద—తే॥ విధివశముచే సువాసినుల్ ♦ విధవలైనఁ
గ్రమ్మఱ వివాహముల్ వారు ♦ గనుపు గొనఁగఁ
జెల్లునని పరాశరముని ♦ సెప్పఁ గాదె!
యేటికీవంత జోగమ్మ ♦ యింక మనకు.

జోగ—కం॥ నీ వొక బాలవితంతువు
గావున నెటు చేసికొన్న ♦ ధర్మస్థలిఁ జెల్లుఁ
నావంటి దిట్టపోకల
కేవగఁ బాల్పడిన నవ్వ ♦ రే ద్విజకులజుల్.

సుంద—మొన్నటివఱకు నాకు నీవు చేసిన బోధలు నీవే మఱచి పోయినావా! అద్దిరా! యేమి యీ యింతలోనే నీ మతి మాఱి పోయినదే!

జోగ—మంచిలోనికి మాఱుట మంచిదే కదే! నాభర్త బోధలు మా నాయన యుపన్యాసములు పాటించి నీ వకుతయోనివగుటఁ జేసి నీకప్పటిలో నట్లు హెచ్చరించి యుంటిని. కాని నన్నిపుడు

గట్టిగా నడిగినచో బాలవితంతువులకుఁ గూడఁ బునర్వివాహ విధి కస్మాతిపక్షమేయని చెప్పుదును. ఇది కాక శిష్టాచార మునకు సనాతనధర్మమునకుఁ దప్పి వర్తించుటకు నామన సొప్ప రికింపదు. నిజముగాఁ బరాశరమహర్షి యాజ్ఞ యొసంగినచో మన పూర్వులేల యాచరణలోనికిఁ దీసికొనరాలేదు.

సుంద—పూర్వులు పునర్వివాహముల నామోదించి యాచరించియే యున్నారు. కాని యీ మధ్యకాలమునఁ గొందఱు ప్రముఖు లు బయలుదేఱి నిషేధించినారు. ఇంతమాత్రమున స్త్రీపున ర్వివాహము లాగిపోవునా ?

శేష—వదినా ! పూర్వ మిట్టివివాహములు జరుగుచున్న దానికి దృ ష్టాంతముఁ జూపఁగలవా ?

సుంద—దమయంతీపునస్స్వయంవరము చాటించుటలేదా ? ఇంతకన్న నిదర్శన మేమున్నది ?

శేష—మంచి నిదర్శనమే చూపినావు. స్వయంవరమిషచే నలుని రా వించుటకుఁ జేసిన తంత్రము కాని—

సుంద—కానీ గీనీ యేమిటి ! అదియొక వ్యాజమే యనుకొన్నను న యోధ్యరా జెట్లు నలునిరాజధానికి వేంచేసెను ?

శేష—భీమరాజు కూతురు దమయంతి పన్నిన యీ పన్నాగము గూ ర్చి యేమి వితర్కించెనో భారత మొకమాటు తిలకింపుము. పు నరుద్వాహము పూర్వాచార మైనచో నల్లుడఁగు కంసుఁడు మృతినొందిన పిమ్మట జరాసంధు డేల తనపుత్రికలవై ధవ్య ము గూర్చి విలపించి కృష్ణుతోఁ దలపడును?

సుంద—ఇది లేదని వాదింతువేని పునర్భువు మున్నగుసంజ్ఞ లేల విజ్ఞా నేశ్వరీయములోఁ జేర్పఁబడెను ?

జో—సుందరం! నీవు విజ్ఞానేశ్వరీయము నెప్పుడు తిలకించినావే? అమ్మక్కా! యది సంస్కృతగ్రంథమేమో?

శేష—అక్కయ్యా! ఉపన్యాసములలో వినివినపించని విషయము లెల్ల నిబ్బరముగాఁ దానెఱింగినట్లు చెప్పుట సుందరమ్మ కభ్యాసము. అంతేకాని సంస్కృత మెఱుంగని దానికి విజ్ఞానేశ్వరము బోధపడునటే?

సుంద—సరే! మీమాట యేల కాదనవలె? మనలో నిప్పటికిని శూద్రాదులలో నీయాచారము సాగుచునే యున్నది.

శేష—దారిలోనికింక వచ్చినావు.

తే॥ విధవ పెండ్లిండ్లు తొలినుండి ♦ వెలయుచుండ
వచ్చు శూద్రులందును; నేడు ♦ వారిలోనఁ
గులజు లగువార లది విడ్చి ♦ కొనుచునుండఁ
బెద్ద చేయఁగనౌనె? స ♦ ద్విజుల కెందు.

ఈయాచారము మనలో నేయుగమందైనను లేదు. దీనిని నిషేధవివాహము క్రింద ధర్మజ్ఞులు చేర్చియున్నారు.

సుంద—వీరేశలింగముగారి యుపన్యాసములు వినలేదా? చదువలేదా?

జో—వారి యుపన్యాసములు తిలకించినాము. వానికిం బ్రతియగు బ్రహ్మయ్యగారి వ్యాసములు పరికించినాము.

సుంద—ఓహో! ఆ బ్రహ్మయ్యవ్యాసములు సరే నా బ్రతుకు సరే! గొప్పవారిని దప్పులు పట్టుటవలన లోకులు తన్నుగూడ గొప్పవానిగా భావింతురని భ్రమసి యేమేమో విమర్శనలు చేయుట యుపన్యాసము లిచ్చుట యిటీవల నారంభించినారు. ఆతని వ్రాతలకుఁ గోతలకు మీరు మోసపోవలెనా?

జో—మేమనవలసిన మాటలు నీవే యనుచున్నావు. మా మాట

కేమిగాని నీవుమాత్రము బ్రహ్మయ్యగారి వ్రాతలకు మోసపోకుండఁ బ్రవర్తింపుము.

శేష— వారి యుభయులకు గల తారతమ్యములఁ గనిపెట్టుట మన బోంట్లకుఁ దగనిపనియని చెప్పిన నన్ను మన్నింతువుగాక. మనము తగినంత చదువుకొన్న వారమైనప్పుడుగదా ! యిట్టి చర్చలకుఁ దిగుట. లేనిచో నిది యధికప్రసంగ మనిపించుకొనదా! ఇంతకు బ్రహ్మయ్యగారు చేసిన మహాపరాధమేదో తెలియఁజాలకున్నాను. ఇట్లంటినని నేనేమో యీ బ్రహ్మయ్యగారిని బూసికొని వచ్చుచున్నానని భ్రమింపకుము. ఆయన నాకేమి మేనత్త కొడుకయి వీరేశలింగముగారు కాకపోలేదు. కాని నిజము సిల్కడమీద బయల్పడును.

సుంద—వీరేశలింగముగారి వృత్తివిధానముతో మన కేమిపని ? ఆయన చేపట్టిన యుద్యమము ఘనమైనదానాకదా! యనునట్టియంశము మనకుఁ గావలసి యున్నది.

శేష—మేము చెప్పుచున్నది యిదే !

సుంద—శేషమ్మా ! నీయీచమత్కారపుమాటలం గట్టిపెట్టుము. ఇంచుక సేపు నిదానించినట్లు నభినయించి) జోగమ్మవదినా! యిటువంటి సమయములో నడుగ రానిదే యయినప్పటికిని కోపగింపవేని నిన్నొకటి యడిగి నాసందేహము దీర్చుకొనఁ దలచియున్నాను.

జోగ—అట్లే యడుగుము. మనలో మనము కోపగించుకొనవలసినంత యవసరమేముండునే ?

సుంద—ఎన్నడులేని యీవైరాగ్యము నీకెట్లు పుట్టినది? ఇది నైజముగా సంకురించినదని నమ్మఁజాలను. నీవేమి వయసు చెల్లినదానవా ? కావు. పిల్లలా లేరు. నీకింత విరక్తి పుట్టుటకు నాకబ్బురముగా నున్నది. నీవేమో పునర్వివాహము గావించుకొని మా

బోంట్లకు మార్గదర్శకురాలుగా నుండుమని కొండంత యాశతో నుంటిని. ప్రస్తుతదుఃఖాతిశయముచేత నీవిట్లు శేషమ్మతో పాటు ఛాందసపు మాటలు చెప్పుచున్నావే కాని రామదాసుభార్యవైన నీకొక్కరు మంచి సెబ్బరులు చెప్పవలెనా? నీవు నీలో క్షతయోనినని లజ్జించి వెనకకు నిప్పటిలోఁ దగ్గుచున్నను మీబాబయ్యయు నంతకంటె మీయన్నయ్యయు నూరకుందురా? తక్కినవారిప్రసక్తి మన కేమి ?

కం॥ కొందఱు హాస్యించుటయును
కొందఱు గర్హించుచుండు • గొడ్డ నేపనికే
నందఱ మెప్పింప మనల
నందఱఁ బుట్టించు బ్రహ్మ • కైనను దరమే ?

ఎవరి సదుపాయములను వారు చూచుకొని స్వేచ్ఛగా జనులుండవలసినదే కాని వీ రేమనుకొందురో వా రేమియనుకొందురో యని వెనుతీసిన నేకార్యమేని చేయఁగలమా ? ఇంతకు నీవేమి వయసుచెల్లినదానవా కావు పిల్లలా లేరు ? ఇట్టిచో నెందుకని నీకీవిరక్తి ?

జోగ— “ శ్లో॥ పితారక్షతి కౌమారే భర్తారక్షతి యౌవనే
పుత్రోరక్షతి వార్ధక్యే నస్త్రీ స్వాతంత్ర్య మర్హతి॥ ”

అను శ్లోకార్థముబట్టి స్త్రీజన్మమెత్తినను మనకు స్వేచ్ఛ యనునది యెన్నటికిని యున్నదా ? స్వేచ్ఛగా విహరించిన సుందరులను స్వైరిణులనియు సామాన్యలనియు లోకము గణింపదే ? ధర్మజ్ఞులసమ్మతి లేనిదే—

సుంద— “ భర్తారక్షతి యౌవనే పుత్రోరక్షతి వార్ధక్యే ” అను వా

స్యముల బట్టియే మనము వివాహ మాడవలసియున్నది. ఎట్లం దువేని మనము యౌవన వయస్కురాండ్రము గాబట్టి భర్త నొకనిఁ జేపట్టవలసియున్నది. వార్ధక్యములోఁ బుత్రరక్షణము క్రింద మనముండవలసినవారము కాబట్టి దానింబట్టి చూచినను మనము పరిణయమును గావించుకొంటయే సమంజసము.

శేష—బలే! బాగుగా నర్థముతీసినావే? కౌమార యౌవన వార్ధకా వస్థలందు పితృభర్తృపుత్రులు క్రమముగా స్త్రీలను రక్షించవల సినదనియాశ్లోకము విధించుచున్నది. ఇందెవ్వరేని లోపించినప్పు డు వారిస్థానమున సన్నిహితబంధువులు రక్షించవలసినదని ధర్మ శాస్త్రములో వ్రాసియున్నది. దేశన్యాయానుష్ఠానము లోపించి న యీకలిలో భర్తలను బోగొట్టుకొన్న నారీమణులు జనకుల సదనములకుఁ దిరుగఁ జేరవలసినదని స్మృతికారులు విధించియే యున్నారు.

సుంద—ఈఛాందస శ్లోకములు మన శోకముకొరకై కల్పింపఁబడినట్లు నాకుఁ దోచుచున్నది. ఇంతేకాని స్త్రీలకు స్వేచ్ఛ లేదను టేటి మాట? పురుషులేమి బొమ్మనమాణిక్యము బెట్టుకొని పుట్టినారా యేమి?

శేష—ఔ నక్కే. పురుషులు భరించెడివారు. స్త్రీలు భరింపఁబడెడు వారు. కావునఁ బురుషులకు స్వేచ్ఛ స్వభావసిద్ధము.

సుంద—ఇటువంటిమాటలు చెప్పుకొని తృప్తిఁబొందుటవలననే మనము వంటింట్లలోఁబడి బానిసలకము ననుభవించుచున్నాము. ఇంక ను మనవారికి బుద్ధిరాలేదు. ఒకమారు దొరసానుల నైభవము గన్నెత్తి చూచిన నీమాటలు చెప్పుకొందెడివారు కదా?

తే॥ పూర్వమునుండి గలదు పూ ♦ బోషులకును
స్వేచ్ఛ కాని యీనుమ నా ♦ మ్లేచ్ఛపాల

నైకమహిమఁ గొన్నాళ్ళది ♦ యంతరించె
నిదియెఱుంగక వాదింతు ♦ రేమిచెప్పుదు ?

శేష—వదినా ! నీయభిప్రాయముబట్టి దొరసానులేమో సుఖపడుచున్నారనియు మనస్త్రీలుమాత్రి స్వేచ్ఛలేమి సంకటపడుచున్నారనియు స్పష్టపడుచున్నది. ఇది వట్టిభ్రాంతి. మనవారు మనలను బుష్పవతులుగాఁ జూచుకొనుచున్నారు. మనకై మన పిల్లలకై కాదే మగవారు పడరానిపాట్లు పడి నలుగుచున్నారు. ఇట్లు పురుషులు ఛత్రిములవలె గాపాడుటవలననే మన మెండలో వానలోఁ దిరుగకుండ హాయిగా భవనములలో మెలుచున్నాము. జోగక్కయ్య చదివినశ్లోకముబట్టియే మనకుఁ గల సౌఖ్యసంపద గ్రహింపవచ్చును. మనలను మనమగవారు సర్వావస్థలయందు భరింపవలసినవారై యున్నారు. ఇంక నీ చెప్పు దొరసానుల యవస్థ నాలింపుము. భర్త లేనప్పుడు తమ్మ దాము పోషించుకొనవలసియున్నది. పురుషులవలెనే కొన్నికొన్ని సమయములలో బహుళకష్టము లందుచుందురు. కావున స్వేచ్ఛయన్నదే యెన్నటికిసుఖకరముకాదు. అందు మనస్త్రీలకు బొత్తిగా సుఖదాయకము కానేరదు. ఎట్లందువేమో విను. పెద్దల పోషవర్గములోనుండి చదువుకొనుచున్న సమయములో నున్న సౌఖ్యము పురుషులకుఁ బెద్దవారైనచో నుండునేమో కనుంగొనుము.

సుంద—పంజరములోని చిలుకలవంటి సౌఖ్యమే మనము చెందుచున్నది. (కొంతసే పాగి) ఎక్కడకుఁ బోనక్కఱలేదు. మన భారతఖండము లోని మళయాళదేశము నొకసారిఁ జూచివచ్చిన మీసందేహము లన్నియు దీఱిపోవును.

జోగ—స్వైరిణీవృత్తియే సంసారులకు సమంజసమని మనము గణింతు మేని మళయాళమువఱకుఁ బోవలెనా ? మనయూరిలో భోగవు సానులు లేరా ?

శేష—సతీమణుల కెన్నటికిని స్వేచ్ఛనవలంభింపవలసినది కాదు. సాను లవలె సంచరింపఁదలచికొన్న వారికిఁ జెప్పఁజాలముకాని

క॥ శ్రీరామాయణమున సీ
తా రావణ వాదనంబు ♦ దగఁ జూచితివే
నీరీతి నుచ్చరింతువె ?
తేరగ వాదింతు వన్ని ♦ తెలిసిన భంగిన్.

సుంద—ఏమని చెప్పియున్నది ?

జోగ—తనకు రావణుని దగ్ధము చేయునంత శక్తిగల్గియు స్వాతంత్ర్య ము లేమి ననగా భర్తయాజ్ఞ లేమి నుపేక్షింపవలసివచ్చినది. అని సీతాదేవి రావణునితోఁ జెప్పి వానిని ధిక్కరింపలేదా ?

సుంద—ఆవాక్యములు కవిసమయోచితములుగాని ప్రమాణములా ?

శేష—బాపురే యవి సమయోచితములా ? మన నవనాగరికుల మా టలు మాత్రము ప్రమాణములా ?

సుంద—మాటకు ముందుగా నవనాగరికులని సంస్కారప్రియులను నిరసింతువు. ఇప్పుడో! ఇదేమో చతురతయని యనుకొనుచున్నా వు. ఈకాలములోఁ బురుషులలో నూటికిఁ దొంబదిమంది యిం తో కొంతో నవనాగరికపద్ధతుల నవలంబించుచునే యున్నారు. ఇప్పటి మనప్రసంగముల నేమేని పత్రికలలోఁ బ్రకటింతు వేమో ! సంస్కారులు గర్హింతురు సుమా !

జోగ—సంస్కారులెన్నఁడు గర్హింపరు. సగము తెలిసి తెలియని కుహానా సంస్కారులు నిరసించిన నిరసింతురుగాక.

శేష—ముందుకునామాట చూంచుకొనవచ్చును. కాని సంస్కారపదము చెవిలోఁ బడనేని సీతమ్మదొడ్డమ్మ యిప్పుడే చెలరేగును?

[అంత సీతమ్మ ప్రవేశించును.]

సీత—పాపము మిమ్ముఁ జాలసేపుంచివేసినాను.

శేష—ఇంటికిఁబోయిమాత్రము మే మేమిచేయునటె? సుందరమ్మ రాకవలన సుఖముపోవుచున్నది.

సీత—సుందరం! ఏవిషయముగూర్చి ముచ్చటించుకొనుచున్నారే?

సుంద—ఏమిలేదత్తయ్యా! మన శేషమ్మ మాటలకేమిటిలే. తానొక మాటకారి ననుకొని యేమో మాటాడుచుండును. నాకు సెలవిప్పించుము. పోయివచ్చెదను.

సీత—ఏమిది నేను రాఁగానే లేచుచున్నావు. మఱియొక్కింతసేపు జాగుచేసివచ్చినను బాగుండెడిదేమో?

సుంద—సరి సరి బాగున్నది. మీరాకకు నాపోకకు సంబంధమేమున్నది? ఈ దినము మాయింటిలో మీటింగు కాదు సభ యొక్కటి మాయమ్మగారు చేయుచున్నారు. నేను ముందుగాఁబోయి యందులకై తగినయేర్పాటులు చేయవలసియున్నది.

శేష—ఔను మాయింటికిఁగూడఁ జీటి వచ్చినది.

సుంద—అందులో మీసంతకాలు కనుపించలేదు. మీకు రానిష్టము లేక పెట్టియుండరు కాబోలు!

శేష—నిజముచెప్పిన నిష్ఠూరము చేయుదువేమో! మొన్నను మీతో సభకు వెళ్ళినందులకే మాయన్నయ్య సోమనాథము చాలఁ జివాట్లు పెట్టినాడు. ఈదినము మీరంపిన చీటిని జూడఁగానే చాలఁ జిదరించుకొని యది తెచ్చినవాని నోనాడి వెడలఁగొట్టినాడు.

సుంద—కొట్టుకొక్కటి తరువాయి చేసినాడుకాబోలు? మీయన్నయ్య యేమిచదువుకొన్నమూర్ఖుడువలెఁ గనుపట్టుచున్నాఁడే?

సీత—అతఁడా మనమూ సుందరం! చెప్పుము. ఆడంగులకు సభలేమిటే? విధవావివాహచర్చకే గా?—ఇందాక మాయాయనతో నాకు నీచర్చయేతగిలి చాలసేపు వాదించి వచ్చినాను.

సుంద—(వెలవెలపోయి) నాచర్చయేమిటి?

సీత—నీచర్చగాదు నాచర్చగాదు. విధవచర్చ.

శేష—(నవ్వుచు) దొడ్డమ్మా! ఇంతవఱకు నిక్కడఁబడినచర్చయు నదే కాని సుందరమ్మగారింట సభ విదేశగమనవిషయమై యుండు నని యూహింతు.

సుంద—(కోపముతో) ఏదయిననేమి? మీరు రాదలచుకొననప్పుడు. ఆఁడువారికి సభలన్న మీకు బూతుకదా!

శేష—(చిఱునవ్వుతో) ఆఁడువారిపదము మీయమ్మ వెంకుబాయమ్మ సార్థకము చేయఁదలచుకొన్నదేమోకాని యాట పాట రాని మా బోటివారు వెళ్ళి యేమిచేయవలె?

సీత—భళీ! శేషమ్మా! నీసమయస్ఫూర్తిని మెచ్చుకోతీరదు. నీసద సద్వివేకసంభాషణము విననుగోలంది విననవలెననియే యున్నది.

సుంద—మీలో మీరు మెచ్చుకొంట చాలసరసముగానున్నది. మీ యందఱకు జవాబుచెప్పశక్తి నాకడలేదు. శేషమ్మ కిందుమీ దుఁ జూడకుండ నెంతపెద్దవారినైనను జుల్కనచేసి మాటాడుట దానికి నైజమయిపోయినది. తగినట్టుచెప్పువారున్నఁగదా! ఈ నైజాలు—

సీత—మొదటిలో మీప్రవర్తనబాగున్నదే? మీయమ్మకు వచ్చినన్ని యేం డ్లెవ్వరికి వచ్చినవి? గుట్టుమట్టుగానుండక సభలుచేయుట పైపెచ్చు రానివారిని గేళిగొట్టుట యుక్తముగానున్నదా?

చ॥ సతుల కదేటికే సభలు ♦ సానులవోలెను గీతనృత్యముల్
క్షితిఁ బచరింప నేమిటికొ! ♦ సిగ్గును మొగ్గును వీటఁబుచ్చి దు
ర్మతులయి పాడుగాదగునె? ♦ మానితధర్మము స్త్రీలజాతికిన్
బతుల సతంబుగొల్చుటని ♦ ప్రాజ్ఞులు చెప్పుచునుందు రెల్లెడన్.

శేష—

చ॥ నెఱవుగ నాల్గువిద్యలను ♦ నేర్చినవారె యుపన్యసింపఁగా
వెఱచెద రిట్టివో మనకు ♦ జేలబకేటికనో! వృథాసభల్
నెఱపుట మానహాని మొగి ♦ సిల్గుట పూర్వపుసాధ్వు లిట్లు పెం
పఱఁ బలుపోకలం దిగిరె? ♦ వ్యర్థము చేయఁగనేల జన్మముల్.

సుంద—ప్రస్తుతవిద్యాధికులందఱును గాంతలను నెల్లసభలకు రప్పించుటయు వారిచే సభలు చేయించుటయు దేశోపకారమని చాటుచుండలేదో! లేక మీరు వారికంటె దొడ్డవారో!

శేష—అందఱికిఁ దెచ్చిపెట్టకము. కొందఱిప్రబుద్ధులకే యిట్టివిపరీత బుద్ధులు పుట్టుచున్నవి.

చ॥ సతులకు స్వేచ్ఛ నిచ్చి వ్యభి ♦ చారము వృద్ధినిజేయఁజూచిరో
మతిచెడి వీరు క్రైస్తవుల ♦ మాడ్కి సనాతనధర్మపద్ధతుల్
క్షితిని నగోచరంబుగను ♦ జేయఁదలంచిరొ! కట్ట! వీరి కి
ట్టి తగనిబుద్ధి నేరక ఘ ♦ టించిన దైవము దూఱగావలెన్.

సుంద—ఈదిన మిక్కడికి గడ్డికఱచివచ్చినాను. వచ్చినందులకు గొప్ప బహుమానము జరిగినది. (అని లేచి వెళ్లిపో సమకట్టును)

శేష—ఏమిటోసీ! అంతకోపగించుకొని వెళ్ళుచున్నావు. నిన్నేమన్నారము. "పుర్రెపుర్రెమతి జిహ్వాజిహ్వారుచి" అనునట్లు ప్రతిసంగతిలో నందఱికొక్కటే యభిప్రాయముండదు. కాబట్టి యెవ్వరి

కేదో చినట్లు వారు వాదించినాము. ఈమాత్రిముదానికి మొగ
ము చిట్లించుకొనంత బాగు లేదుసుమా.

సుంద—(జవాబుచెప్పక యటనుండి తరలిపోవును.)

సీత—పోనీ వెళ్లనీ! దాని కేదోపనియున్నదంట. శేషమ్మా! పొద్దుట
లేచి మీయక్క గుర్తిక్కడునీళ్ళు త్రాగలేదు. నీవు కూర్చుండి
మాటాడుచున్న నేదేని మెంగిలి పడునేమో ?

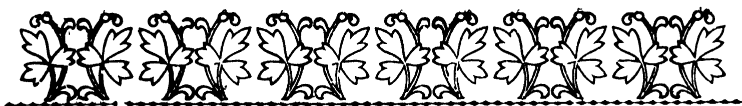
(తెరలో)

ఏమమ్మా? మీమాటలే మీవికాని నాసంగతిఁ జూడకున్నారు.
సుమారు మూడుగంట లయినది. లేతురా? లేక నన్ను దిని వెళ్ల
మందురా ?

సీత—జోగమ్మా! అదిగో. మన వంటవుల్లె తొందరపెట్టుచున్నాడు.
నిన్నరాత్రికూడ సరిగా భోజనము చేసినావుకావు. లేవమ్మా
లే. (అని చేయిఁబట్టుకొని లేవఁదీసి) శేషమ్మా? నీవుకూడ
మడిగట్టుకో. కొంచెము ఫలాహారము చేయుదుగాని. నీమూ
లమునైనఁ గొంచెము తినునేమో చూతము.

(అని యిద్దరను దీసికొని నిష్క్రమించును.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీమతే వేంకటేశ్వరాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

పంచమాంకము.

[వేంకటేశము ప్రవేశించును.]

వేంక—(తనలో) మాకాసలనాటివారిలోఁ బెండ్లియన్న మాటలతోఁ గాని మాటలతోఁ గాదుకదా ? ఇంక మాశాఖలోని కన్య లభించుట స్వప్నవార్త. ఆజన్మముగా నిట్లుండి చెడిపోవుటకంటె సుబ్బరాయనికిఁ దక్కకుండ సుందరమ్మను వలలో వేసికొంటయే కర్తవ్యము. నరసింగరాయని యభిప్రాయమేమి వెంకుబాయమ్మ యభిప్రాయమేమి సుబ్బరాయని కీవలెనని యే యున్నది. కాని నా యదృష్టవశంబున సుందరమ్మకుమాత్రము వాని మీద వలపు లేనట్లు తెలిసికొంటిని. ఇదిటుండఁ గలసివచ్చిన సంబంధములు కూడఁ గాళ్లఁ దన్నుకొని సుబ్బయ్య సుందరమ్మకోసమే కాచి కొని యున్నాడు. నాతోఁజేసిన రెండుమూఁడుసా సంభాషణము లోను దానేమో కాపురముచేయనిసుందరమ్మను జేసికొనవలెనం ట. నే నేమో కాపరముచేసికొన్న జోగమ్మను జేపట్టవలెనంట. ఆహా ! యేమీ యీ లోకమర్యాద. తమ కారోగ్యము తమ కైశ్వర్యమును వాకే కాని యెదుటవారి విషయము విచా రింపరు గదా? ఇదెల్ల స్వార్థపరాయణత్వప్రభావమే. ఒకరికిఁ జె ప్పుటకే గురువులు కాని తా మాచరించుటకు మాత్రము కారు.

"దిగు దిగు మనువారు కాని దిగువారేరీ" అను సమస్య నాకిప్పటిలో స్ఫురణకు వచ్చుచున్నది. వ్యభిచారదోష మంతగాఁ బాటింపని ఖండాంతరులకు క్షతయోనికావివాహములు చెల్లినవేకాని నీతిసింధువులగు హిందువు లేమని యవి యంగీకరింతురు? అందులో నగ్రవర్ణములోఁ బుట్టినవా రెట్టికర్యాంతరతి పెండ్లిండ్లకు లోఁబడుటకంటె మానుకొంటయే సర్వోత్తమము.

ఉ॥ "వ్రాసెను నూటికెక్కుడుగ ♦ గ్రంథములన్ స్వజనోపకారియై
వేసె వితంతుపెండ్లికిని ♦ విత్తమున్ మనయాంధ్రసీమలో
జేసె నదెట్టివారికిని ♦ జేయఁగరాని విశేషకృత్యముల్
భాసురకీర్తివంతు లగు ♦ పంతులకున్ సరివార లుందురే"

అని సుబ్బయ్యాదులు వీరేశలింగముగారిని వేనోళ్లఁ బ్రశంసింతురే కాని వినాయకుని జేయఁబోఁగాఁ గోఁతియైనట్టు లాయన తొందరపాటువలననే వితంతూద్వాహోద్యమమునకు నిశ్చయముగా భంగము సంభవించినదని నాయభిప్రాయము. ఏదెట్లయినను సుందరమ్మను స్వాధీనపఱచుకొంటయే సమంజసము. ఆస్తితో పాటు దానిని లేవదీయవలెనన్నఁ దప్పక జందెములు దెంచుకొని బ్రాహ్మసామాజికుండఁ గావలసియున్నది. ఇస్సిరో! బ్రాహ్మపెండ్లిచట్టము గొందఱుమూర్ఖమతావలంబకుల రాద్ధాంతసిద్ధాంతములచే నిప్పటిలో వెన్కఁబడినదికాని యది దొరతనము వా రంగీకరించిన వో మాబోంట్లకుఁ జాల నదుపాయముగా నుండెడిదిగదా! ఇప్పటివలె నెప్పటికిని బ్రచ్ఛన్నబ్రాహ్మమతస్థుండనుగా నుండియే నాకార్యము కొనసాగించుకొనవలె నని యుపేక్షించుచున్నానుగాని బాహిరంగముగా హిందూమతమునుండి విడిచిపోవలెనని నా కంతయాత్రము లేదు. ఏలయనఁగాఁ బండిత

శివనాథశాస్త్రి సెలవిచ్చినట్లు బ్రాహ్మసమాజముమీఁదఁగారణాంతరములచే లోకులకిదివఱకే చాలరోఁతబుట్టినది. పోనీ యార్యసమాజములోఁ జేరుకొందమన్న నీళ్ళలమీఁదఁ దొల్లింటి మొగలాయిప్రభువులెట్టిగుఱి గల్గియుండిరో యట్లే యీసామాజికులమీఁద దొరతనమువా రొకచిరికన్ను వేసియున్నట్లు వినికిరి. ఈకారణములవలన నాకేమియుఁ బాలుపోకుండనున్నది. (అని యొక్కింత యాలోచించినట్లు నటించి) ఔరా! యేమి నామందబుద్ధి! ముందుగా సుందరమ్మడెంద మెట్లున్నదో పరీక్షింపకయే నాకది స్వాధీనమైనట్లే యింతదూరము వృథా మతిమాలి చింతించుచున్నాను. (తిరుగ నొక్కింతసేపు సాగి) సరి సరి నామతి సంతకు బోయినట్లే యున్నది. పంతులుగా రీదినమే సాయంకాలము 5½ గంటలకు వేంచేయుచున్నారనియు నాయన నుత్సవముతో నూరేగించి యింటికిఁ దీసికొనిరావలసియున్నదనియు నరసింగరావేమి వెంకుబాయమ్మయేమి మరిమరి చెప్పినారుకదా! చేయఁదలఁచుకొన్న పద్యములా పూర్తి చేయలేదు. చేసియుంచిన మంగళహారతి పాటయా సుందరమ్మచే నింకను వల్లింపించుటే లేదు. ఎప్పుడీ పనులన్నియు ముగించుకొని యుత్సవమునకై పోఁగల్గుదునో తెలియదు. ఇక్కడకే సుందరమ్మ చనుదెంచిన పక్షమున నాకన్నిటికిని సదుపాయముగా నుండెడిది. ఆమోహనవల్లిని జంకులేక మనసారఁ గౌఁగిలించుకొనుభాగ్య మెన్నటికి సంప్రాప్తించునో కదా!

[అంతట సుందరమ్మ ప్రవేశించును]

వేంక—ఓహో! [illegible]! ఏమోపసిమీఁద వచ్చినట్లున్నది. మంగళహారతిపాట నేర్చుకొంటకేనా యీరాక?

సుంద—చిత్తము. అందుకోసరమే మాయమ్మపంపఁగా వచ్చినాను. మఱియు వేగముగాఁ దెమిలిచికొని మీరు మాయన్నయ్యతోఁ గలసి నల్వురిని బిల్వవలసియున్నదని చెప్పమన్నది.

వేంక—ఆఁ-అట్లేకానిత్తము. ఇంకవ్యవధిలేదు. కాఁబట్టి నీమట్టుకు నీవే యీకాగితములోనున్న పాట స్వరయుక్తముగావల్లించుకొనుము.

సుంద—సరే యట్లేవల్లింతునులెండు. (అని కాగితముచూచి యొకమాఱు చదువుకొనినట్లు నటించుచు) పంతులుగారూ! మొన్న శ్రీనివాసనుపంతులగారియింటవద్ద జరిగిన సభలో నేమితేలినది?

వేంక—జనార్దనపండితుఁ డెట్లో కష్టనుమీఁద విదేశగమన మంగీకరించినాఁడు.

సుంద—మఱేమిప్రాయశ్చిత్తాలఘోష లేదుకదా!

వేంక—అదిమాత్రము సున్న. ఆపండితులమాటయన్న మన యూరిలో నల్గురకు గుఱి. అందులో మీనాయన కాఁతఁడన్నఁ బక్కబెదురు. లేనిచో సంఘమును మెడ్డివేసి నడ్డికట్టి నిల్చిన నెవ్వరేమి చేయఁగలరు?

సుంద—ప్రాయశ్చిత్తవిధాన మేదో తెలియఁజేసిరా?

వేంక—అది మీగురువులువచ్చి నిర్ణయించవలెనంట.

సుంద—సరి సరి "కాఱ్పుతక్కువ గాబరా యెక్కువ" అన్నట్లు నిన్నటిసభవట్టిదంచుగలాగు కనుపించుచున్నదే. ఈనిర్ణయ మొకరు చెప్పటకేమున్నది? మాలో గురువు లూరకవచ్చినప్పుడే యొడలెల్లఁ దెగఁ గాల్చివేయుచుందురు, ఇంక నిట్టిసమయములలో నెట్టులుండునో!

వేంక—ఓహో! పంచముద్దరల సాంప్రదాయము మీదేనా? మీది రామానుజమతమును మంచిదనిపించుచున్నది. నరసింహరావు నిర్ణయించుకొన్నట్లు గురువులు వచ్చులోఁగా నాల్గువిందులు

గానిచ్చిన బాగుండెడిది. కాని యిద్దానికి మీతండ్రిగారియొప్పుదల యెట్లుండునో?

సుంద—ఒప్పుదలకు గిప్పుదలకేమున్నది? అట్లు కావించుటే మగతనము. విధవప్రాయశ్చిత్తములు చేసికొన్నమాత్రాన నేమి మహాపవిత్రు లయిపోవుదురా? ఇస్సిరో! నీమకు వెళ్లని మనవారిలో నెందఱు తాగుబోతులు గుండాభాయులు లేరు. వారందఱకు నెవరు ప్రాయశ్చిత్తములు చేయుచున్నారు? ఏదెట్లుజరగను న్నను దప్పకుండ మీరు మాపక్షమున నుండవలసినది సుండీ.

వేంక—ఈమాట నీవు చెప్పవలెనా? ఇన్నాళ్లు మీజీతముతినుచు సమయమువచ్చినప్పుడు సాయము చేయకుందునా? మీవారికి నావిషయ మెట్లున్నదో కాని మీయిల్లన్న నాకుఁ జాలనభిమానము.

సుంద—ఇంకేమేని సభానిర్ణయములు జరిగినవా?

వేంక—నిర్ణయము లేమిగాని మనభాగ్యవశమున బాలవితంతువులకు వివాహము గొందఱంగీకరించినారు.

సుంద—జోగమ్మవివాహముమాట యేమయినది? నట్టువచ్చినట్టేనా?

వేంక—శేషమ్మ యేమో విపులు పెట్టుచున్నదని నీవు చెప్పినమాట దప్ప నేనేమివిశేషము విన లేదు కాని మన మోహాన మెట్లయిన నొప్పించితీరును.

సుంద—జోగమ్మకూడఁ బెండ్లిచేసికొన్న బాగుండును.

వేంక—ఎవరిని—సుబ్బయ్యనా?

సుంద—ఎవ్వరినో యొకరిని చేసికొనవలెనన్న భర్త కే దొరకరాయేమి?

వేంక—పోనీ దానిమాటకేమికాని నీమాటేమినిశ్చయమైనదో చెప్పుము—సుబ్బరాయ—

సుంద—మామామ నరసింగరావు బలవంతపెట్టుచున్నవాఁడేకాని లోఁగడ మీరాగి చెప్పినమాటలబట్టియేమి, లోకులవలనవిన్న మాట

లబట్టియేమి, నాకెంతమాత్రము సుబ్బయ్యాను దిబ్బయ్యాను జేసి కొనవలెననిలేదు. ఇంతకు నిప్పటిలో నాకేమితొందర ?

వేంక—నీకుఁ దొందరలేకున్న సరా ? మీతల్లిదండ్రుల కుండదా ? వారి మాటయటుండ నాకును జాలఁదొందరగానే యున్నది. (యని నవ్వుచు) నీవేమేని యనుకొందువేమోయని సంకోచించు చుంటినిగాని—

సుంద—మీరేమన్న నెచ్చుకొనుదాననుగాను. నాకడనా సంకోచము లు. ఏదో సెలవిండు.

వేంక—లోఁగడ నేనడిగిన గురుదక్షిణక్రింద—(ఆగును)

సుంద—సంసహాదులెందుకు ? మీ రేదికోరిన నది యర్పించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను.

వేంక—ఇది నిశ్చయమేనా ? చేతిలోఁ జేయవైచి చెప్పుము.

సుంద—ముమ్మాటికి నిశ్చయమే. (అని చేతిలోఁజేవైచును)

వేంక—(సుందరమ్మచెయ్యి ముద్దుపెట్టుకొని) గురుదక్షిణక్రింద నీతను వర్పించుటె నాయభీష్టము

(అని కౌఁగిలించుకొనఁబోవును)

సుంద—(సిగ్గభినయించుచు వెనుకకుజరగును)

వేంక—

చ॥ సరసిని గానఁ జెప్పితినిఁ ♦ జల్లకువచ్చియు మంతదాఁచనే ?
తరుణుల నాఁడిమూపులకుఁ ♦ దద్దయు నిల్చినధీసుఁడేడి ? యిం
దిరవిభుఁ డంగనాకృతిని ♦ దేసవఁ దాల్చిన నంగజారియా
హారుఁడు భ్రమింపఁడే యిఁకఁ ద ♦ దన్యులకూట వచింపనేటికో!

క॥ చెప్పిన నేమందువో యని
చెప్పక యిన్నాళ్ళు వేచి ♦ చిడుముడిపడితిన్

దెప్పర మగుమరుకోలల
కప్పన చేయక నను దయ ♦ నరయుము తరుణీ.

తే॥ విజయుఁ డెట్లుపవనమున ♦ వేచియుండె
నలసుభద్రకై యతివేష ♦ మవధరించి
యట్లె యున్నాఁడ నీ కుపా♦ధ్యాయుఁడనయి
నీకృపకుఁ గాచికొనియుంటి ♦ నీరజాక్షి.

క॥ చనువు స్వతంత్రత కైకొని
మనవి యొనర్చితిని నన్ను ♦ మన్నించియు నా
మన నీడేర్చ నీమదిఁ
గనిపెట్టుచు మెలఁగుచుండుఁ ♦ గమనీయముఖీ.

సుంద—(తలవాల్చి బొట్టనవ్రేలు నేలరాయుచు)

క॥ తలిదండ్రులుండ నేనెటు
వలెఁ బ్రత్యుత్తరమిత్తు ♦ వారలమన సే
వలనున మెలఁగుచునున్నదొ!
తెలిసికొనియు వెనుకనుండి ♦ తెల్పుదు నార్యా.

వేంక—తే॥ వయసు మీఱినదానవు ♦ ప్రాజ్ఞురాల
వైననీకేల జనకుల ♦ యనుమతిగొన
వినమె తొల్లి దుష్యంతుని ♦ వేఁడికోలు
పాటిచేయుశాకుంతలా ♦ పరమనియతి.

క॥ ఒప్పించెదొ చెప్పించెదొ
యెప్పగిదినయిన జనకుల ♦ నిష్టపఱచి నన్
దప్పక రహిఁ జేపట్టుము
తప్పిద మిందేమిగలదు? ♦ తరుణీ చెపుమా.

కం॥ ఇంతకు నిట్టివిషయముల
నింతిరొ; యితరుల నడుగఁగ ♦ నేటికి? మనకే

యింత యనురాగముండిన
కంతుఁడై తగఁ బెండ్లిచేయఁ ♦ గలఁడు లతాంగీ.

(అని కౌఁగిలింప డాయును)

సుంద—(తెరవంకఁజూచి వెన్కకు వసులుకొనుచు) మీకొఱ కెవ్వరో వచ్చుచున్నట్లున్నది.

వేంక—మీయన్నయ్య ముకుందము కాఁడుకదా ?

[అంత ముకుందము ప్రవేశించును]

ముకుం—ఏమయ్యా! ఇంక నిక్కడనే మసలుచున్నావా ? నీవేమో వత్తువని చెప్పి మాయింటికడ నెంతసేపో వేచి పదంపడి వచ్చినాను. నీపద్యములా యచ్చున కిచ్చినజాడలేదు. ఆహ్వానపత్రికలా నల్వురి కింక నందఁజేయ లేదుగదా? (కొంత తాఁగి) అన్నట్లు నీచేసిన మంగళహారతిపాట మాసుందరమ్మకుఁజెప్పి వల్లింపించినావా?

వేంక—అదే ప్రయత్నములో నుంటవలననే వేగిరము తెమిలి రాఁజాలకుంటిని. సుందరం! కన్నడామీఁద నాపాటచక్కగా నడచును. నాహార్మోనియము పెట్టె లోననున్నది. అది యడిగిపుచ్చుకొని దానిమీఁద సాధకము చేసికొనుచుండుము. ఇదే మీయన్నయ్యతోఁబోయి తిరిగి త్వరలో వత్తును.

(అని ముకుందముతోఁ గలసిపోవును)

సుంద—(తనలో) వేంకటేశముగారికి నామీఁదఁగలమోహము నేనిదివఱకే యెఱుంగుదును. కాని యెటునుండి యెటువచ్చునో నా మనస్సు వెల్లడిపఱచకుంటయే సమంజసము. ఆమాటటుండ

ఉ॥ పిన్నటినాఁటనుండి పలు ♦ విద్దెలు నేరిపి పెద్దదానిగా
నన్నొనరించి యెంతయును ♦ నాకనురక్తుఁడు నైటగా కొఁగిఁ
దన్నువరింపు మంచు మమ♦తఁ బ్రతిమాలినవానియాశలన్
మిన్నక సున్నచుట్టి యొరు♦మిండని నెట్టులు పెండ్లియాడుదున్?

తే॥ కులజుఁ డుద్యోగి కాఁడని ♦ తలఁచి యితని
దల్లిదండ్రులు పెండ్లాడఁ ♦ దగదటంచుఁ
బలుచ నొకవేళ నిర్బంధ ♦ పెట్టిన సరె
వేంకటేశవల్లభుపాణి ♦ విడువనోపఁ.

తే॥ కవనమందును గడసరి ♦ గానమందు
జాణ యని వాసికెక్కిన ♦ సరసుమాని
యౌవనము గొంతచెల్లిన ♦ యట్టివిధుషు
సుబ్బరాయనిఁ జేపట్ట ♦ సుఖముగలదె ?

ఇంతకు స్వయంవరవివాహములు పెద్దచేయుచున్న మావా రేల నన్ను నిర్బంధింతురు ? మఱియు నింగ్లాండునకుఁ బోయివచ్చిన మా నాయనగారు నాప్రయత్నము ధిక్కరింతురని తోఁచదు కాని యింతలో నొకవేళ వేంకటేశముగారు వేగిరించిన నెట్లునివారింపఁగలనో యెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఈనామాట లెవ్వరేని పొంచియుండి వినరుగదా !

(అని యిటునటు తెరవంకఁజూచును)

[అంత వేంకటేశము ప్రవేశము]

సుంద—ఓహో ! ఏమింత త్వరలోనే తిరిగి వచ్చినారు ?

వేంక—నిన్నిక్కడనుంచి విడువలేక విడువలేక వెళ్లినాను. పద్యములచ్చునకిచ్చి వచ్చినాను. ఒకగంటయాగి తదుపరి సల్వోరింబిల్చుటకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొన్నాము.

సుంద—ఇప్పుడప్పుడే రెండుగంటలు గొట్టినారు. నేను మస్తాబుచేసికొని రైలుస్టేషనునకు వేళఁదప్పకుండఁ బోవలెనుగదా ! ఇంక సెలవు దయచేయుఁడు.

వేంక—సుందరం ! ఎందుకే తొందర. ఎక్కడను నీకొకగడియసేపు కాలు నిల్వదుగదా ! నీకోసరము నాపనికూడ విడిచిపెట్టుకొని

నేనువచ్చినదానికై నను విచారింపక నన్నేమో విడిచిపెట్టి వెళ్ల నుంకించుచున్నావు. నీకిది న్యాయముగా లేదుసుమీ. మఱొక్క పావుగంటసే పాగి వెళ్ళవచ్చునులే ?

సుంద—ఇక్కడనుండి యేమిగుర్తులు పెట్టవలెను ?

వేంక—(నవ్వుచు) మనమిప్పుడు గుర్తులు పెట్టవలెఁ గ్రమముగా బిడ్డలఁ గనవలె.

సుంద—చాలులెండి మీచమత్కారముమాటలు.

వేంక—(చిఱునవ్వుతో) నావా నీవా లేకున్న గుర్తులమాట యేలతే వలెనే ? "పగలకును బుట్టినిల్లు వేపారిపిల్ల" అను లోకోక్తి నీయెడల సార్థకమగుచున్నది. మాటలమార్దవంబునకేమి పాటలశ్రావ్యమునకేమి మీ మధ్యకాంతలదే పెట్టినదిపేరు. అంతి యెకాక

మదనవిలసితము.

నిగనిగలాడెడి మేనుల్ ♦ నీటులుగొల్పెడి మోముల్
జిగిబిగికల్గెడి చెక్కుల్ ♦ చేరలకెచ్చగు కన్నుల్
పగలరహించెడి తేనల్ ♦ వన్నెలగుల్కెడి పల్కుల్
సొగసుమిఠారుల కెందుఁ ♦ జూడఁగ నిక్కపుసొమ్ముల్.

అనునీపద్యమునకు మెఱుంగువెట్టు నీసౌందర్యమూలమున నీకుఁబెట్టిన పేరు నిజముగా సార్థక మగుచున్నదనుటకు సందియము లేదు.

క॥ సుందరి ! యెవ్వరు లేరిటఁ
బొందుగ నీ పొందొసంగి ♦ ప్రోవుము నను ; నీ
యందము చందము గని ని
ల్వందరమే యిన్నినాళ్లఁ ♦ బడలితి నెట్లో.

తే॥ నాగకన్య యులూచి మా ♦ నరునిఁబేర్మిఁ
గోరి వరియించి కోరిక ♦ లీరికెత్త

మదనసామ్రాజ్య మేలిన ♦ మాడ్కి నీవు
గొనుము సంసారసుఖము లు ♦ గూడి నన్ను.
(అని కౌఁగిలించుకొని ముద్దుపెట్టుకొనును)

సుం—(సిగ్గభినయించి వెనుకకుజరిగి)

తే॥ కలదు సమయంబు దేనికేన ♦ గాన నింత
వేగిరించుట యుచితంబె ♦ పెద్దవారి
కెఱుఁగఁజేసి పిమ్మట మన ♦ మెట్టులైన
మెలఁగనచ్చుఁ గావున నాగ ♦ వలయు నిపుడు.

(తెరలో)

(నాల్గుగంటలు మ్రోగును)

ఆ. జార్జి చక్రవర్తి ♦ సందర్శనార్థంబు
సీమకేగి నేఁడు ♦ క్షేమముగను
దిరిగివచ్చుచున్న ♦ తిమ్మాజిపంతుల
గారిఁ జూడరండు ♦ పౌరులార.

సుంద—మాటలసందడిలోఁబడి పొద్దు తెలియకున్నాము. అప్పుడే నాల్గుగంటలు మ్రోగుచున్నవి. పౌరులనెవ్వరో ప్రేరేపించుచు రైలుస్టేషనునకుఁ బిల్చుకొని పోవుచున్నారు.

మ॥ ఇదిగో నేనుఁగులాట గుఱ్ఱములతో ♦ నేతెంచెడిన్ జూడుఁ డ
ల్లదిగో సైకిళులబండ్లు నాపిఱుఁదనే ♦ యత్యంతవేగమ్ముగాఁ
జమరన్ బోయెడి క్రొచిబండ్లు మఱియా ♦ చక్కిన్ జనుల్ గుంపుగా
బదురుల్ నెట్టుచుఁ బోవుచుంటిరిగదే! ♦ పల్భాషలన్ గేరుచున్.

ఇంక నిచ్చటమసలుటమాని మనము నైశపముగాఁబోవలె. పోదమురండు.

(సుందరమ్మయు నా వెంబడి వేంకటేశము నిష్క్రమింతురు)

(ఇది ప్రవేశము.)

[అంత జనార్దనపండితులు, జానికరామశాస్త్రులు ప్రవేశింతురు]

పండి—తిమ్మాజీరావుపంతు లీదినమే కాంబోలూరికివచ్చునది.

శాస్త్రి—అట్లే యనుకొనుచున్నారు.

పండి—ఆతఁడు వచ్చినమీఁదట సుందరమ్మకు రెండవపెండ్లి కాఁగలదు.

శాస్త్రి—మీ రక్షితయోనివివాహపక్షమువారు కాఁబట్టి సుందరమ్మమాట కొప్పుదలయై యుండవచ్చును కాని తదుపరిఁ బరిణయంబు గాఁదలఁచుకొన్న జోగమ్మవిషయ మేమియాలోచించినారు.

పండి—ఆ—జోగమ్మ పెండ్లిచేసికొనునా?

శాస్త్రి—రఘునాథరావుగారి యభిప్రాయము మాత్రము స్పష్టముకా లేదుకాని యాయనపుత్రుఁడేమో సుబ్బారాయిని కిప్పించఁ బ్రయత్నము చేయుచున్నాఁడఁట.

పండి—మీ యన్నకూఁతురు శేషమ్మ చెప్పటలో సుందరమ్మ యేమో మంత్రాంగము చేయుచున్నదని వింటినేకాని—

శాస్త్రి—వారియింటిలోనిమంత్రాంగము తంత్రాంగము దానికేమి తెలియును? మేము చెప్పుచున్నాముకామా? బాలవిధవల కనుజ్ఞ యిచ్చితిమేని ప్రౌఢవిధవలకు నెవ్వరియనుజ్ఞ యవసరముండదు.

పండి—ఏమి నీయభిప్రాయము? నేనుమాత్రము బాలవిధవలకు సులువుగా నామోదించినాఁడనాయేమి? నల్వురిసమ్మతిఁ దీసికొనవలసిన దనియే నాయభిప్రాయము. పోనిండు శాస్త్రముబట్టి దేశకాలములబట్టి మన మనుజ్ఞ యిచ్చుట యుక్తమో లేదో మీమనసులో చక్కగా నాలోచింపుఁడు.

శాస్త్రి—మాయాలోచనతోనే లోకమున్నదాయేమి? మీరందఱు త్రొక్కినదారినే మేమును ద్రొక్కవలసివచ్చును. జోగమ్మ సంగతి మాసోమనాథమును గనుంగొన్న విశదమగును.

పండి—సోమనాథ మున్నట్లు మొన్నటిసభకు రాలేదేమి?

శాస్త్రి—కారణమేమో యెఱుంగను. కాని యీనాఁడు సభయని తెలిసియుండలేదేమో.

పండి—వాఁడు మనకొక వార్తాపత్రిక వంటివాఁడు. ఇప్పటిలో వచ్చిన బాగుండెడిది.

శాస్త్రి—ఇదిగో (అని తెరవంకఁ జేఁజూపి) వాఁడే కాఁబోలు వచ్చుచున్నది.

[అంత సోమనాథము ప్రవేశించును.]

పండి—మాటలలోనే వచ్చినావు. నీకు శతమానము పూర్తిగాఁగలదు.

సోమ—ఉన్న నాల్గుదినములకే యిన్ని పాట్లుకదా! ఈకలికాలములో నాల్గుకాలములు బ్రతికియున్న మరి వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు.

పండి—ఈమాటల కేమికాని జోగమ్మ వివాహముమాట నీవేమేని విన్నావా?

సోమ—మోహనరావేమో తనచెల్లెలగు జోగమ్మను సుబ్బారావున కియ్యవలెనని ప్రయత్నము చేయుచున్నాఁడు. కాని సుబ్బారావు సుందరమ్మమీఁదఁ గన్ను వేసియున్నాఁడు.

పండి—వేంకటేశమేమో సుందరమ్మను గట్టుకొనవలెనని చూచుచున్నాఁడట.

శాస్త్రి—"తాతా పెండ్లి చేసికొంటావా. అంటే యిచ్చేదాతలెవరయ్యా" యన్నట్లు వానిమొగము వేంకటేశమునకుఁ జూచిచూచి యెవ్వరిత్తురయ్యా?

సోమ—ఔను. సుందరమ్మ వేంకటేశములయనుబంధమునుగూర్చి కించిదంతిగా నేనును వినుచున్నాను. కాని నరసింహరాయమూలమున వేంకటేశమువల పీడేరునని తోఁచదు.

పండి—వారిరువురిలో నొకరి కొకరికిఁ బొత్తు హత్తియున్నప్పుడు నరసింగరాయఁ డేమిచేయఁగలఁడు? తేవు తిమ్మాజిరావుపంతు లేమిచేయఁగలఁడు?

శాస్త్రి—ఏదెట్లున్నను సుందరమ్మ వివాహము తప్పదు. తరువాత జోగమ్మమాట తేలును. ఆమెను పెండ్లిచేసికొనవలసినదని యెవరో జాబులుకూడ వ్రాయుచున్నారఁట.

పంతు—జోగమ్మకు వివాహము జరగనేరదు. దానితల్లి సీతమ్మ కంఠములోఁ బ్రాణమున్నంతవఱకు వారియింటిలో నిట్టివ్యాపారములు సాగవని నాయభిప్రాయము.

శాస్త్రి—మోహనము రెండవరామమోహనులు. కాఁబట్టి మీమాటలయందు నాకు నమ్మకముచాలదు.

సోమ—తల్లిచెవులు ద్రెంచిన వానికిఁ బినతల్లిచెవులు బీరపువ్వు లన్నట్లు చెలియలను బోధించుటలో నేమివిశేషమున్నది? ఈనడుమ మోహనముకుందములుకలసి వేంకటేశముకొరకు దీక్షితులకూఁతురుగౌరమ్మకుఁ జేసినబోధలు విన్న మీరు చాలవెఱఁగుపడియుందురు. ఇందులకై రెండువందలు కర్చుచేసినారు. ఒకవేయి పెండ్లిచేసికొన్నపిమ్మట ముట్టఁజెప్పుటకుఁగూడ సిద్ధమయినారు. కాని దీక్షితులు కొంచెములో మేల్కొన్నాఁడు. లేనిచో నీపాటికి గౌరమ్మ యేరాజమహేంద్రవరమునకో గుంటూరునకో యెగుమతి కావలసినదే.

శాస్త్రి—

చ॥ తురకలు కొంతమంది యతి♦ధూర్తసాధుకులాంగ నాలినే
కరణిని లేవ నెత్తుదురొ ♦ గౌరవధుర్యులపంచ నున్నసుం
దరులు వితంతులై నతటిఁ ♦ దారపుకాం డ్రిటు వారినట్లె సం
స్కరణముపేర లాగుదురు ♦ శాస్త్రవిరోధులుకొంద ఱెంతయేఁ.

మ॥ సరిగానుం దిరియుండలే కకట సం♦స్కారంబు పేరన్ ఖలుల్
భరతోర్విన్ మృగధర్మమైన విధవో♦ద్వాహంబు నిల్పందొడం

గిరి స్మార్తుల్ ఘను లోర్తురే? యగునె? సంక్షోభభావముల్ దీనిమా
ర్వారశీలాకృ దినికృష్టధర్మచయముల్ వారింపరాదే తగన్.

పండి—వివేకానందస్వామి మున్నగువారు చెప్పినట్లు మనవిధవలకం
టె నీ చెవలమ్మలకే తొందర యెక్కువ. ఎవరోకొందఱు చెడు
చున్నారని చెప్పి వీరిందఱకుఁ బుస్తెముడి తగిలింపఁ జూచుచు
న్నారు.

సోమ—సరే! యీమాటలుచాలించి యీపత్రిక చిత్తగింపుఁడు.

(అని పండితులకుఁ బత్రిక యందిచ్చును)

పండి—(పత్రిక విప్పిచూచి) ఔరా! యీవ్రాఁతలదూకుడు చూచిన
వేంకటేశమహాప్రభావమువలెనే యున్నది. ఏమిా వీనికివచ్చిన
చెడ్డకాలము! పాపము సభగాంచిన శ్రీనివాసరావుపంతులు
గారి నేమనినిరసించినాఁడో చూచినారా! ఇంక మనమాట
లెక్కలేదు. ఆయనసకలకర్తని యేనా భయములేకపోయినది. ఏ
మిా దార్జన్యము?

శాస్త్రి—వ్రాసినవానికి వివేకము లేకున్నమానె. ఇట్టివ్రాఁత లచ్చువే
యుచున్న పత్రికాధిపతులకైన రవంతవివేక ముండవలదా?
ఈమధ్య మన సుబ్బరాయఁడు కూడఁ బచ్చికిరస్తానివలె నేమో
వ్రాసినాఁడఁట.

సోమ—ఇప్పటి పత్రికాధిపతులలో ముప్పాతికమంది కావ్యాసములు
బాగుగానే కనుపట్టుచున్నవి. కావుననే వీని స్వీకరించుచున్నారు.

పండి—ఇదివినుఁడు నాకుఁ జక్రిరక్షకులుగా శాస్త్రిదీక్షితులుగా ర్లు
న్నారనియు మనయెల్లఱకు నీయూరిలో శ్రీనివాసరావు పంతు
లుగారు వ్రాపుగానున్నారనియు నింకేమేమో నోటి కుచ్చరింప
రాని దుర్భాషలు వ్రాసినాఁడు.

శాస్త్రి—ఈదొమ్మరిపత్రికలలో నేమివ్రాసికొన్న నెవ్వరడుగుదురు?

కలక్టరుగారిని చేరి రేపించి వేంకటేశసుబ్బరాయులమీఁద నభియోగము తెప్పించి వారికి యోగము కుదిరింపవలె.

సోమ——చెప్పుట మఱచినాను. మొన్న సంజవేళ చెఱువుదారిబట్టి పోవుచున్న దీక్షితులుగారిని వేంకటేశముఖ్యులు రాలతోఁ బూజించినారు. పాప మీయన కాలుమీఁద గట్టిదెబ్బ తగిలినది.

శాస్త్రి——అట్లయినఁ దీక్షితులుచేఁ దప్పకుండ నభియోగము తెప్పించి వేంకటేశముపాగ రడంచవలసినదే.

పండి——ఇటువంటి స్వల్పవిషయములలో మానధనులు కచేరీలు కోర్టు లెక్కరాదనియే నన్నడిగినఁజెప్పుదును. ఎక్కినచోఁ బేడబెల్లమేకమయి చేసినవాని మర్యాద మఱంత చెడును, చూచుచున్నాము కామా ? రాజమహేంద్రవరమందు జరగుచున్న మానసష్టపుదావాలసాగను. ఏమాత్రపుచిన్న కేసునకైన నెలలతరుఁబడి డేకును, వానికొఱకు పనిపాటలు మానుకొని కచేరీలవద్దఁబడి కాఁపులు కాచుకొని యుండవలసివచ్చును,

సోమ——ఇటువంటి తరుణములోఁగూడ మన మూరకున్న వారు చక్కబడుదురా ?

పండి——కట్టివంక పోయి తీర్చివేయునట్లు వారికర్మమే వారిం జక్కపెట్టును.

శాస్త్రి——మన మూరకున్నట్లు కలక్టరుగా రేలయూరకుందురు? వ్రాసినగాడిదమీఁద నచ్చువేసినదున్నపోతుమీఁదఁ గేసుతీసికొనివత్తురనియే నాయభిప్రాయము.

సోమ——ఒకసారి కోర్టున కెక్కించినఁగాని వారు చక్కఁబడరు. నేనేమో గౌరమ్మ పునర్వివాహమునకు భఁగము కల్పించినాడనని భ్రమిసి నన్నక్కడక్కడ వేంకటేశము వెక్కిరించుచు వేళాకోళము లాడుచున్నాడు, మొన్న మామామ తగినట్లు బుద్ధిచెప్పినాఁడు

కాని వానిపొంకము పూర్తిగాఁదగ్గలేదు. (తెరవంకఁజూచి) ఉత్తరములకట్ట పట్టుకొని యానవ్వుచున్న యిద్దరిలో వేంకటేశము లేఁదుకదా ?

శాస్త్రి—వేంకటేశమున్న మనకేమిభయము ? రానీ వానిపొగరణఁచివేయుదము.

(అంత వేంకటేశముతో ముకుందము ప్రవేశించి శాస్త్రిపండితులకుఁ జెరియొకపత్రికయిచ్చి తిరుగుమొగము పెట్టుదురు)

పండి—ఏమి టీయడావడి ? రాగానే వెళ్లవలెనా? ఒకగడియకూర్చు—

వేంక—కూర్చుండుటకు నవకాశములేదు. ఊరిలోనింకఁబెక్కండను నాహ్వానము చేయవలసియున్నది. తమ రీసాయంకాలము రైలుస్టేషనునకు రావలసినదని మాప్రార్థన.

ముకుం—ఎన్నిపనులున్న నవశ్యము రాకతీరదుసుఁడి.

శాస్త్రి—దీక్షితులనుగూడఁ బిల్చినారా ?

సోమ—ఆయనగుమ్మము నెక్కుటకు గుండెనిబ్బర ముండవలదా ?

ముకుం—ఏమి టీమాట ?

పండి—మీ వేంకటేశమునే యడుగుము. అతఁడు నీకుఁ జెప్పఁగలఁడు.

సోమ—ఎవని అంకు వాఁడు బయలుపెట్టుకొనునా ? వేంకటేశ మేమొగము పెట్టుకొని యిందఱి ముందరఁ జెప్పును.

శాస్త్రి—పిల్లి కన్నులుమూసికొని తాగిన జగమంతటికిఁ జీఁకటి యగునా ?

వేంక—(వెలవెల పోయినట్లు నటించుచు) ఏమిటో మీమాటలు మాకగమ్యగోచరముగానున్నవి. ఇక్కడకువచ్చి మిమ్ముఁ బిల్చినందులకా యేమి యీగోష్టు, చాలుఁ జాలు రావోయీ ముకుందం ! వెళ్లిపోవుదము.

ముకుం—ఏమిటో యీసంగతిఁ గనుంగొనియే పోదము. మనకువచ్చిన భయమేమి ?

పండి—వేంకటేశం! నీచర్య యేమి బాగులేదుసుమా ! మొన్న మీరు దీక్షితులను రాలతోఁగొట్టినది పోలీసువారివఱకు వెళ్ళినది. దానికేమి యీపత్రికవ్రాసినప్రబుద్ధు లెవరు ?

వేంక—మీరడిగినప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పుటకు రాలేదు. ఇంతకు నన్ను నడుగవలసినపని యేమున్నది? ఊరిలో నేమిజరిగినను నేనేనా మీకంటికింతచుల్కనగాఁ గనిపించుచున్నాను.

శాస్త్రి—ఇట్లడిగిన నేల చెప్పదురు? అడుగవలసినరీతిగా నడుగవలెను గాని—

ముకుం—ఆలాగే యడుగవచ్చును లెండు.

వేంక—అంతటిమగవా రెవ్వ రున్నారో చూతముగాక.

పండి—(కోపముతో గద్దించి) మావిషయము నీవు వ్రాసినవ్రాఁతలకుఁ గాని కూసినకూఁతలకుఁగాని నిన్ను నడుగఁదలఁచుకొనలేదు కాని కలక్టరు శ్రీనివాసరావుపంతులగారిని మాతోపాటు చేర్చి నిందించుచున్నావు. వారు నిన్నూరక వదలిపెట్టరు సుమా !

వేంక—వారు కేసుచేసినప్పుడు చూచుకొనవచ్చును. మీకేమి మాతట్టు సాక్ష్యము చెప్పనక్కఱలేదు.

శాస్త్రి—ఉండవలసినదని బ్రతిమాలుకొన్నను మీపక్షము సాక్ష్య మేతగుమనుష్యు లుండబోరు. ఎందుల కీవిఱుగుఁబాటు ?

ఉ. ఎంచఁగ సంస్కృతాంధ్రముల • నించు కెఱుంగవు మందబుద్ధులన్
వంచనచేసి వారికడ • భట్టుకవిత్వము చెప్పుకొంచు గ
ర్వించెద వేమిలాభము ? వి • వేకము గల్గి మెలంగరాదె ! యీ
కొంచెపుబుద్ధి నిన్నుఁ జెడఁ • గొట్టునుగా కొకబాగుచేయునే.

పండి—

ఉ. పెద్దలతో విరోధపడి ♦ పెంపువహించెదొ కీర్తి గాంచెదో
గద్దఱి కాఁడవై యెదిరి ♦ గానక కాఱులుకూయుదేల? నీ
పెద్దఱికంబు సాగ దెట ♦ విద్దెయుబుద్ధియు నేర్చి చక్కఁగా
నొద్దికమీఱ సన్నుకొను ♦ ముత్తములెల్లరు మెత్తురంతటన్.

వేంక—" ఒకరికి బుద్ధిచెప్పుటకు ♦ నొప్పులుకుప్పలు కారె యెల్లరున్ "
అను సీసమస్య యాత్మస్తుతిపరనిందాప్రియతము లగుతమరు పూర్తిచేసిన వెన్కఁ గలసికొని మాటాడుదము. ముకుందం! రా పోదము.

(అని చేయిపట్టుకొని తీసికొని తరలును)

సోమ—అబ్బో! వీరి పొగరుబోతుతన మేమని చెప్పుదు?

శా. జాతిభ్రష్టులు వేదబాహ్యులగుచున్ ♦ చండాలసంస్కారులన్
బ్రీతిన్ జేరియు మాటలాడఁదగునే? ♦ విద్వాంసులౌ వారికిన్
మీతాల్మిన్ మది సైఁచనోపను జుఁడీ ♦ మీరెంత వీఁడెంత హా!
మీతోనా! యెదిరించి పల్కుటలు దు ♦ ర్మేధావబోధంబునన్.

శాస్త్రి—ఏమీ యీకాలపువిస్తారము?

సీ. వర్ణాశ్రమాచార ♦ పద్ధతు లడుగంటె
బ్రాహ్మణద్వేషంబు ♦ ప్రబలఁదొడఁగె
వేదపాఠమ్ములు ♦ వీధుల వినరావు
గురుశిష్యమర్యాద ♦ క్రుంగిపోయె
విగ్రహారాధన ♦ లగ్రజుల్ విడిచిరి
పాషండధర్మముల్ ♦ వఱలఁజొచ్చెఁ
గులటలగతి స్వేచ్ఛ ♦ కులసతు లాశింత్రు
వ్యభిచారదోషంబు ♦ పదటఁగలిసె

తే. మిత్రివాచన వర్ధిల్లె ♦ మిక్కుటముగ
హీనకులులకు నధికార ♦ వృత్తు లబ్బె
న్యాయమార్గమ్ము బుధులైన ♦ నడవరైరి
యార! కలికాలమహిమ మే ♦ మనఁగవచ్చు.

సీ. గోసాధుగురుహింస ♦ గొంకక సల్పెడి
కుమిత్రకర్ములుండు ♦ ఘోరయుగము
కవినకూఁతుల నమ్మి ♦ కొని జీవనముఁ జేయు
కుటిలభూసురులుండు ♦ ఘోరయుగము
నరసలు వావులు ♦ వర్జించి మెలఁగెడి
గురుపాపరతులుండు ♦ ఘోరయుగము
బలిమిని జెలిమిని ♦ బ్రిజసొమ్ము హరియించు
కుత్సితప్రభులుండు ♦ ఘోరయుగము

తే. వెండి సతులనుదార్చి జే ♦ విరచునట్టి
కూళచారిత్రులుండెడి ♦ ఘోరయుగము
నిట్టియుగమున నఁ బుట్టుట ♦ కెట్టిఘోర
పాపమును జేసియుంటిమో ♦ ప్రాక్తనమున.

సోమ—

సీ. కులయోనులకుఁ గూడ ♦ బతులనుదార్చెడి
వారలే సంఘసం ♦ స్కారులంట
మాలమాదిగలతో ♦ మతిచెడి గుడిచెడి
వారలే సంఘసం ♦ స్కారులంట
నైనుబాప్తిందీలను ♦ వారకగోత్రిలెడి
వారలే సంఘసం ♦ స్కారులంట
స్త్రీల కతిస్వేచ్ఛ ♦ చెడుబుద్ధి నిమ్మన్న
వారలే సంఘసం ♦ స్కారులంట

తే. ఔర! యిటువంటివారు స ♦ భాంగణములఁ
బెద్దలైనారు శ్రుతిశాస్త్ర ♦ వేత్తలెల్ల
మూలఁబడుట సద్ధర్మముల్ ♦ మూలఁబడియె
నహహా! కలికాలమహిమ నే ♦ మనఁగనచ్చు.

పండి—"కలౌ పంచసహస్రాణి జాయతే వర్ణసంకరః" అను పురాణోక్తిఁ బాటించి మనము భయపడ నవసరము లేదు.

శా. ధర్మగ్లాని యదెప్పుడెప్పుడగునో ♦ తత్కాలమందీశుఁడే
ధర్మస్థాపన చేయఁబుట్టు ననుగీ ♦ తాసూక్తి నాలింపవా?
ధర్మధ్వంసకులై నదుర్జనులన్ ♦ దండించి తద్వంశముల్
నిర్మూలంబును జేయకుండునె? జగ ♦ న్నిర్మాత కృష్ణుండొగిన్.

శాస్త్రి—ఎప్పుడో యట్లు జరుగునని చెప్పి యిప్పుడెట్లూరకుండనగును?
సోమ—కలికాలంబున ధర్మంబులు వర్ధిల్లునే?
పండి—మీకేటికీసంశయము? కతిపయవర్షములలోనే కానున్నది. దీనికి నిదర్శనం బేమందురేమో చూడుఁడు, నవీనముగా మన భారతులలో వస్తువిచారజ్ఞాన మంకురించినది. లోకములో గొప్పమార్పులు గల్గనున్నతఱిఁ గొంతమంది దైవీసంపత్తుగలవారై తేజరిల్లుదురు. ఇట్టివలవలెగాక ప్రస్తుతము ద్విజులు వ్రాత్యులై చెడిపోక మహానాసంస్కారులను వారిచర్యలను నిర్భయముగా నిరాఘాటముగా నిరసించుచున్నారు. భగవద్గీతలను వేదములను ధిక్కరించిన నాస్తికాధములు నహిత మిప్పుడిప్పుడు తద్గ్రంథముల నుద్గ్రంథములగా భావించుచున్నారు. కర్మముల నుల్లఘించినలౌకికశిఖామణులు చూడఁజూడఁ గ్రమముగాఁ గర్మఠులై విరాజిల్లుచున్నారు. ఇంక నిట్టివిశేషంబు లనేకంబు నిదానించి నిరీక్షించిన దృగ్గోచరంబగు. ఇదెంతకలికాలమైనను

ధర్మము లప్పుడప్పుడు దైవాంశసంభూతులచే నుద్ధరింపఁబడును గాని యొక్క పర్యాయమే లోపించునని యూహించుట యసంభవము.

శాస్త్రి—మీపల్కుల నాలించినమా కొకవింత హెచ్చరిక వొడమినది. సనాతనధర్మంబులు క్రమ్మఱ నుద్ధరింపఁబడునని మీవాక్కులవలన విస్పష్టపడుచున్నది.

సోమ—మీ కిట్టియెఱుక యెట్లుసంప్రాప్తించెనో కరం బచ్చెరువగుచున్నది.

పండి—నాయెఱుకసంగతియేమి కాని మనము మాటలసందడిలోఁబడి కాలము గుర్తింపకున్నాము.

కవిరాజవిరాజితము.

జగతికిబంధువు జక్రికిఁ ♦ జక్షువుఁ ♦ జంద్రకళాపరిపోషకుఁడై
నిగమగురుండును ♦ నిర్జరపూజ్యుఁడు ♦ నిస్తులవిస్తృతతేజసుఁడై
గగనచరుండును ♦ గాలకరుండును ♦ గంధరసృష్టివిరించనుఁడై
పొగడఁదగంచుఁద ♦ మోహరుఁడర్కుఁడు ♦ ప్రొద్దుదొలంగెడిఁ జూచితిరే!

కావున మనము ప్రస్తుతము కాలోచితక్రియలు గావించుకొనవలసియున్నది. రండు పోదము. (అని వారితో రెండడుగులు నడచి) అన్న చెప్పమఱచితిని. రేపుదయము మాయింటికి మీరు వచ్చితిరేని తిమ్మాజిరావుపంతులుకు నొకమాఱు మనమొగము గనఁబఱచి మొక్కుచెల్లించుకొనవత్తము. ఈరాత్రిఁ బో నిశ్చయించుకొనలేదు.

శాస్త్రి—చిత్తము. అట్లే తొందరయేమి? రేపు పోవచ్చును.

(అని యందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీమతే వేంకటేశ్వరాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

షష్ఠాంకము.

(మహాల్కరీదారు తిమ్మాజీరావుపంతులు నరసింగరాయనితోఁ బ్రవేశించును.)

తిమ్మా—రాయలూ! నిన్నరాత్రి మనపౌరులతోపాటు నీవుచేసి చూపినగౌరవమునకు నిన్నత్యంతము కొనియాడవలసియున్నది. కాని యెవ్వరేని మీరుజరిగించిన యుత్సాహాడంబరమునకు నుడికి యీర్ష్యాళువులై మనయెడలఁ గార్పణ్యము వహింతురేమో యని సంకోచించుచున్నాను.

నర—కార్పణ్యమూంచుకొని మనల నెవ్వరేమిచేయఁగలరు? ఱేపు సుబ్బరాయఁడు మీకొకవిందు జరిగింపనున్నాఁడు.

తిమ్మా—ఈవిందులవలన మఱింత మొదటికేమోసము. అథవా యొకవేళ జరిగించినను రఘునాథరావులాంటి తగుమనుష్యులు పూనుకొన్న నొకలాగుండెడిది. అన్నట్లు నిన్న నాయన వచ్చినట్లే లేదు. ఊరిలో లేఁడా యేమి?

నర—పాప మీమధ్యమున నాయనయల్లుఁడు రామదాసు గతించినాఁడు. దానిమూలమున రైలుస్టేషనుకుమాత్రము రాఁజాలనని చెప్పినాఁడు.

తిమ్మా—పాప మెంతపని జరిగినది. నేను స్వయముగాఁ బరామర్శించి నఁగాని యిచ్చుటకు రానొప్పఁడుకాఁబోలు. గట్టిచిక్కే వచ్చినది. ఆయన నేఁటిసభకుఁ జనుదెంచి మనకు సహాకారిగా నుండునే మో యని కొండంతయాశతో నుంటిని.

నర—ఆవిషయము మీరు విచారింపనక్కఱలేదు. నే నిదివఱకే యాయ నరాకకై తగినయేర్పాటులు చేసినాను. మీవియ్యంకునితోఁ గలసి యాయన మూఁడువంతు లిప్పుడే రావచ్చును. ఈదినము సభ జరుగునని కూడఁ జెప్పినాడను.

[అంత రఘునాథరావు శ్రీనివాసరావుపంతులుగార్లు ప్రవేశింతురు]

తిమ్మా—(ఎదురుగాఁ బోయి వారి నుచితాసనములపైఁ గూర్చుండఁజేయును.)

(రఘునాథరావు నుద్దేశించి) అయ్యా! తమకుఁ దగనికష్టము తటస్థించిన దని యిప్పుడే తెలిసికొని విచారించుచున్నాను.

రఘు—పుట్టినదాది యొక్కరీతిగా నేకొందఱపుణ్యాత్ములకుఁ దక్క నందఱకు జరుగనేరదుకదా!

శ్రీని—సంసారములోఁ జొచ్చిన పిమ్మటఁ గష్టమురాకుండ నష్టమురా కుండ నుండునా?

తిమ్మా—పాపము జోగమ్మ మాసుందరమ్మతో సమానవయస్కురాల నియే తలంతును.

నర—అట్లేకాని రఘునాథరావుగారు జోగమ్మ బాలవితంతువు కాని హేతువున నాతరుణికిఁ బరిణయవిషయములో విముఖులుగా నున్నారఁట.

తిమ్మా—విముఖులౌటకేను సభిముఖులౌటకు నేది యెంతకాలమైనది? మొన్ననేగా యీవిపత్తు ఘటిల్లినది?

శ్రీని—బాలవితంతువులకు మాత్రము మనము నల్వురిపండితులన మ్మతిఁ దీసికొనకుండఁ జేయఁగలమా?

తిమ్మా—పండితులన్న జ్ఞాపకము వచ్చినది. జనార్దనపండితులు ము న్నగువారికి వర్తమానము వెళ్లినదా?

నర—నిన్న నాహ్వానపత్రికలు పంపించినాను. ఈదినము తప్పకుండ రా వలసినదని ముకుందమును సాగనంపినాను.

శ్రీని—పండితులు దీక్షితులు లోనగు పెద్దలనల్వురిని రావలసినదని హెచ్చరించి వచ్చినాను. నామాటమీఁద నిప్పుడే తప్పకుండ వారు రావచ్చును. కాని కుట్రసజ్జు పెట్టుకొని సభగావించినయె డల వారు వచ్చినదారినే వెంటనే పోవుదుమని చెప్పినారు. ఏ తద్వర్తమానము రాయలకుఁ గూడఁ దెలియఁజేసినాను.

తిమ్మా—అట్లే కానిత్తము. పాతికేండ్లకు మించనివారిని రాకుండ నే ర్పాటు చేయుట యన్నిటికి మంచిదే! ఇక్కడనే యెక్కడనో ముకుందము మాటలు వినిపించుచున్నవి. నల్వురకు వర్తమాన ము తెల్పి వచ్చియుండును.

నర—ఓరి ముకుందా!

[ముకుందము ప్రవేశించును]

నర—సుబ్బరాయఁ డింకను రాలేదేమి?

ముకుం—(నవ్వుచు) ముప్పదేండ్లకు మించనివయస్సువారు సభకు వచ్చి నచో నతఁడు రానని చెప్పుమన్నాఁడు.

తిమ్మా—ఈ పెంకెమాటల కేమిగాని నల్వురను బిల్చినావా?

ముకుం—నల్వురన్నఁ బండితముఖ్యులేనా! అట్లే చెప్పి యిప్పుడే వచ్చి నాను. పండితులమాట చెప్పలేనుగాని శాస్త్రులు దీక్షితులు వ త్తురని తోఁచదు.

శ్రీని—(తెరవంకఁజూచి) ఇదిగో ముప్వురుత్రిమూర్తులు వచ్చుచున్నారు.

[పండితులు శాస్త్రులు దీక్షితులు ప్రవేశించి యుచితాసనములఁ గూర్చుందురు.]

తిమ్మా—ముకుందా! నేఁటిసభకుఁ బిల్లకాయలు వచ్చుటకు సీలులేదు. కాఁబట్టి వేంకటేశప్రముఖుల రానీయకుండఁ జూడుము.

నర—బావా! సుబ్బరాయఁ డెందులోఁ జేర్పఁబడినాఁడో నెఱుంగను. అతనిం బిల్పింపవచ్చునా?

శ్రీని—వయసునకే యైనకాని వర్తనకుఁ బిల్లలలోఁ జేర్పవలసినవాఁడే. కాని—

రఘు—అతఁడు లేకున్న సందడియే యుండదు. రాసి యతఁ డేమి చిన్నవాఁడు కాదుకదా?

పండి—ఈబాలవానరబలమునకు మొనగాఁ డతఁడే యని విందుము కాని యాతం డొక్కఁడు వచ్చిన భయమేమి? రఘునాథరావుగారున్న సభలో మాత్రి మతఁ డల్లరిచేయ నుంకింపఁడని నానమ్మకము.

ముకుం—ఈఛాందసరాక్షసుల నొంచుటకు మాకోఁతివానరబల మావశ్యకమే. పోనిండు మమ్ము గానియ్యకున్న సుబ్బరావుని రానిత్తుమన్నందులకు మీకు మీపెద్దలకుఁ బదివేలనమస్కారములు.

తిమ్మా—(కోపముతో) ఎక్కడ నెట్లు మాటలాడవలెనో యింకను నెఱుంగకున్నావు. నీ వింక నిక్కడనుండి వేగిరము దయచేయవచ్చును.

నర—(ముకుందము నుద్దేశించి) మఱొకమాఱు సుబ్బరావును బిల్చుకొనివచ్చిన బాగుండును.

ముకుం—అట్లే పిల్చుకొని వత్తును.

(అని నిష్క్రమించును)

[సుబ్బరావు ప్రవేశించును.]

నర—ఓహో! వచ్చినావు సరే. నీకోసము ముకుందమును బంపినాము.

సుబ్బ—సభారంభ మయినదా యేమి?

రఘు—ఇప్పుడే యారంభింపవలెనని యనుకొనుచున్నాము.

తిమ్మా—నేఁటిదినము సభకు సధ్యక్షులుగా రఘునాథరావుగారి నుండవలసినదని ప్రార్థించుచున్నాను.

శ్రీని—నేను సభవారిపక్షమున సమ్మతించుచున్నాను.

తిమ్మా—అన్నలారా! మీరందఱు దయగల్గి విచ్చేసినందులకు నెంతయు నానందించుచున్నాను. మీయందఱి దయావిశేషమున నేను సురక్షితముగానే యింటికిఁ జేరుకొంటిని. ఎప్పటివలె నన్ను మీలోవానిగాఁ జేర్చుకొని మన్నింతురని నమ్ముచున్నాను. ముందుగా నాసంగతి పరిష్కరించి తరువాత వితంతూద్వాహాదిసంస్కారప్రక్రియలఁగూర్చి చర్చింతురుగాక.

నర—అట్లే జరిగింతము.

రఘు—మీరు నాకుఁగావించినయీగౌరవమునకుఁ దగుదునని నమ్మఁజాలను. అయినను మీయందఱియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా వర్తించుట యుక్తము కాదని యిందుల కంగీకరించుచున్నాను. ముందుగా మనపండితులుగారు విదేశగమనముగూర్చి ప్రసంగించినతరువాత నెవరియభిప్రాయములు వారు చెప్పవలసినచ్చును.

శ్రీని—అందఱకీయేర్పాటు సమ్మతమే.

పండి—సభ్యులారా! నన్నొకపెద్దచేసి ముందు చెప్పుమన్నందులకు సమ్మతమేకాని నాచెప్పెడిసంగతులు నాంతముగా వినకుండ విమర్శింప మొదలుపెట్టవలదని మీకెల్లరకు నమస్కరించుచున్నాను. లోగడసభలోనే నాయభిప్రాయము వ్యక్తపఱచియే యు

న్నాఁడనుగదా? దేశకాలస్థితిగతుల గమనించి పంతులగారిని బంక్తిలోఁ గలియనిచ్చుటకు నా కెట్టియభ్యంతరమును లేదు. దీనికి వారిస్వాములవారిసమ్మతి దీసికొనుట మంచిది.

నగ—స్వాములవారిమాట యిప్పుడెందుకు? మనమందఱమును నేకీభవించితిమేని మాగురువు లేమిచేయఁగలరు? అంతగా వారు మమ్ము బహిష్కరింపఁజూచినచోఁ మీస్మార్తులలోఁ గలసిపోవుటకు సిద్ధముగా నున్నాము. శాస్త్రీ! మీయభిప్రాయ మేమి ?

శ్రీని—స్మార్తులలోఁ గలియుటకు మాత్ర మేమి మనచేతిలోనిపనియా? ఇందులకును శంకరపీఠస్థులసమ్మతి పుచ్చుకొనవలసియే యున్నది. లేనిచో వృథా రసాభాస మగును.

శాస్త్రి—పీఠస్థులసమ్మతి లేనిదే శిష్టులు కలసికొందురని తోఁపదు. పంతులగారితో నొకవేళ నేకపంక్తిని గాకున్నను నొక్కగదిలో భుజించుటకు మాలోఁ గొందఱు సమ్మతింతురేమో కాని మఱి కొందఱితో మాత్రము భుజింతురని నాకుఁ దోఁచదు.

సుబ్బ—మఱికొందఱనగా నెవ్వరు?

శాస్త్రి—ఎవ్వరో మీమనసునకు విశదపడలేదా?

గీ. అన్నివిధముల తాగుడు ♦ లభ్యసించు
ప్రముఖులేకాక మాంసభ♦క్ష్యములఁ గొనెడి
సుప్రబుద్ధులు వర్ధిల్లఁ ♦ జొచ్చినారు
వారిదుర్వృత్తి వారింప ♦ వలదె ? మనకు.

రఘు—మాధ్వస్వాము లొకవేళ విశేషప్రాయశ్చిత్త మేమేని విధించినచోఁ బంతులుగారు కాఁజాలరు గదా! అప్పటిమాట యేమో చెప్పుడు?

దీక్షి—అప్పటిమాట యప్పుడు చూచుకొనవచ్చును.

పండి—చూచుకొంటకేమున్నది? అంతగావచ్చినప్పుడు మనస్వాముల వారిచేతనైన స్వల్పప్రాయశ్చిత్తము జేయించి పంతులుగారిని జేర్చుకొనవచ్చును.

సుబ్బ—అప్పటివఱకు మేమెవ్వర మూఁగుటకు నిశ్చయించుకొనలేదు.

దీక్షి—ఆఁగకున్న వారితో పాటు మీరును—

శాస్త్రి—తొందరపడినందులకు వారికంటె ద్విగుణముగా—

శ్రీని—ఈమాట లన్నియు ననవసరము. పండితులు వాకుచ్చినట్లు క్రమముగా స్వాములవారియనుమతి పుచ్చుకొని వర్తించుటయే సమంజసము.

రఘు—పండితవర్యా! ఇఁక నీసంగతి గట్టిపెట్టి వ్యక్తురాండ్రవివాహముల గూర్చియు వితంతూద్వాహములఁగూర్చియు మీరు సంగ్రహముగా నుపన్యసింపఁగోరుచున్నాను.

పండి—ఇంతవఱకు శాస్త్రవిచారములఁగూర్చి నాచర్చించునది యంతయు నాంధ్రపత్రికలలోఁ బడియుంటవలన నెల్లరకు నది విశదమైయుండును.

శ్రీని—ఆంధ్రపత్రికలలోనే కాదు. హిందూపత్రికలోఁ గూడ నెవ్వరో నాఁటిసభావిశేషములు ప్రకటించియే యున్నారు.

పండి—'అధికస్యమధికంఫల' మ్మనునట్లు మఱిపదిమంది తిలకించియుందురు. సరే దానికేమి? ప్రస్తుతము పరిణయప్రక్రియఁగూర్చి విచారింతము.

సీ॥ విశ్వస్థలకునెల్లఁ • బెండ్లిగావించుటే
యుక్తమంచును గొంద • ఱుగ్గడింతు
బాలవిధవల కుద్వాహంబుఁ జేయుటే
యుక్తమంచును గొంద • ఱుగ్గడింతు

స్వైరిణులకు నర్థిఁ ♦ బరిణయం బెనువులే
యుక్త మంచును గొంద ♦ ఱుగ్గడింతురి
వ్యక్తరాండ్రకును వి♦వాహంబు జరుపుటే
యుక్త మంచును గొంద ♦ ఱుగ్గడింతురి

తే॥ గీ॥ పై విధులయందు నెయ్యది ♦ బ్రాహ్మణాది
కర్మఠులకెల్లఁ జూడ న♦క్కఱకు వచ్చు
దానిఁ జేపట్టుటే యొప్పి♦దంబు మనకు
ధీరవరులార! ద్విజకుల ♦ తిలకులార!

ఉ॥ ప్రస్తుతభూరిమాహాత్మ్యుల వి♦వారణచేయఁగ నెంచి యెల్ల వి
శ్వస్తల కుద్వాహమ్ములను ♦ సల్పఁగఁ గొందఱు వెండి బాలవి
శ్వస్తలకే వివాహములు ♦ సల్పఁగఁ గొందఱు నుద్యమించిరే!
శాస్త్రము రెంటియందు నెది ♦ సమ్మతిఁజేయునొ చూడఁగానగున్.

విధవావివాహముఁగూర్చి బాలుశాస్త్రిమున్నగు మహామహులు లనేకులు ఖండనగ్రంథములు వ్రాసియేయున్నారు. "ఇయంనారీ" త్యాది శ్రుతులననుసరిగా సమన్వయించుకొనలేక విధవావివాహము కృతయుగాదులనుండి దిగఁబడుచున్నదని కొందఱు భ్రమింతురేకాని విద్యారణ్యులవారిభాష్యము తిప్పిచూచినవారికి సంశయవిచ్ఛేదము గాఁగలదు. మఱియును

శ్లో॥ యదేకస్మిన్ యూపేద్వేరశనే పరివ్యయతి
తస్మాదేకోద్వేజాయేవిందతే
యన్నైకాం రశనాం ద్వయోర్యూపయోః
పరివ్యయతితస్మాన్నైకాద్వౌపతీవిందతే॥

అని యజుసంహితలోఁ జెప్పఁబడినప్రకారము యోజించితిమేని యొక

యూపమునకు రెండుత్రాళ్ళు కట్టవచ్చును గాన నొక్క డిద్ద ఱుభార్యలను బొందవచ్చును ; ఒకత్రాటి ననేకయూపము లకుఁ గట్టుటలేదు. కాఁబట్టి యొక్కతె పెక్కుఱుభర్తలను బొం దఁగూడదని తెలుచున్నది. కొందఱేకకాలమున మాత్రమే స్త్రీ యనేకభర్తలను బొందరాదనియు భిన్నకాలములలో నొ క్కొక్కరిలెక్కఁ బొందవచ్చుననియుఁ గుయుక్తి తీయుచున్నా రేకాని యది యుక్తముకాదు.

శ్లో॥ ఊఢాయాః పునరుద్వాహం జ్యేష్ఠాంశంగోవధంతిథా
కలౌపంచ నకుర్వీత భ్రాతృజాయాం కమండలుమ్॥

అని యాదిత్యపురాణశ్లోకము స్పష్టముగా నూఢలకు ననఁగా వివాహి తలకుఁ బునర్వివాహము లేదని కంఠోక్తిగా దెల్పుచున్నదికదా !

శ్లో॥ మృతేభర్తరియానారీ బ్రహ్మచర్యేవ్యవస్థితా
సామృతాలభతేస్వర్గం యధాతే బ్రహ్మచారిణః॥

మృతభర్తృక బ్రహ్మచర్యవ్రతముఁ బాలించిన స్వర్గము లభించుననియు,

శ్లో॥ అజ్ఞాతశ్చద్విజోయస్తు విధవాముద్వహేద్యది
పరిత్యజ్యచతాంచైవ ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్॥

ద్విజుఁడగువాఁడు విధవను దెలియక యజ్ఞానముచేత బొందిన ట్లయిన వెంటనే దాని విడిచి ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలసినదని చెప్పి యుండఁగా విధవావివాహము పూర్వాచారమనుట శాస్త్రీయ మనుట యతిసాహసము. కాని కలిలో బాలవిధవలకుమాత్రము వివాహము సామాన్యపక్షముగాఁ గొందఱంగీకరించినారు.

నర—అర్జునుఁ డులూచి నెట్లు పరిగ్రహించెను? ఇది ద్వాపరయుగములో జరిగినదేకదా ? ఇది పూర్వాచారమా లేక నవీనాచారమా ?

పండి——ఉలూచిని విజయుఁడు వివాహము చేసికొనలేదు. భారతమందలి

శ్లో॥ " ఏవమేష సముత్పన్నః పరక్షేత్రే౽ర్జునాత్మజః "

అని తెల్పఁబడియున్న దానినిబట్టి యర్జునుఁ డులూచిని వివాహముఁ జేసికొనలేదని స్పష్టపడుచున్నది. నియోగవిధిచే నులూచియందు నిలావంతుని బుట్టించెనని యెఱుంగునది. అదికాక వితంతువులు భర్త పోయినతక్షణమే జనకులసదనముఁ జేరుకొనవలసినదని శాస్త్రము గట్టిగా నియమించియున్నది. ఆపద్ధర్మముగా నొకవేళ గ్రహింతమన్నను మనువు పెక్కుతావుల విధవావివాహము మృగధర్మమని చెప్పి నిరాకరించినాఁడు.

తిమ్మా——శ్లో॥ నష్టే మృతే ప్రవ్రజితే క్లీబేచపతితేపతౌ
పంచస్వాపత్సునారీణాం పతిరన్యోవిధీయతే॥

అని నారదపరాశరస్మృతులందు నిరూపింపఁబడినదికదా ? దీనివిషయము మేమిచెప్పెదరు ?

పండి——ఆశ్లోకార్థ మక్షతయోనికావివాహములకు ననుజ్ఞ యిచ్చుచున్నట్లు తేలుచున్నది. కాని యిదివఱకు వ్యాఖ్యానముచేసినవారిలో నొకరు యుగాంతరవిషయమనియు నింకొకరు పరివేదనిపరమనియు నభిప్రాయము పడియున్నారు. అదికాక తొల్లింటి భాష్యకర్త లెవ్వరు నామోదింపకుంటవలన నక్షతయోనులకైన మనవారు వివాహముచేయ సాహసింపకున్నారు. అయినను

శ్లో॥ ఉద్వాహితాపియాకన్యా నసంప్రాప్తాచమైధునా
పునస్సంస్కార మర్హేత యథాకన్యా తథైవసా॥

అని నారదుఁడును,

శ్లో॥ పాణిగ్రాహే మృతే కన్యా కేవలం మంత్రసంస్కృతా
సా చేదక్షతయోనిస్స్యా త్పునస్సంస్కార మర్హతి॥

అని వసిష్ఠుడును మరియు శాతాతపకాత్యాయనులు దయతలఁచి యక్షతయోనులవిషయ మనుజ్ఞ యిచ్చియున్నమాట వాస్తవమే కాని భాష్యకారత్రయములో నొక్కఁడైనను నీవిషయ మెత్తుకొనకుంట విచారణీయము.

సుబ్బ—మీరేమో పదిమాఱులు భాష్యకారులని యుగ్గడించుచున్నారు. ఇంకేమో మొదటిలో విద్యారణ్యులను నొక్కఛాందసుని గూడ స్మరించినారు. వీనివిద్య యరణ్యములపాలౌటవలననే వీని కీపేరు పెట్టఁబడినదికాఁబోలు!

శాస్త్రి—మన తెలివితేట లిట్లుంటవలననే సంఘసంస్కార మిట్లు దగ్ధమగుచున్నది. అదికాక పూర్ణవిద్యాధురంధరు లగువారిలోఁ బలువురు నాస్తికులై యున్నారు.

ఉ॥ నమ్మరు వేదశాస్త్రములు ♦ నమ్మరు దివ్యపురాణకోశముల్
నమ్మరు యోగసిద్ధియును ♦ నమ్మరు విష్ణుపరాత్పరత్వముఁ
నమ్మరు మంత్రశక్తియును ♦ నమ్మరు జన్మపరంపరత్వ మీ
నమ్మతిలేనివారికడ ♦ నల్పఁగనేటికి? శాస్త్రచర్చలన్.

నర—అన్ని నమ్మచున్న యోయగ్రగణ్యులారా! నాయీప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁడు. మీశంకరులభాష్యము ను భాస్కరుఁడును వారియుభయులభాష్యములను యాదవుఁడును వారిమువ్వురిభాష్యములను రామానుజులును ఖండించి వేఱ్వేఱుభాష్యములు రచింపలేదా? ఇట్లొకరిమతము వేఱొకరు నిరసించుట పురాణసంప్రదాయమేకదా? అట్టిచో విద్యారణ్యులగొప్పయేమి? మావిద్యాసాగరరామమోహనరాయులతక్కువేమి?

శా స్త్రి—కం॥ భువి శంకరరామానుజు
లవతారపురుషులు కారె? యట్టిఘనులతో
వివశత సరిజేయఁగ మన
కవునా! యీరామమోహనాదివిమతులన్.

సుబ్బ—(కోపముతో లేచి)

తే॥ సకలవిద్యలు నేర్చిన ♦ సరసుఁ డెవఁడు
సహగమనకృతి మాన్పించు ♦ సదయుఁ డెవఁడు
అట్టిరామమోహనరాయ ♦ యతులగరిమ
యెఱ్ఱివారలు శాస్త్రిల ♦ కేమియెఱుక?

రఘు—శాస్త్రీ! సుబ్బయ్యా! మీరిట్లు వృథా చెలరేగుట వలదు. ఎవ్వరిని నొప్పించకుండ నెంతసేపువాదించుకొన్నను నిబ్బంది లేదు కాని యిట్లు దూలనాడుకొంట బాగుండదు. సభలో సంభాషించుపద్ధతి తెలియకున్నచో నూఱకుంట యుత్తమము.

పండి—వీరికేమాత్రము విద్యారణ్యులనుబిరుద మందినమాధవాచార్యుల నంతచుల్కనగాఁ బల్కఁదగునే?

తే॥ విజయనగరరాజ్యంబు స్థాపించె నెవఁడు
పరఁగఁ బూర్వమీమాంసకు ♦ భాష్య మెవఁడు
వ్రాసె నట్టివిద్యారణ్యుఁ ♦ బ్రాజ్ఞతముని
జులుకనగఁ జూచువారలు ♦ గలరె ధరణి.

శాస్త్రి—క॥ క్రమగతి సముబుద్ధిని భా
ష్యము రచియించె నిలమాధవార్యులు కానన్
దమిని శిరసావహించిరి
త్రిమతస్థులు దాని ధిక్కరింపగనగునే.

పండితులేమో యక్షతయోనకలవిషయమై పక్షపాతము చూపుచున్నారు కాని మాస్మార్తులు మాధవాచార్యమతంబునకు భిన్నముగా వర్తింపరు.

దీక్షి—నన్నడిగినచో జేయుట కిచ్ఛగించినప్పుడు సంసారసుఖములచే విడువబడిన అక్షతయోనులకే చేయవలెను.

సుబ్బ—బలే. దీక్షితులు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో సెలవిచ్చినారు.

శాస్త్రి—దీక్షితులయభిప్రాయముబట్టి బాలవితంతువులకు సైతము సమ్మతింపరాదనియే.

తిమ్మా—కావలసినదని కోరినవారందరికిని బెండ్లి చేయింపవలసినదే. ఇంద్రియనిగ్రహ మేమి సుసాధ్యమా ?

శ్లో॥ విశ్వామిత్రపరాశరప్రభృతయో వాతాంబుపర్ణాశనా
స్తేపి స్త్రీముఖపంకజం సులలితం దృష్ట్వైవ మోహంగతాః
శాల్యన్నం సఘృతం పయోదధియుతం భుంజంతి యే మానవా
స్తేషామింద్రియనిగ్రహో యదిభవే ద్వింధ్యః ప్లవేత్సాగరే॥

అందులో నధిక కామాతురు లగు కాంతలవిషయము చెప్పవలెనా ! ఈ కలికాలములో

శ్లో॥ స్త్రీణాం ద్విగుణ ఆహారో బుద్ధిశ్చాపి చతుర్గుణా
సాహసం షడ్గుణం చైవ కామశ్చాష్టగుణో భవేత్ ॥

అని చెప్పియున్నదికదా ! “ పరోపకారః పుణ్యాయ పాపాయ పరపీడనం ” అనుసూక్తినైన గమనించి స్త్రీలను నిర్బంధింపక పురుషులకువలెనే పునఃపరిణయములు చేసికొంటకు ననుజ్ఞ యిచ్చుట న్యాయము.

శ్రీని—భర్తృసంయోగముగలదానికిఁ బునఃపరిణయంబు చేయుట వ్యభిచారము కాదా !

ఉ॥ ఇంతయెకాక భర్త లొక ♦ యించుకకొట్టిన లేక తిట్టినన్
జంతలు మందువెట్టియును ♦ జంపఁగఁ జూతు రదేమియన్నఁ ద
త్కాంతుఁడు గాకయున్నఁ బర♦కాంతు మఱొక్కరిఁ బొందవచ్చునం
చింతయు భీతిమాలి విను ♦ డింతులు సల్పుదు రెట్టిచర్యలేన్.

పండి—పంతులుగారు వ్రాసిచ్చినశ్లోకములుఁ పాటింపవలసినవే. ఐన ను మిషినరీదొరసాను లెంతమంది పరోపకారార్థముగాఁ బరిణయములు వర్జించి విద్యాలయములలో నేమి వైద్యాలయముల లో నేమి సేవచేయుచు సతీలోకంబునకు నత్యంతహితము చేయుచున్నారు కారు! అంతదూరమువఱకుఁ బోనేల? పూనానగరపూర్వసువాసినులఁబోలెఁ జేతిపనులు మున్నగునవి యభ్యసించి దేశదారిద్ర్యము నివారించుటకుఁగాను మనవితంతువులు ప్రయత్నింపరాదా? అద్దానికి మనవారు ప్రోత్సాహపఱుప వచ్చునే.

సుబ్బ—మనముమాత్రము యథేచ్ఛగాఁ బదిసార్లయినను బెండ్లిండ్లు చేసికొనవచ్చును గాని స్త్రీలుమాత్రము దుష్కరమైనబ్రహ్మచర్యవ్రతములో దిగబడి జీవితకాలము నఘోరించవలసినదేనా?

దీక్షి—అట్లయినఁ బాపము మీయన్నకూఁతునకు నేలపుస్తెగట్టింపక విడిచిపెట్టినారు?

రఘు—దీక్షితులుగారూ! ప్రత్యేకవిషయము లెత్తుకొని ప్రసంగింపరాదు. దాన ద్వేషములు హెచ్చును.

పండి—పునఃపరిణయంబులుగావించుకొనుచున్నపురుషులేమిసుఖపడుచున్నారో నిత్యముఁ జూచుచున్నారము కాదూ? వారైనను నలువదేండ్లప్రాయముపిమ్మటఁ బరిణయంబులు పరిత్యజించుటే భావ్యంబు. అప్పటికి సంతానము లేనివారు పరార్థములోగా వివాహములుచేసికొంటకు నొకపక్షమున సమ్మతింపవచ్చును. ఇం

తేకాని షష్టిపూర్తియైనవిధుషులుకూడ నేఁ సిశాలిఁనో కట్టి పెట్టుకొని కలకాలంబు దానిగొంతుక కోయుట న్యాయము కాదు. ఇట్టిపెండ్లి గావించుకొనుటలోఁ బుణ్యమున్నదా? పురుషార్థమున్నదా తిలకింపుడు. తుదకు వృథా యధోగతిపాలౌట కింతయు సందియము లేదు. ఇంక స్వేచ్ఛలేనిస్త్రీలసంగతిఁ జెప్పనక్కఱయే లేదుగదా ? ఈనాఁప్పుదేండ్లె యొక్కనూఱు పెండ్లిండ్లయినను జరిగియుండవచ్చును. అందొక్కటి రెండే మొకాని కవిరాజుకృష్ణమూర్తిగారు వ్రాసినట్లు తక్కినవన్నియు నేదోవిధముగా భ్రష్టమైనట్లే విందును. వితంతువివాహములు చేసికొన్నవారిలో దాంపత్యసౌఖ్య మనుభవించువా రొక్కరైనను లెక్కకుఁ గానరారు. ఈసంగతి యూకోదండరామునకే యెఱుక.

తే॥ ఒరుఁ దగుఁగ్గాని యొక్కతె ♦ యూరువిడిచె
రచ్చకెక్కించి భర్తను ♦ రాసె నొకతె
మఱియు నొక్కతె నాల్గు నూఱ్మనువులోలిఁ
జేసికొని నివ్వె కనిపెట్టి ♦ నోసెజగను.

నర—జగమూరోసినదని మీరేమో చెప్పుచున్నారు కాని క్రమముగాఁ బెక్కండ్రు పరిణయంబులఁ జేసికొనుచునేయున్నారు.

శాస్త్రి—ఎప్పటికిఁ బెండ్లికానినిర్భాగ్యదామోదరు లెవ్వరో తక్క నీపెండ్లిండ్లకుఁ దగినవారెవ్వరు నిచ్చగించుటలేదు. ఎంతమంది లౌకికులు సభలలోమాత్రము మొదట పెద్దగొంతులు వేసియు దైవము పరీక్షించినాఁడా యనునట్లు తమకు భార్యావియోగము తటస్థించినప్పుడు కేవలకన్యకలనే గట్టుకొనుచుఁ బూర్వాచారమునే పాలించుచున్నారుకదా ? విధవావివాహసంఘవృద్ధి

కావలెనని యఁదేదీక్షగాఁ గ్రైస్తవులవోలె బోధింపుచుఁ బ్రయత్నించుచున్న సంవత్సరమునకు నేఁయొకటిరెండు కాకపోవునా ?

పండి—వితంతువులను లేవనెత్తి శరణాలయమను పేరఁ దమయిండ్లకు రప్పించుకొంటవలనను, నొక్క బాలవితంతువులకే కాక యోగ్యతాయోగ్యతవిచక్షణను లేక యెల్లవిధవలకుఁ బుస్తెలు గట్టించుటవలనను స్త్రీపునర్వివాహము జగద్గర్హితమై యొత్తిల్లకున్నది. అదికాక మనలో సరిగాఁ గన్యలకే పరిణయంబు లగుట దుర్లభముగా నున్నప్పుడు విధవలకెల్లఁ బెండ్లిండ్లుచేయుట యెట్లుపొసఁగును ? అమెరికాఖండమువారివలె నొకవేళ గుత్తపెండ్లిండ్లు చేసికొనుటకు మొదలుపెట్టెదమేని స్త్రీపునర్వివాహములంతట నిరాతంకముగా సాగించుకొనవచ్చును.

శ్రీని—బాలవితంతువులకు వారిజనకులే పెండ్లిండ్లుచేయుచు వచ్చిన చాల బాగుండెడిది. కాని విధవా శరణాలయంబులకు శరణుజొచ్చుటకంటె మానవతులకు మరణమే మేలు.

శాస్త్రి—మానవతు లెవ్వరు పోనిచ్చగింతురు ? ఎవ్వరో సామాన్యలే పాలుపంచలకుఁ బోఁజూతురు.

తిమ్మా—ఏయుద్యమమైనను బ్రారంభదశలో గొన్నిలోపంబు లుండక మానవు. విధవా వివాహమునకు విత్తనమువేసిన వీరేశలింగముగారు జందెములు దెంపుకొని బ్రహ్మలగుటవలనను మఱికొన్ని కారణాంతరములవలనను వారియుద్యమమునకు వారే భంగకారులైనారని చెప్పుటకు మిక్కిలి విచారించుచున్నాను. కాని యందుఁగలలోపములనే వితర్కించుకొని తద్విముఖులగుట ప్రాజ్ఞులమతంబు కాదు.

ఉ॥ అక్షతయోనికాపరిణయంబులె సల్పుచు వచ్చుచుండిరే
నీక్షితి మాఱులేక యవి యిప్పటి కెల్లెడ సాగుచుండెడిన్

బ్రిక్షయమొందకుండఁ బరిపాటిగ నీఘనకార్య మెవ్వరేని
దక్షులియజ్ఞమ్ముల వృథా చెడకుండఁగ నుద్ధరింపరే.

శ్రీని—తే॥ వైదికులమీఁదనున్న కార్పణ్యమునను
నలుగురకుఁ బుస్తెగట్టింపఁ దలఁచి యకట
త్వరపడెనుగాని మొదటికే వచ్చె నష్టి
యాతురత చన్న? యెట్టి కార్యములకైన.

పండి—ఈనింద పాపమొక్క వీరేశలింగముగారితలమీఁదనే వేయరాదు. వారికి మార్గదర్శకులైనవిద్యాసాగరాదిప్రముఖులయందిదివఱకే స్థిరపడియున్నది. నారదపరాశరస్మృతులప్రమాణంబుబాటించి కన్యాత్వము పూర్తిగాఁ జెడనిబాలవితంతువులకే మనవారు వివాహములు గావించుచుండిరేని క్రమముగా నీనాటికి వాగ్దత్తకలకువలెనే యక్షతయోనికావివాహములును నిరాక్షేపణముగా సమయాచారములై సాగుచుండియుండును.

శాస్త్రి—శ్లో॥ సాచేదక్షతయోనిస్స్యాద్గతప్రత్యాగతాపివా
పౌనర్భవేన భర్త్రాసాపునస్సంస్కారమర్హతి॥

ఇత్యాదిశ్లోకములఁ దీసికొని బాలవితంతువులకుఁ బునర్వివాహమొకపక్షమున సమ్మతింపవచ్చునని యెంచువారు సంఘములోఁ బెక్కుఱు లేకపోలేదు. కాని యింతవఱకుజరుగుచున్నసంకరవివాహములలో జరుపఁదలఁచుకొన్నసక్రమవివాహములు కూడ సంక్రమించి పేడబెల్ల మేకమగునేమోయని వారు సంకోచించుచున్నారు. ఇదికాక పీఠస్థులధాటికిఁ గూడఁ గొంత లొంగుచున్నట్లున్నది.

సుబ్బ—మనమందఱ మేకమతస్థులమైనచోఁ బీఠస్థులు గీఠస్థు లేమిచేయుదురు?

రఘు——"గతానుగతికోలోకో నలోకః పారమార్థికః" అనునట్లు పరమార్థబుద్ధితో నాలోచించి నేఁడు కార్యము లొడఁగూర్చువా రెవ్వరున్నారు ? ఏదో యొకటాం పుదీయుచుఁ గార్యభగ్నముచేయుటందు మనవారు మహాశూరులు. "అక్షతాచక్షతాచైవ పునర్భూస్సంస్కృతాపునః" అను సూక్తిఁ బుచ్చుకొని గుణయుతలగు క్షతాక్షతయోనికలకు వివాహములు గావించుటయే మదభిమతము.

శాస్త్రి——(నవ్వుచు) ఈయభిమత మెప్పుడు మీమదిలో నుద్భవించినదో కాని లోగడ మీవాక్యరత్నము లాకర్ణించినవారికి మీ రక్షతయోనికక్షలోవారుగా——

రఘు——అధమపక్ష మక్షతయోనులకైనఁ జేయవలసినదని హెచ్చరించియుందునేమో కాని——

నర——సంతానములేనిక్షతయోనులకుఁగూడ ననుజ్ఞ యిచ్చుటే యుక్తము.

దీక్షి——చెలియలుకట్టు తెగనేకూడదు కాని తెగినచో నొకటి ముంచి మఱొకటి ముంచకపోవునా ?

క॥ ఒక్కరు బాలవితంతుల
కొక్కరు ప్రౌఢవిధవలకు ♦ నూహింపఁగ వే
ఱొక్కరు స్వైరిణులకు నొగి
వెక్కసముగఁ బెండ్లిచేయ ♦ వెడలుదు రయ్యో.

నర——ఈవాదన యటుండనిచ్చి మన మింకపై వ్యక్తురాండ్రకు వివాహమునుగూర్చి పండితులయభిప్రాయము తెలిసికొందముగాక. ఇది సమ్మతించినను గొంతవఱకు వితంతువులగోడు తగ్గవచ్చునుగదా !

పండి—ఒకపక్షమున బాలవితంతువులకైన సమ్మతింపవచ్చునుగాని వృద్ధురాండ్రకు నెంతమాత్రము సమ్మతింపరాదు.

రఘు—ఏమీ! యిట్లానతిచ్చుచున్నారు, పూర్వకాలములో నీయాచారము లేదందురా?

పండి—లేకపోవుటలేదు. కాని ఘోషాపద్ధతి చేపట్టినక్షత్రియులందో మాత్ర ముండెడిది. మనబ్రాహ్మణులలో నీయాచార మెన్నఁడును లేదు. ఉన్నచో నారదాదులకు బాలవితంతులసంగతియెత్తుకొంటకే యవసరము లేకుండెడిది గదా!

శ్రీని—అదిగాక మనమగువలు తగినచదువరులు కానిదే యీవివాహము లంగీకరించుటకు నాకును సమ్మతికాదు.

తిమ్మ—ఘోషాపద్ధతి మహమ్మదీయులను జూచికదా! మనవార లవలంబించినారు. అంతకుముందు మనయార్యులకు ఘోషా యెక్కడనున్నది.

పండి—ఎవ్వరినిజూచి యెవ్వరు నేర్చుకొన్నారో కాని మనలో ముఖ్యముగా క్షత్రియులలోఁ బూర్వమునుండి యుండెననుటకు నిస్సందేహము.

శ్లో॥ వ్యసనేషునకృచ్ఛ్రేషు వివాహేషుస్వయంవరే
నక్రతౌనవివాహేచదర్శనందుష్యతిస్త్రియాః॥

శ్లో॥ యానశక్యాపురాద్రష్టుంభూతైరాకాశగైరపి
తామద్యసీతాంపశ్యంతిరాజమార్గగతాజనాః॥

అనునీరామాయణశ్లోకములవలన నే మనపూర్వులయాచారంబు గోచరింపవచ్చును. ఇట్టిఘోషాపద్ధతి చేపట్టుదుమేని మనబ్రాహ్మణయోషలకట్లే జరిగింపవచ్చును. కాన యిది యేకొందఱుసామంతులకో చేరిన నవకాశముండును.

సుబ్బ—ఈవిధవఘోషాపద్ధతి నెవ్వరు పెద్దచేయుచున్నారు ?

పండి—అది సమ్మతికానప్పుడు మన ముత్తవకురాండ్రికుమాత్రమె మొ ప్పకొంటయే యుక్తము.

నర—అవ్వకుత్తురాండ్రనగా నైదేండ్లపిల్లలకని యా ?

పండి—కేవలబాలికలని నాయభిప్రాయముకాదు. పదిపండ్రెండేండ్లకు నమము జేయవలసినదని నామతము.

తిమ్మా—

ఉ॥ బొమ్మలపెండ్లివోలె మన ♦ బొట్టెల కక్కట పెండ్లిచేసి యా
పిమ్మటఁ గొన్నినాళ్ళకునె ♦ పెద్దలగా నొనరించి వారి ప్రా
యమ్ము సగమ్ముచేసి పురు♦షార్థవిదూరులఁ జేయనేల ? ద్రె
వమ్ము సహాయమౌనె ? మన♦వంటి కుబుద్ధుల కెన్నినాళ్ళకేఁ.

ఇట్టిబాల్యవివాహ మనుదురాచారఘోరపిశాచమును మారణహోమం బుచేసి మాపకున్నచో మనభారతీయులకు బాహుబల బుద్ధిబ లంబులు నానాటికిఁ దీసికట్టె నాశరిల్లకమానవు.

క॥ తాతలకుం గలసత్వము
చూతుమె మన తండ్రులందుఁ ♦ జొప్పడమనదా
నే తత్తనుధారుఢ్యము
సూతులయెడఁ జూడకుంట ♦ చోద్యమెచెపుడీ !

పురుషులమాట యిటుండ మన తరుణులమాట తలఁపనేరాదు. పది పదిరెండేండ్లకే కాపురమునకుఁ బోయి పదంపడి ముప్పదేం డ్లకే పదికాన్పులుగాంచి ముదుసళ్లై మూఁడుచున్నారు. ఈమన తరమందు ముఖ్యముగా కాంతలు పొట్టికాకరులవోలె గిడసరి ల్లుట చూచుచున్నాము కామా ?

సుబ్బ—పండితుఁ లేరిఫారమ్మునకు సహకారులై నాఁగో చెప్పునని ప్రతి విషయ మేదో యొకటొంకపు పెట్టుచునే యుందురు.

శ్రీని—సరిగాఁ జెప్పిన నట్లేయుండును.

తే॥ చిఱుతకన్నెల పెండ్లిండ్లు ♦ సెల్లవెట్లొ
పెద్దపడుచుల పెండ్లిండ్లు ♦ పృథివినట్లె
కూడ నొకట రండలసంఖ్య ♦ చూడవృద్ధి
యగు నిఁకొక్కట జారత్వ ♦ మతిశయిల్లు.

తిమ్మా—గీ॥ స్త్రీలకును విద్య చెప్పింపఁ ♦ జెడుదురంచు
వ్యక్తురాండ్రకుఁ బెండ్లియ ♦ యుక్తమంచు
మొనసివాదించు మనవారి ♦ మూర్ఖులనుచుఁ
దెల్లహారన్న మాటలు ♦ కల్లగావు.

ఉ॥ ధారుణి నష్టవర్షములు ♦ దాఁటనికన్నెకుఁ బుస్తెగట్టి యాం
పై రహి ద్వాదశాబ్దములు ♦ పైఁబడునంతనె దానిఁగూడి సం
సారము చేయఁజొచ్చి మను♦మార్గము తప్పటకంటెనునన్ దురా
చారము వేఱెయున్నదె వి♦చారము చేయుఁడు శాస్త్రశోధకుల్.

నర—గైక్వారుమహారాజు నిర్ణయించినపద్ధతి ప్రకారము షోడశాబ్దములు వచ్చుదాక స్త్రీలకును వింశదబ్దములు తరలుదాక పురుషులకును బరిణయంబులు గావింపకుంటయే సమంజసము. ఆపద్ధతి మన మవలంబించితిమేని మనమేమి మనభార్యలేమి మనపిల్లలేమి యాయురారోగ్యసంపన్నులమై మనుదుము. కావునఁ దొల్లింటి రజస్వలానంతరస్వయంవరవివాహములు పద్ధచేయుటే భావ్యము. ఈమాత్రపుస్వేచ్ఛ స్త్రీల కొసంగుట దూష్యము కాదు.

శాస్త్రి—

ఉ॥ ప్రాకటసత్పథంబగున ♦ ప్రాచ్యులపద్ధతి ధిక్కరించి ని
ర్భీకత స్త్రీలజాతి కిల ♦ స్వేచ్ఛనొసంగినజాతివారు ప
ల్కోకలు బోవువారె పువుఁబోఁడులపోడుము లేవగించి య
స్తోకవిచారమగ్నులయి ♦ తొట్రిలుచుండుట నేఁడు చూడమే.

ఇట్టియపూర్వపద్ధతి మనము పెద్దచేయుదుమేని “వ్రాయింగు” మున్నగు పాశ్చాత్యపద్ధతులు ప్రబలముకాకమానవు.

తిమ్మా—వ్యక్తురాండ్రు స్వయముగా వివాహములుచేసికొన్నచో వరకన్యాశుల్కములు తప్పిపోవునని కాఁబోలు పాపము వీరు విచారించుచున్నారు. (అని నవ్వి) ఆపద్ధతి యనుకూలదాంపత్యమునకు సహకారియాటఁ జేసి మన మంగీకరించుటయే సమంజసము.

పండి—

సీ॥ పెండ్లిచేసెడిహక్కు ♦ పెద్దలకీకున్న
మనుమార్గపద్ధతుల్ ♦ మంటగలయు
పెండ్లిచేసెడిహక్కు ♦ పెద్దలకీకున్న
వ్యభిచారవృత్తులు ♦ వఱలఁదొడఁగు
పెండ్లిచేసెడిహక్కు ♦ పెద్దలకీకున్న
సాంకర్య మెందును ♦ జరగుచుండు
పెండ్లిచేసెడిహక్కు ♦ పెద్దలకీకున్న
పాడుసంతానమ్ము ♦ ప్రబలఁదొడఁగు

తే॥ కానఁ బాశ్చాత్యులకుఁ బోలె ♦ కానిబుద్ధి
నేరికిని వారె పెండ్లింప్లు ♦ నేరుపఱచు

కొంట ద్విజులైనవారికిఁ ♦ గూడ దెందు
సరసమతులార ! సంఘాభి ♦ సక్తులార.

శాస్త్రి—

సీ॥ దాంపత్యసౌఖ్యంబు ♦ పెంపారఁజేయంగ
వ్యక్తురాండ్రకుఁ బెండ్లి ♦ యుక్తమన్న
వ్యక్తురాండ్రకుఁ బెండ్లి ♦ వారక సాగిన
స్వైరవృత్తులు చాలఁ ♦ బ్రబలఁదొడఁగు
స్వైరవృత్తుల నెల్ల ♦ స్వైరింతుమని యా
పాశ్చాత్యధర్మముల్ ♦ వఱలఁదొడఁగు
పాశ్చాత్యధర్మముల్ ♦ వ్యాపకంబైన చో
గార్హస్థ్యపద్ధతుల్ ♦ గంగఁగలయు
తే॥ ఉర్వి వ్యక్తురాండ్రకుఁ బెండ్లి ♦ యొప్ప దెందు
దాన దాంపత్యసౌఖ్యంబు ♦ తగ్గ దెందు
సంఘసంస్కారశబ్దమ్ము ♦ సార్థకముగ
మంచిపద్ధతు లేటికో ♦ మంటఁబెట్ట.

సుబ్బ—బాపురే ! ఈశాస్త్రులు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులకుఁ బ్రతిగాఁ గనుపట్టుచున్నాఁడే.

నర—నీవు పొరఁబడినావు. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులకుఁబ్రతి మనపండితులే.

పండి—ఏమి బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులుగారు మీకంటె కంతచుల్కనగా మన్నారా ? తఱచు మీ రూరక యాయనను దూఱుచుంటయుఁ గని పెట్టుచున్నాఁడను. ఇద్ది పెద్దమనుష్యులకుఁదగినలక్షణము కాదు.

ఉ॥ ఆర్యమతప్రచారమున • కై బహుయత్నము లాచరించి త
త్కార్యధురీణుఁ డౌచు విమ • తస్థులవాదితల నుత్తరించి ధీ
వర్యులుమెచ్చ వ్యాసములు • వ్రాసినబ్రహ్మయ శాస్త్రిమాత్రుఁడే
యర్యమునంతవాఁడు కుమ • తాంధతమఃపటలంబుఁ బాపగన్.

పండి—సీ॥ అలయార్యమతధర్మ • ములను గ్రైస్తవబోధ
కులమూఁకఁ దిట్టెనా ? • కుటిలబుద్ధిఁ
శాస్త్రి—బ్రహసనంబులు వ్రాసి • పరమసాధువుల సత్
ద్విజులనిందించెనా ? • వికటబుద్ధి
పండి—క్షతయోనికలంకోడ • స్వైరాంగనలకును
భర్తలం దార్చెనా ? • ధూర్తబుద్ధి
శాస్త్రి—సంఘంబుపై నల్గి • జాతినీతులువీడి
భ్రష్టుఁడై పోయెనా ? దుష్టబుద్ధి

పండి—తే॥ మఱియు నభియోగములఁ జిక్కి • తఱి నన్నృతము
లాడి తప్పించుకొనియెనా ? • యధమబుద్ధి
జెల్లరే ! బ్రహ్మయాఖ్యుంకు • చేసినట్టి
చెనుగులెయ్యవో చెప్పి దూ • షింపరయ్య
సరసమతులార ! ధర్మప్ర • సక్తులార.

తిమ్మా—విసర్గలను లోపించి యంత్యపదము సంబోధనగా నుచ్చరించి ప్రస్తుతము మీరు చెప్పినతిట్టుపద్యమువలననే మీరు మూఢమూర్తుల బ్రహ్మయ్యను బోలియున్నారనుట నిశ్చయము.

శ్రీని—(నవ్వుచు) బావగారు బాహ్యముతోనే తృప్తిపొందినట్లున్నది.

తిమ్మా—ఎవ్వ రెఱుంగ రీపద్యభావము? దీని గూఢభావమునకు నానందించుసరసు లిక్కడ తమరొక్కరే కనిపించుచున్నట్లున్నది.

పండి—సరే యీవిరసంబుల కేమి? అభిప్రాయభేదములును రాగద్వేషములు మనుజమాత్రులకు సహజగుణంబులే కదా ?

క॥ స్వైరిణులకు క్షతయోనుల
కారయఁ బెండ్లిండ్లు సల్పు◆టన్నఁ గదుదురా
చార మశాస్త్రీయ మగుట
ధారుణి నవి సమ్మతింపఁ ◆ దగదు ద్విజులకున్.

తే॥ కాన నతిబాల్యదశయందుఁ ◆ గాక వ్యక్త
రాండ్రకాకపూర్వమ్మె క◆న్యలకుఁ బెండ్లి
సలుపవలె వెండి తగుశాంతి ◆ సలిపి బాల
విధవలకు వివాహంబు గా◆వింపఁజెల్లు.

తిమ్మా—ఇట్లయిన వ్యక్తరాం డ్రగుబాలవితంతువులకుఁగూడ గతి కల్పింపరా ?

పండి—వ్యక్తావ్యక్తవివక్షత బాలవితంతువులవిషయములోఁ బాటిం పఁ బనిలేదు. కాని తక్కినవారి—

శ్రీని—గట్టిచిక్కే వచ్చినది. బాలవితంతువులలో వ్యక్తరాండ్ర కను జ్ఞ యిచ్చినప్పుడు దానితోడనే తక్కినవ్యక్తరాండ్రకు సమ్మ తింపవలసివచ్చును.

పండి—ఇదియొకయాపద్ధర్మముగా గ్రహించునది. ఇంతేకాని వ్యక్త రాండ్రకెల్ల ననుజ్ఞయిచ్చుటవలన బహుళానర్థకము లున్నవి. వివాహములు విళంబములైనచో స్వైరిణులై సంచరింతురు. అదియటుండ వారు యథార్థముగా వ్యభిచరింపకపోయినను గి ట్టనివా రెవరేని లేనిపోనియపవాదములు వేయుదురు. దాన నొకప్పుడు పెండ్లిం డగుటయే దుష్కరమగును. అయినను నల్వు రితో నాలోచింపక రజస్వలానంతరవివాహవిషయమై నే నిదమి ద్ధంబని యేమియుఁ జెప్పఁజాలను.

సుబ్బ—స్వైరిణులనగా నెవ్వరు ?

పండి—'స్వేచ్ఛావిహారిణీః స్వైరిణీః' అనగా జారిణియని యర్థము.

నర—స్వేచ్ఛగానుండు స్త్రీలెల్లరు జారిణులేనా ?

శాస్త్రి—అందులకు సందేహమా ?

తే॥ ఒకరితోఁ జూడ భాషింతు • రొక్కనరుని
జూతురు విలాససంపద • సొంపుగులుక
మఱియు నొక్కరిఁ దలఁతురు • మనసులోనఁ
గూర్మి ప్రియుఁడెవ్వఁడో ముద్దు•గుమ్మలకును.

అనులోకానుభవసంపన్నుండగుభర్తృహరిపద్యమును వితర్కించి వాదింపుఁడు.

దీక్షి—క॥ వనితలకు స్వయంవరము స
కనుజ్ఞ యిచ్చుటయు వెండి • యాంగ్లేయులవి
ద్య నొసంగుటయు మనకంటెని
మన వేగిలునని పొడిచికొను • మర్యాదయగుణ.

గీ॥ విధవపెండ్లి వలన • వెడలెడు పెనుబాధ
లిపుడు కొంతవఱకు • నెఱిఁగి లోక
మరయునింకఁ దెలియు•దాయె స్త్రీలకు స్వేచ్ఛ
నిడుటవలనఁగల్గు • నిడుమ లకట.

సుబ్బ—ఈదినము పండితులతోపాటు శాస్త్రిదీక్షితులవిజృంభము చాలవిశేషముగానున్నది.

శ్రీని—తమ రిదేనా తగ్గినది ? ఇం దెవ్వరి కెవ్వరుఁ దీసిపోయినవారు లేరు. సంప్రదాయస్థుండగుదీక్షితులు చెప్పినట్లు మన స్త్రీల కేటికి హయాణభాష చెప్పించుట ? దానిమాఱిహపరసుఖదాయికంబగు సంస్కృతవిద్య నిప్పింపరాదా ? అ ట్లిప్పించితిమేని మనకులాంగ

నలు తొంటిసాధ్వులవోలె మానవతులై సుగుణసంపదయు ధీవిశేషంబునుగలపత్రికలు బడయఁగలవారగుదురు. దాన దేశం బచిరకాలములో నున్నతదశకుఁ బ్రాపించి వర్ధిల్లగలదు.

ఉత్సా॥ ఎంతదనుక స్త్రీల కర్థి ♦ స్వేచ్ఛ నీయకుందురో
యెంతదనుక వ్యక్తరాండ్రకేచి ♦ పెండ్లి చేతురో
యెంతదనుక జాతిమతము ♦ లెల్ల మాపఁజూతురో
యంతదనుక హిందుదేశ ♦ మతిశయిల్ల దెట్లును.

పండి.—సీ॥ ఏదేశమెన్న న ♦ నాదినుండి వర నా
గరకత్వము వహించి ♦ ఘనతఁగాంచె
నేదేశమెన్న రా ♦ మాదికవీరన్రు
పాలముఖ్యులచేత ♦ నేలఁబడియె
నేదేశమెన్న సం ♦ భృతవైభవంబుచే
నన్యదేశంబుల ♦ నధికరించె
నేదేశమెన్న నా ♦ వేదవిద్యాదుల
మంత్రతంత్రంబుల ♦ మహిమమించె

తే॥ అట్టిమనహిందుసీమ నేఁ ♦ డిట్టిహీన
మైనస్థితికి వచ్చుట కన్ను ♦ లార జూచు
చుండి యిట్లుపేక్షింప మీ ♦ కొప్పునొక్కొ
మానధనులార! దేశాభి ♦ మానులార.

ఆ॥ వె॥ ద్విజులహెచ్చరించి ♦ పీఠస్థులను మేలు
కొలిపి సంఘులోప ♦ ములను దీర్చి
తగినకట్టుబాట్లు ♦ తడయక నిల్పనౌ
సంఘవృద్ధిఁగోరు ♦ సరసులకును.

(ఇట్లుచెప్పి పండితులు స్వస్థాన మలంకరించును)

రఘు——(లేచి) సభాసదులారా ! ఇన్నాళ్ళకు నడుమ నంతగా నేయంతరాయము లేకుండ సభ సాంతముగా జరిగినందులకు నెంతయు సంతసించుచున్నాను. పండితులు సరసముగా శాస్త్రచర్చ సల్పుటయేకాక నేను జెప్పవలసినయంశములు కొన్ని తానే చెప్పి నాభారము తగ్గించినందులకు నాయనకు నానమస్కృతులు ముందుగా సమర్పించుచున్నాను. పండితులు సూచించునట్లు మనయాంధ్రులలోఁగలయన్నినాడులవార మొకసంఘముగా నేర్పడి ప్రతిసంవత్సర మొక్కొకపట్టణములో సమావేశమై సంఘసంస్కారము చేసికొనఁగడంగుట సమంజసము. ఇందులోఁ గూడ స్వాములవారిపెద్దఱికము పెట్టుకొనియే కథ సాగింపవలెనని పండితులయభిప్రాయము. కాని వారినిజేర్చుకొని కార్యసాధనకుఁగడంగుట కుక్కతోఁకఁ బట్టుకొని గోదావరిలోఁబడి యీఁదుటవంటిదగును.

అదియటుండ మొదటిలో——

"శ్లో॥ అశ్వాలంభం గవాలంభం సన్యాసం పలపైతృకం
దేవరాశ్చ సుతోత్పత్తిః కలౌ పంచ విసర్జయేత్॥"

అను నీశ్లోకానుగుణ్యముగా సన్యాసముఁ గలివర్జితముగా ధర్మజ్ఞులు వాకుృచ్చియున్నారుకదా ! అట్టిచో సన్యాసవేషధారు లగుపీఠస్థులు గృహస్థుల మగుమనమీఁద నధికారము వహించుట విచారించిచూడఁగా నిది మనయొప్పిదల తప్ప వేఱొకటికాదు. అయినను కొందఱియభిప్రాయముప్రకారము కొన్నాళ్ళు పీఠస్థులపెద్దఱికముమీఁదనే జరిగించి చూతము కాక. వా రేమాత్రమేని సంస్కారమునకు సహకారులు కాని నాఁడు వారిని బ్రోసిరాజుచేసి యథేచ్ఛగాఁ గార్యనిర్వహణము

గావించుకొందము. ప్రస్తుతము మనతీర్మానములకు వారే రీతిగా నామోదింతురో యుత్తరములద్వారమునఁ దెలిసికొన వలసియున్నది. ఇందు మనకై పీఠస్థులు ముఖ్యముగా గమనిం పవలసినవి.

సీ॥ (1) వాగ్దత్తకలకట్లు ♦ బాలవితంతుల
యుద్వాహములకైన ♦ నొప్పుటొకటి
(2) పదియేండ్లుదాఁటని ♦ పసికందులకుఁ బెండ్లి
చేయరాదంచు శా ♦ సించుటొకటి
(3) భరతఖండము దాఁటు ♦ వారికి స్వల్పని
ష్కృతి విముక్తిని దయ ♦ చేయుటొకటి
(4) ఆలయపీఠాధి ♦ కాదాయములతోడ
శాస్త్రవిద్యలు వృద్ధి ♦ సల్పుటొకటి
(5) తే॥ వెండి పండితకోటికి ♦ వేతనంబు
లేర్పఱచి వారిచే బోధ ♦ లెల్లరకును
సరవిఁ గావించుటొక్కటి ♦ జరిగెనేని
సంఘ మభివృద్ధియౌటకు ♦ సంశయంబె ?
మానధనులార ! సంఘాభి ♦ మానులార.

మఱియు మనము పీఠస్థులసాహాయ్యంబున గమనింపవలసినవి.

(6) క॥ నిరసింపఁగవలెఁ గన్యా
వరశుల్కములు మధుమాంస ♦ భక్షణము మఱిన్
(7) నెరపవలె నాడుభేదము
పరికింపక భోజనములు ♦ పరిణయము లొగిన్.
(8) క॥ ద్వైతాద్వైతవిశిష్టా
ద్వైతమ్ములు వేదచోది ♦ తమ్ము లగుటచే

నేతన్మతస్థు లెల్లరు
భ్రాతిగ జరుపంగ నొప్పు ♦ బాంధవ్యంబుల్.

(9) క॥ మరియుఁ బరార్థముఁ దాఁటిన
పురుషులు తలపెట్టరాదు ♦ పునరుద్వాహం

(10) బరయఁగఁ బదియాఱేండ్లున్
దరలిన యువతులకుఁ బెండ్లి ♦ తగదనుటొప్పున్.

ఇందలి (చివరనున్న) 9, 10 తీర్మానములు వివాదాంశములగు టఁజేసి ప్రస్తుతము విడిచిపెట్టనచ్చును. ఈ పైఁజెప్పిన వేశాక సంఘాభివృద్ధికరమగు కార్యము లనఁగా నర్థులకు నర్థంబును విద్యార్థులకు విద్యయు మున్నగు ధర్మకృత్యములు మనము శ్రద్ధాభక్తులతోఁ గావింపవలసియున్నది. ఇట్లు జరిగినంగదా మన దేశము వర్ధిల్లుట కవకాశము గలుగును.

శ్రీని—సభాధ్యక్షులు సంభాషించినరీతిగా మననిర్ణయంబు లెల్లఁ గ్రమముగాఁ బీఠస్థుల కెఱింగించి పదంపడి వారియొద్దనుండి యంగీకారపత్రికలు తెప్పించుపనికై పండితులను నియోగిం పవలసియున్నది.

రఘు—చెప్పమఱచితిని. ఈపనికిఁ బండితులు పూనుకొనవలసినదనియే నాయభిప్రాయము. ఇంకనుండి మనయాంధ్రబ్రాహ్మణసంఘ మునకు నీయన కార్యదర్శిగా నుండవలసినదని తీర్మానించు చున్నాను. (అందఱు నల్లెయందురు.)

(తెరలో)

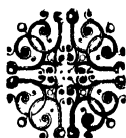
ఉ॥ రా జదె ! సత్పథస్థుఁడయి ♦ ప్రాగ్దిశఁబొల్చి కళాప్రదాతయై
భూజగ మేలఁజొచ్చెను, ద ♦ మోహాననంబగు నింక నాశలున్

దేజ మొసంగుc బ్రాణులకుc ♦ దీవ్రత డిగ్గి ప్రశాంతి గల్గెడిc
రా జన నిట్టు లున్న గద! ♦ ప్రస్తుతికెక్కెయుc గీర్తిగాంచుటల్.

తిమ్మా—ఓహో ! అప్పుడే చంద్రోదయమయినట్లు గోచరించుచున్నది. ఇయ్యది మనసంఘాభ్యుదయంబునకు భావిశకునంబుగాc బరిగణింపవచ్చునని పూర్తిగా విశ్వసించుచున్నాను. నేcటికింక సభ చాలింతము.

(అని యందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీమతే వేంకటేశాయనమః

సంస్కారదర్పణము.

సప్తమాంకము.

దూషకవిదూషకప్రవేశము.

దూష—ఓయీ ! మనయూళ్లో ముచ్చట్లేమి ?

విదూ—బావా ! ఇదిగో ముచ్చట్లమూట యిప్పుతున్నాను.

దూష—నే నెక్కడిబావనురోయీ ! నీసరసం మండేటట్టే వున్నది. మూటనుచున్నావు. ఎన్నున్నాయి ?

విదూ—యెన్నోకొన్ని ; నీకుఁ గావల్సినవేమో యడుగు ?

దూష—అన్నీ కావాలె.

విదూ—(తెరప్రక్కనుండి యొకమూట దెచ్చి దూషకుని నెత్తిమీఁదఁ బెట్టును.)

దూష—నేనేమి చాకలివాడనుకొన్నావురా. నీహాస్యము తగులబడేటట్టున్నది.

విదూ—నిన్నటివరకు నీవు గార్ధభాలమీదనున్న వేషధారులమీదనున్న సవారిచేయటం చూచిన్ని——అదికాక నీచెమలా చూస్తే సరింగా అట్లా వుంటావు.

దూష—నీకేమి పిచ్చెత్తిందా ? భాగవతమేళం హాస్యగాడివలె యీయసందర్భప్రలాపాలు యేమిటి ?

విదూ—నీబోటికృష్ణవేషగాడిదగ్గర నాబోటిహాస్యగాడు వుంటేగాని శోభిస్తుందా ?

దూష—ముచ్చటలేమేని చెప్పరా అంటే యీపిచ్చిసొదంతా యేమిటి?

విదూ—మనముచ్చటలు ముందుగా చెప్పినాను. జాతంటే చింపుకోని మండిపడి చస్తారు. అదికాక దొంగతనంగా నాయుళ్ళపంచల్లో కుడుస్తూవున్న మీకు చాకలివాడంటే యెందుకోయీ యింతకోపము ?

దూష—జాతీ నీతీ పాటించకుంటే మాత్రిం చాకలివాడ నౌతానురా? యీకాలంలో నాల్గుపైసలు ఆర్జించుకొనేవాళ్ళదే గొప్పజాతి. "డ్యామిట్" భోజనంకోసం నుప్పి.యెత్తుకుంటూ పూటకూలి జీతగాండ్రికంటె కనిష్టమయినబ్రాహ్మలయితేమాత్రిం గౌరవింపబడతారా ?

విదూ—అట్లయితే నేను చూస్తూవుంటే నీ జంద్యాలు తెంపుకో.

దూష—ఏమి నాగ్రిహచారము! ఆర్యసమాజంవాళ్ళు తురకలకు దూదేకులకు జంద్యాలు వేస్తూవుంటే నన్నేమి తీసివేయమంటావు.

విదూ—బ్రిహ్మసమాజంకంటె ఆర్యసమాజం యెక్కువాయేమి ? జాతి పాటించకుండా జంద్యాలుంచుకునే ఆర్యసమాజికులుకంటె నింజంగా చూస్తే బ్రిహ్మసమాజికులె మెరుగు. అందులో కొంత లోకవంచనం కన్పడుతుంది.

దూష—లోకవంచనం యేమున్నది ? ఇంతకు యీదినాల్లో ఎవరు మాత్రిం మహానైష్టికులుగా వున్నారు. ఏకొంతమందో గాని నూటికి తొంబై పాళ్ళు సంధ్యావందనముక్కలే రావు. ఆవచ్చినవాళ్ళలో శ్రద్ధగా వార్చేవాళ్ళే అరుదు.

విదూ—ఔను. నీవుచెప్పినట్లు మనవాళ్లు రైళ్ళలో పూటకూళ్ళలో సంకోచించక బాహాటంగా భోజనం చేస్తూవున్నారు. అదికాక "సోషల్గేర్సింగ్సు" అనుపేర సంకరపుభోజీలు చేస్తూవున్నా

రు. కాని యివి దూష్యములుమీ. శిష్టులు వీటిని నిరాఘాట
ముగా ఖండిస్తూనే యున్నారు.

దూష—నీమొగమునకు నీవుకూడా చెప్పాలె !

విదూ—నేనేమి అతినాగరకుండననుకొంటావా యేమిటి ?

దూష—అతినాగరకులంటే యెవరు ?

విదూ—ఎవరా ! మీబోటి ప్రబుద్ధులే ?

తే॥ గీ॥ విధవలకుఁ బుస్తెగట్టింప ♦ వెడలువారు
వేశ్యలకు వేడ్క బెండ్లి గా ♦ వించువారు
కులవధూటుల సభలకుఁ ♦ బిలుచువారు
జగతి నతినాగరకులన ♦ నెగడినారు.

మరియు

క॥ పంచముల నుద్ధరించెద
మంచును నడియూసఁబూని ♦ మందమతు లిలన్
గొంచక వారలతోడ భు
జించెద రీక్రియలమాత్ర ♦ క్షేమముఁగలదే.

దూష—జోళ్ళపాపుపెట్టి గొడారివాళ్ళ కూటిలో బుగ్గివేసినబుద్ధి
మంతు లగుతమరుకూడా శిష్టకోటిలోనివారా యేమి ?

విదూ—ఆపాపు మామామపెట్టాడుకాని నా సొంతంది కాదు. వాడికి
లోగడ బాకీ పడియుండడంవల్ల విధిలేక యీవెధవపని కొప్పు
కొన్నాను. కాకపోతే దాన్ని నేను ఘనందుచేస్తానాయేమి ?
యిదె నాపద్యం విను.

సీ॥ చెప్పులనమ్మకే ♦ గొప్పవృత్తిగనెంచి
వేదాదివిద్యలు ♦ విడిచినారు

గొడ్ల గోయించుటే ♦ గొప్పవృత్తిగనెంచి
వేదాదివిద్యలు♦ విడిచినారు
కూఁతులనమ్ముటే ♦ గొప్పవృత్తిగనెంచి
వేదాదివిద్యలు ♦ విడిచినారు
కొమ్మలఁదార్చుటే ♦ గొప్పవృత్తిగనెంచి
వేదాదివిద్యలు ♦ విడిచినారు

తే॥ ఆత్మకుక్షింభరత్వమే ♦ యజ్ఞులగుచుఁ
బరమపురుషార్థముగనెంచి ♦ భ్రాంతి మునిఁగి
యగ్రజాతులు దిగి రిట్టి ♦ యధమవృత్తు
లందుఁ గలికాల మహిమ నే ♦ మందునోయి.

దూష—ఎవరిచేత చేయించుకొన్నావు? ఈపద్యముచూస్తే మాబా వదిలాగుంది.

విదూ—ఈమాత్రముపద్యం అల్లడం రాకపోతే గ్రంథాలు చేస్తూావున్నా నెట్లా?

దూష—నీగ్రంథాలునరే నీబ్రతుకునరే! ఇంక నీగొప్పలు కట్టిపెట్టు.

విదూ—భోజరాజునుచూస్తే కవిత్వం వచ్చేటట్టు నీమొగముచూస్తే యెవరికేని డాబులు కొట్టబుద్ధి.

దూష—ఓరీ భాయీ! (అని వీపుమీఁదఁ జేయివేసి) నీవున్ను నేనున్ను వకటికావాలె కాని మనగుట్లు మనమే బైటబెట్టుకుంటే యేమిబాగుంటుంది? ఊళ్ళో ముచ్చట్లేమో అనుగుతే యీవెధవసాదంతా యెందుకు?

విదూ—వెధవసాదంటే జ్ఞాపకమువచ్చింది చెప్తాను విను. సుందరమ్మ తల్లడం—సుబ్బరావు సుక్కడం—తిమ్మాజి బొక్కడం (అని మూట విప్పి దులిపివేయును.)

దూష—ఏమిటి యీఅకటావికటము మాటలు? వేంకటేశం సుందరమ్మను తర్లించాడా యేమిటి ?

విదూ—యింకా యెరుగకున్నావాయేమి ? ఆవెంకటేశంగాను చదువు చెప్తాను అనే మిషమీాద ప్రవేశించి సుందరమ్మను లేవనెత్తుకు వెళ్ళాను.

దూష—అయితే సుబ్బయ్యపెండ్లి సిల్చినట్లేనా ?

విదూ—రఘునాధరావు దయతలస్తే——

దూష—జోగమ్మ కిష్టంలేదని వింటానే.

విదూ—అన్న మోహానం బోధమీాద కావచ్చును. ఆమాట కేమిగాని పాపము తిమ్మాజిపంతులకు చాలా అపఖ్యాతి కల్గింది.

దూష—సుందరమ్మ లేచివెళ్ళవలసినంతయిబ్బం దేమి కల్గింది ?

విదూ—సుబ్బారావుని చేసుకోవలసిందని పంతులుగారు బలవంతపెట్టడం వల్లనే యింతపుట్టుంది. వెళ్ళింది వక్కర్తె వెళ్ళక ఘూసిరాజువారిబొట్టివలె పదివేల రొక్కం చిక్కపెట్టుకొని వెళ్ళింది. ఇందుకోసమే మనవారు విధవపెండ్లిండ్లకును అంతకంటె యువతీవివాహాలకు అంటె జంకుతారు. స్వేచ్ఛయిచ్చిన సుందరమ్మచర్య చూచావా ! యీవెధవసంస్కారం పుట్టకపూర్వం యేగొడవా లేకుండ వుండేది.

తే॥ కుక్కలను జంపుకోలందిని ♦ గుక్క లెట్లు
వృద్ధియగుచున్నవో యట్లె ♦ విధవలకును
బెండ్లిజరిగించుకోలందిని ♦ బెచ్చుపెరంగం
జొచ్చె నిలముండల జనాభ ♦ యచ్చెరువుగ.

దూష—వేంకటేశము పుణ్యము పులిసింది. స్వయంవరం పెద్దచేస్తూ వున్నపంతులుగారు సుందరమ్మ కోరుకొన్నవాని కిచ్చివేశారు కారేమి ?

విదూ—తమదాకవస్తేగాని ఎందులోనుండేమంచిచెడ్డలు తెలియవు. ఇట్లాగే వుంటాయి మీ అతినాగరకులు స్త్రీలకుయిచ్చేస్వే చ్ఛ. మొదటిలో వేంకటేశంను ఖయిదుచేయించాలని పంతులు గారు ఆలోచించారు గాని ముకుందం బోధవల్ల ఆపని మాను కొన్నారు. కాని సుబ్బారావు వాడిపై ఎందులకో కేసు చే స్తాడట.

దూష—సరే వాళ్ళేలాగుయేడుస్తే మనకేమి ? పంతులుగారి ఆంటీ సంగతి యేమయినా తెలిసిందా ?

విదూ—ఏమయిందో నాకుకూడా తెలియదు. కాని సుబ్బారావు వ గైరా కావించినవిందులవల్ల వూళ్ళో రెండుకక్షలై దొమ్ము లాడుకొంటున్నారు. వకతట్టు నరసింహారాయున్ను మరొకత ట్టు పండితులున్ను మొనగాళ్లై వున్నారు.

దూష—(తెరవంకఁజూచి) అదిగో పండితులు శాస్త్రిళ్ళుగార్లు ఎక్కడి కో మహాఅడావడిగా వెళ్ళుతూవున్నారు.

విదూష—అయితే ఆతమాష యేదో మనముకూడ చూతాము గా.

(అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

[రఘునాథరావు కుమారునితోఁ బ్రవేశించును.]

రఘు—నరసింగరాయనింటిలోజరిగినవిందునకు నీవుకూడఁ బోయినట్లు వినుచున్నాను. అ దెంతవఱకు నిజము ?

మోహ—పత్రికలలోఁబడినవిషయము లబద్ధము లెందుకగును ?

రఘు—అట్లయిన నీవు భోజనము చేసినట్లే గణింపవలసివచ్చును. దానఁ బెక్కుచిక్కు లు తటస్థించును. నామాటవిని నల్వురు నడిగినప్పు

డు చేసిన ట్లొప్పుకొనకుము. ఈకాలములోఁ గొంతవఱకు లౌకి
క మవలంబింపకున్న వ్యవహారములు సాగనేరవు.

మోహా—నానాలుకఁ గోసివేసినను సరే యసత్యమాటకు నిచ్చగిం
పను. మీ కిష్టములేకున్న నన్ను వేఱుపెట్టుఁడు.

రఘు—నీమాధుర్యమే నీదికాని మంచిచెబ్బర లరయవలదా ? ఇంతవయ
స్సు వచ్చినది కాని నీజడ్డుతనము విడువకున్నావు. తేపటిపై త్రి
వైశాఖములలో మీచెలియలు మాచమ్మపెండ్లి సరిగా జరుగ
నీయువా యేమి ?

మోహా—జోగమ్మకుఁ బెండ్లి కానిదే మాచమ్మ కేమితొందర ? వ్యక్తు
రాలైనపిమ్మట మాచమ్మకుఁ బెండ్లి చేసినఁగదా ! మీసభా
పతిత్వము సార్థకమగును.

రఘు—కులయోనులకు నాకిష్టములేదని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను
గదా ? అదికాక జోగమ్మ కిష్టము లేదనియే మీయమ్మ చెప్పు
చున్నది.

మోహా—ఇష్టమున్నదని దానిచేత మీముందర నొప్పించిన సరియా ?

రఘు—చేసికొనువారు దొరకవలదా ? అదికాక పండితు లిష్టపడనప్పు
డు నేనై జోగమ్మకుఁ బెండ్లి చేయఁదలఁచుకొనలేదు.

మోహా—పండితులు గుండితులమా టెందులకు ? చేసికొనువారు దొర
కినప్పుడు మీరు చేయుట కొప్పుకొందురా ?

రఘు—వేంకటేశమా ! నీవు చెప్పఁదలఁచుకొన్న వరుఁడు.

మోహా—వేంకటేశముకాదు. సుబ్బారావు.

రఘు—వానికేమో సుందరమ్మ నిత్తురని విన్నాఁడనే!

మోహా—మీరింకను బెరటిదారిలోనే యున్నారు. సుందరమ్మను లేవ
నెత్తి వేంకటేశము రంగూనునకు వెంచేసినాఁడఁట.

రఘు—పంతు లూరకన్నారా ?

మోహ—పంతులు మించజరిగినదాని కేమిచేయును ?

రఘు—కిడ్నాపుచట్టముక్రింద కేసుచేసిన వేంకటేశము పెంకెతన మడంగిపోవును.

మోహ—సుందరమ్మకుఁ బదాకేండ్లు పైఁబడియున్న వంట. కాఁబట్టి పంతులుగారు వెనుకదీయుచున్నారు. కాని నిన్నటిదినము మరొక విశేషము విన్నాను. సుందరమ్మ లేచి వెళ్లినప్పుడు పదివేలపత్రములుకూడఁ బట్టుకొని వెళ్లినదఁట.

రఘు—ఇందుకోసమే మనవారు ‹‹ బాసు ” పెండ్లిచట్టమన్న భయపడినారు. క్రైస్తవులలోఁగాని హిందువులలోఁగాని చేరక మధ్య త్రిశంకునిఁబోలె వ్రేలాడుచుండిన‹‹బ్రహ్మో”లయవస్థకుఁ గనికరించివారిని మరల మనహిందువులలోఁ జేర్చుకొనునిమిత్తమై యా బాసుచట్టము నామోదింపవచ్చునని యప్పటిలో హెచ్చరించితినే కాని కర్మముచాల కద పరిభుస్వీకారముఁబడసియుండినచో మన బిడ్డలే మనపరువు తీసివేసియుందురుగదా ! ఏదయినను నిదానింపక పెద్దచేయరాదు.

మోహ—పండితులు మంత్రప్రయోగముచేసి మిమ్ముఁ దనవలలో వేసికొన్నట్లు కనపడుచున్నది. బాపురే ! బాసుచట్టముకూడ నిప్పుడు నిరాకరించుచున్నారే ! దీనికేమిగాని జోగమ్మను సుబ్బారావున కియ్యకున్న నింక నరసింగరాయాదులు మనమర్యాద దక్కనియ్యరుసుఁడీ. ఇప్పటికే మిమ్ము రెండవసుబ్బారావు పంతులుగారని కొందఱనుచుందురు.

రఘు—క॥ నలువురు మెచ్చనిపద్ధతి
నిలనెంతటి మంచిదైన ♦ నే నొల్లఁజుమీ

తులువలు కొందఱు దూఱిన
వెలితియె వీరలకు వెఱచి ♦ వెలిఁబడఁదగునే.

తే॥ గీ॥ మనము మననేర్పుకొలఁది ధ♦ర్మమగుదాని
నలువురకు నచ్చఁజెప్పి య♦వ్వలను గార్య
మాచరింపనొఁ దత్సహా♦యత్వశక్తి
వేగిరించిన నదియైన ♦ విషమమగును.

ఇప్పుడు నీవు నాసమ్మతిలేకుండ పంతులుగారితో విందారగించినందులకే యెంతయో విచారించుచున్నాను.

మోహ—మీగౌరవము కాపాడవలెననియే యిట్లు జరిగించితిని,

రఘు—(చీదరించుకొని) ఇస్సిరో మంచిగౌరవమే తెచ్చినావు. స్వాములవారివద్దనుండి పత్రికలువచ్చి పంతులుసంగతి పరిష్కరింపఁబడువఱకు నీవు వెలుపలఁ దినుచుండుట మంచిది.

మోహ—తే॥ గీ॥ అయ్య! మీచిత్తమెట్లొ య♦ట్లగునుగాక
యేనుమాత్రి నిష్కృతియాట ♦ కిచ్చగింప
మించజరిగినదానికి ♦ మీర లింత
పట్టుదలఁజేసి నగచుట ♦ పాడిగాదు.

రఘు—చ॥ అనుభవశాలివోలె నెదు♦రాడెదుగాని కుమార! నెత్తిపై
నను బడి కాపురంబుమొగి ♦ నాలుగుకాలములైన దాక నె
వ్వనికిని బుద్ధిరా దెఱుఁగ♦వచ్చును గష్టసుఖంబు లంతటన్
గనుగొన వింటియుండవడి ♦ కాకముపిల్ల యెఱుంగ నేర్చునే?

నీ వేమో మహాత్కార్య మాచరించినట్లు సంబరపడుచున్నావుగాని నిస్సందేహముగ నింగుమూలమునఁ జాలయిడుములు చెందవలసి వచ్చును. తరువాత నీయిష్టము.

మోహ — అంతగావచ్చినప్పుడు పంతులుతోపాటుగా నిల్చెదములెండి.

రఘు — మీకష్టకాలమునకే యీతొందరపాటు. కాని పంతులుమాత్రము శుద్ధిసంస్కారము కాకుండ నుండలేడు. లోగడ ముచ్చటలు మఱచిపోయినారావా యేమి? వియ్యంకుడు శ్రీనివాసరావుపంతులు ధర్మకీర్తుండు నిలువఁగలఁడా?

మోహ — ఈతనికూఁతుఁగదా! అతఁడు పంపడు. పంపకున్న పంతులే వారింటికిఁబోయి చూచి వచ్చుచుండును. దానికి నాయన యొప్పుకున్నప్పుడు చూచుకొనవచ్చును. ఇంతకు "వియ్యంబందిన చోటఁ గయ్య మొగిఁ దా విచ్చేయు వాలాయమై" అను లోకోక్తి యిదివఱకే యున్నదిగదా?

రఘు — మీతోపాటు సుబ్బారావుకూడ నిందు దిగియుండుననుకొందును.

మోహ — శాంతిలేనికపాయ ముండునా? అతనియింటిలోనే మొదటి విందు జరిగినది. ఆకారణమున సుబ్బారావు సుందరమ్మవశీకరణార్థమై యీవిందు కావించినట్లు కొందఱు చాట మొదలిడినారు.

రఘు — నాతోఁ దొందరపడనని చెప్పి — యారా! తిమ్మాజిపంతు లెంత పనిచేసినాఁడు! లోకసంగ్రహణార్థ మేదో యింతనిష్కృతి యయినచో బాగుండెడిది.

మోహ — నరసింగరాయాదులప్రోద్బలమువల్లనే పంతులుగారు మెత్తపడినారు.

రఘు — ఏదీ? ఆనరసింగరాయఁడు నీసుబ్బారాయుఁడును నాయెదుటఁ బడనీ — యేమిచేయుదునో చూతువుగాక?

మోహ — (తెరవంకఁజూచి) మాటలోనే వచ్చుచున్నారు.

[నరసింగరావు సుబ్బారావు ప్రవేశించి యుచితాసనములపై నధిష్ఠింతురు.]

రఘు—ఏదోపనివడి వచ్చినట్లున్నది ?

నర—చిత్తము.

రఘు—ఏమివిద్ధూరము చెప్పఁదలఁచివచ్చినారో చెప్పఁడు. మఱేమితొం దరలు లేవుగదా ?

నర—తొందరలేమియు మీదయవలన లేవుగాని వేంకటేశముగాఁడు చ్చాల మోసముచేసినాఁడు.

రఘు—ఏమిటి ? సుందరమ్మను లేవనెత్తుకేనా ?

నర—దానితో సరిపోలేదు. సుబ్బారావునద్ద మూఁడువంద లప్పుపుచ్చు కొని రంగూనునకు వేంచేసినాఁడు.

రఘు—ఆనిర్భాగ్యునకు నప్పవరిమ్మన్నారు !

మోహ—ఆరూకలకుఁ దిలోదకము లీయవలసినదే:—

నర—తిలోదకములవఱ కెందుకు ? మీనాయినగారికరుణయున్న నన్ని యుఁ జక్కఁబడును.

రఘు—సరే ! యీమాట వెనుకనుండి చూడవచ్చును గాని మీరంద ఱేమో మీబావగారితోపాటు సాపాటు చేసినారఁట. అది నిజ మేనా ?

నర—ఇట్టివి నిజముకాకున్న నబద్ధ మేలగును ?

సుబ్బ— ఆదినము మీ మోహనముకూడ వచ్చినట్లె జ్ఞాపకము.

రఘు—అందుకోసమే మిమ్ము నిట్లడుగవలసివచ్చినది. సభలోనితీర్మా నములకు మీయాచరణ సరిగానున్నదనియేనా మీతలంపు ?

నర—ముందో వెనుకో మనమందఱము నాయనతోఁ గలసికొనువార మేకదా ! ఎప్పుడో పెద్దలు వత్తురని చెప్పి యంతవఱ కెవరోర్చి యుండఁగలరు ?

రఘు—ఉండుటకు మానుటకు నెన్నినా ళ్లయినది. పంతులతో పాటు మీకుఁగూడఁ గుంభతీర్థప్రాప్తి—

మోహ—కుంభతీర్థము శంభుతీర్థముమాట వెనుకనుండి చూచుకొన వచ్చును. ప్రస్తుతాంశము వేకంటేశముపై నభియోగముమాట యేమియాలోచించినారు?

రఘు—అభియోగమున కేమున్నది? అది మన చేతిలోనిపని.

మోహ—చేతిలోనిపనియయినజోగమ్మపెండ్లి యింతచేసినాముకదా!

నర—మోహనం! ఏమితొందరపాటు? మీనాయనగారికంటె నిష్ఠమైనసంస్కర్త లున్నారా? వారు తగినసంబంధముకోస మాలోచించుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

మోహ—ఆలోచించుట కేమున్నది? ఇష్టముండి యీతువలెనన్న మన సుబ్బారాయఁడు లేఁడా?

నర—అన్నట్లు నామనస్సులో నీసంగతి మెఱుఁగుచునేయున్నది. కాని సమయముచూచి మాటాడవలయునని యనుకొనుచున్నాను.

రఘు—ఇంతవేగముగా జోగమ్మ సంగతి యెత్తుకొనఁదలఁచుకొనలేదు. నాయాడంగులయిష్ట మెట్లుందునో!

మోహ—అమ్మమాట చెప్పలేనుగాని జోగమ్మకుఁ బూర్తిగా నిష్టముండుననియే నా నమ్మకము.

నర—ఔను. అది రామదాసుభార్య. అన్నివిషయములందు సతీలోకమునకు జోగమ్మ మార్గదర్శకురాలుగా నుంటకు సంశయములేదు.

రఘు—దానికిష్టమున్న నా కభ్యంతరము లేదు.

సుబ్బ—మామాట యేమిచెప్పినారు?

రఘు—నీవ్యాజ్యవిషయములోఁ బనిచేయుటకుఁ గారణాంతరములచే నొక్కింత సంకోచించుచున్నాను. మన చేమకూరి శ్రీరాములు గారిచేత నీకేసు చేయించిన బాగుండును.

నర—ఆయనకు మీరొకయుత్తరము వ్రాసియిచ్చిన బాగుండును?

రఘు—ఉత్తర మవసరములేదు. నేను బంపించినానని చెప్పినఁ జాలు. అవసరమున్న పక్షమున నేనుగూడఁ గలసి పనిచేయుదునులే. ఈ లోగా జోగమ్మసంగతి కొంతవఱకుఁ గదలించిచూతును.

నర—చిత్తము సెలవు తీసికొనుచున్నాము.

(అని యతఁడు సుబ్బారాయని దోడ్కొనిపోవును.)

రఘు—ఎవఁడురా? అక్కడ

(ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించును)

ద్వా—బాబుగారూ! ఏమిసెలవు?

రఘు—ఓరీ! జోగమ్మ నొక్కమా టిక్కడికిఁ దీసికొనిరమ్మని యమ్మగారితోఁ జెప్పుము.

ద్వా—చిత్తము (అని లోనికేఁగును)

[అంత సీతమ్మ జోగమ్మతోఁబ్రవేశించి యుచితాసనము లలంకరింతురు]

రఘు—అమ్మాయీ! (అని జోగమ్మ తలమీఁదఁ జేయివైచి నిమిరి) నీదుఃఖముపోఁగొట్టుటకై మీయయ్య యేమో చెప్పఁబోవుచున్నాఁడు. స్వస్థచిత్తవై యాలింపుము.

జోగ—నాదుఃఖము దీర్చుటకు భగవంతునకైన వశమగునని తోఁచదు.

మోహా—ఏటి కింతనిస్పృహతో సంభాషించుచున్నావు! నీ కేమంత ముప్పువచ్చినది?

సీత—ఇంతకన్న ముప్పేమున్నది? దానిపుట్టియే మున్గిపోయినది.

మోహా—ఈ ముప్పునకుఁ దగినప్రతిక్రియ లేనపుడుకదా! మనము విచారింపవలసియున్నది.

జోగ—దేనికేనిఁ బ్రతికిప్రియ యుండునుగాని యన్నయ్యా! నాతల వ్రాఁతకుమాత్ర మట్లు తోఁచదు.

రఘు—లేకేమి?

జోగ—నుయ్యొ, గొయ్యో.

మోహ—ఇస్సిరో! యేటి కీవిరక్తిమాటలు.

జోగ—జోగికి విరక్తిమాటలుకాకున్న ననురక్తిమాట లెట్లువచ్చును?

రఘు—ఈబొల్లిమాటలకేమిగాని నీవు పునర్వివాహము చేసికొనవలసి నదని కోరుచున్నాము.

మోహ—చిన్నపిల్ల దీనికింత చెప్పటకేమున్నది?

సీత—(మొగముచిట్లించుకొని) అద్దిరా! దానియిష్టము లేకుండ దానికిఁ బుస్తె గట్టింపనుంటిరా?

మోహ—మనకిష్టమున్న దానికప్పుడే యిష్టముండును. బాబయ్యగారూ! ఈచర్చ మన మింతదూరము పొడిగింపఁబని లేదు.

తే॥ గీ॥ స్త్రీలకు స్వభావసిద్ధమౌ ♦ సిగ్గు; దాని
వలన వారి మనోభీష్ట ♦ ములకొకింత
దాఁపరికముండునే కాని ♦ ధాత్రి సుఖము
వదులు కాసింపకుండని ♦ ప్రాణి గలదె?

జోగ—బాబయ్యా! ఇట్టిబోధలు చేయుటకు మీరు చాలరనియా యేమి! అన్నయ్యనుగూడఁ దోడ్కొనివచ్చినారు. నాకిప్పుడున్న దుఃఖము శమించుటకు మారు మఱింత ద్విగుణీకృత మగుచున్నది. తమబోటివారిట్టిసనాతన ధర్మవిరుద్ధ మగుమాట లాడఁజెల్లునే?

మోహ—ఇందులో ధర్మవిరుద్ధమేమున్నది! ఇది శాస్త్రీయమనియుఁ బూర్వాచారమనియు, సంస్కర్తలనేకులు సిద్ధాంతము చేసినారు.

సీత—ఈసంస్కర్తృ పుంగవులకు సరిగా సంస్కృతమేరాదని గట్టిప్రతీతి గలదు. మొదటిలో వీరు బాలవితంతువులకే కావింతుమని వక్కాణించియు నానియమ మొకటిరెండుపెండ్లిండ్లు జరిగింపకమున్నె తప్పిపోయినారు.

ఉ॥ చెప్పినదొక్కటిన్ మఱియుఁ ♦ జేసిన దొక్కటియాటచేఁ గదా
యిప్పటివిప్రవర్యులు మ♦హీంవలయమ్మునఁ గర్మబాహ్యులం
జొప్పుగఁ జెప్పి వీరి వెలి♦యుంచి సనాతనధర్మసక్తి వా
రెప్పటికంటె శ్రద్ధను వ♦హించి స్వసంఘము సంస్కరింపరే?

జోగ—బాబయ్యగారూ! బాలవితంతువివాహాకక్షలోఁ జేరినమీరేల యిట్లపూర్వముగా సంభాషించుచున్నారు. నాకోసమా యేమి? తమనిర్ణయభంగమునకు నొడంబడుచున్నారు. పిల్లకాఱుతోఁ జేరి మీపెద్దఱికము చెడఁగొట్టుకొనకుఁడు. దీన లాభ మావంతయు లేదు సరికదా శాశ్వతముగా మన మపకీర్తిపా లగుదుము.

మోహ—అపకీర్తి కేమున్నది?

జోగ—కం॥ ఒక్కరిసొత్తగుతను విం
క్కొక్కరి కమ్ముటకుఁ జిత్త♦మొార్చునె? మరి చే
నిక్కార్యమునకుఁ గడఁగిన
వెక్కసపడి విప్రులెల్ల ♦ వెలిపెట్టరొకో!

చ॥ మరలను బెండ్లిచేసికొని ♦ మానము దూల ననర్థమైనసం
సరణమునందుఁ జిక్కువడి ♦ చచ్చుటకంటె నతీప్రపంచము
ద్ధరణము సెంద నామెయుఁగు ♦ ధర్మములెల్లను బోధసేయుచున్
జరిపెద జీవయాత్ర జని ♦ సార్థకమందఁగ యోగినీక్రియన్.

రఘు—ఛూచితివా మోహానం! ఏకిప్పటికిఁ భ్రాంతిగా మనస్సు సమా

ధానమై యుండవచ్చును. మొదటిలో దాని కించుకే నిష్టముండ వలెఁగాని లేనిచో మనతరమా ?

మోహ—పోనిండు ! ఇష్టముండకున్న నల్పోగిముండలవలె నుండవలసినదే ?

సీత—బాబూ ! నీ కింతదురుసుఁదనమేల ? ఈసమయములోనా దాని మనము నొప్పించుట ? నిన్నిట్టివిషయములలో జోక్యము కలుగఁ జేసికొననిచ్చినమీబాబయ్య ననవలె.

మ॥ అధముల్ కొందఱు మేలొనర్తుమని మిథ్యావేషముల్ పూని ధీనిధులౌ పెద్దలు సెప్ప ధర్మచయముల్ నిందించి నేఁ డంధులై విధవోద్వాహము లొనుగాఁగల శ్రుతి ద్వేషైకధర్మమ్ములన్ బృధివిన్ నిల్పుచునున్నవారు కలిపే్రరేపించెనా ! యేమనన్.

రఘు—నాకంతగా నిష్టమేలేదు. కాని జోగమ్మ పడుచుపిల్లయనియుఁ దగినంతజాగరూకతతో నుండఁగలదో లేదో యనియు నాచిత్తమాందోలాయత్తమై యున్కి నిట్లువచ్చి యడిగితినేకాని వేఱొకటికాదు.

జోగ—బాబయ్యా ! ఈయవస్థలో నాకు దుఃఖోపశమనము చేయుదుమనుపేర నేమేమో బోధలుచేయుచున్నారు. ఇయ్యవి నాకు రుచింపకున్నవన్ననన్ను మన్నింతురుగాక. ఇట్లే లోఁగడ నొకసారి మీయల్లుఁడుగారు జ్వరపీడితులగువేళ తా నొకవేళ ముందుగాఁ జనిపోయినయెడల నన్నుఁ బునర్వివాహము సేసికొని సుఖపడవలసినదని మఱిమఱి చెప్పినారు. కాని బ్రహ్మయ్యగారి వ్యాసములు కవిరాజుగారివ్రాఁతలు పరిశీలించినతరువాత ద్వితీయవివాహముపై నాకుఁ జాలరోఁత పుట్టినది. కాఁబట్టి తమరింక నావిషయమై చింత వదలవలయును.

క॥ చనువు స్వతంత్రితగాని నా
మనసెఱింగించితిని మీకు ♦ మన్నింపఁదగుఁన్
నను నార్యధర్మపథమునఁ
జననిచ్చుట పాడిగాదె? ♦ జనకుల కెందున్.

మోహ—ఓహో! ఎవరిమంత్రాంగమువలననో జోగమ్మ మతిచెడి పలువరించుచున్నది మనయింటికిఁ దఱచుగావచ్చుచున్న శేషమ్మచే నెవరేని నిట్టిబోధలు చేయించి యుండరుకదా!

సీత—నన్నుఁ బ్రత్యక్షముగా ననలేకయా యేమి? పాప మింటికి నా బలవంతమువిూఁద వచ్చుచున్న శేషమ్మ ననుచున్నావు. (తెరవంకఁజూచి) అదె శేషమ్మ వచ్చుచున్నది. ఇంక నీయుపన్యాసము కట్టిపెట్టుము.

మోహ—మీయుపన్యాసములముందర నాయుపన్యాసము లేమి పనికివచ్చును.

రఘు—శుశ్రిషింపక రాగమునఁ బడుచున్నది. కనుపారఁగాంచినతల్లిదండ్రుల మగుమాకంటె నీ వేమి యెక్కువవాఁడవా? తెలిసినవాఁడవా? మామాటయందు గుఱితప్పి యెచ్చుటబడిన నచ్చుట విచక్షణములేక భుజించుచు యథేచ్ఛగా వర్తించుచున్న నీకంటె వినయసంపన్న యగుజోగమ్మయే ముమ్మాటికి నయము.

సీత—మోహనం! తల్లిదండ్రులచాటుననున్న నీ కింతస్వతంత్రత కూడదుసుమీ! పుట్టకపుట్టక నీ వొక్కఁడవే మగశిశువు పుట్టినావని చెప్పి నిన్నెంతో యపురూపముగాఁ బెంచి పెద్దవానిగాఁ జేసినందులకు మామాట కొంచెము పాటించి మెలంగుచుంట శ్రేయస్కరంబని యెఱుంగుము.

(అంత శేషమ్మ ప్రవేశించి సీతమ్మ నుద్దేశించి)

శేష—దొడ్డమ్మా! స్వాములవారివద్దనుండి పత్రికలు వచ్చినవంట. అవి పట్టుకొనియే కాఁబోలు పండితులు శాస్త్రి దీక్షితులతోఁగలిసి మనయింటివాకిట నిల్చియున్నారు. నేను మీావీధిగుమ్మ మెక్కుచుండఁ దమరాక దొడ్డప్పగారితోఁ జెప్పవలసినదని నన్ను బుత్తెంచినారు.

రఘు—శేషమ్మా ! వారి నిక్కడకు దయచేయుమనుము.

(శేషమ్మ వెలుపలి కరుగును. సీతమ్మ తటాలున లోని కరుగును)

[ఇంతట శేషమ్మ, పండితులు మున్నగువారితోఁ గలసి ప్రవేశించును. ఆవచ్చినవారి నుచితాసనములపై రఘునాథరావు చేసైగచేసి కూర్చుండఁజేయును]

రఘు—పండితశేఖరా ! మీాచేతిలోనిలేఖ చూడగా స్వాములవారి పత్రికవలెఁ జూపట్టుచున్నది. అది—

పండి—అవు నీదినమే వచ్చినది. తమసమ్ముఖమున కది విన్నవింప వచ్చినాము.

రఘు—నే నొక్కఁడ నాలించుటకంటె నిపుడే నలువురను రావించినచో నేకముగా నొక్కమాటే యన్నిసంగతులు పరిష్కారమగును.

శాస్త్రి—అట్లేకానిండు.

రఘు—శాస్త్రీ ! మీారే కొంచెము శ్రమతీసికొని శ్రీనివాస తిమ్మాజీరావుపంతుళ్ళను బిల్చుకొనివచ్చిన బాగుండును. ఈలోగా మామోహనము వెళ్ళి సుబ్బారావు నరసింగరాయలను దీసికొని రాఁగలండు.

శాస్త్రి—చిత్తము. (అని యితఁ డొకప్రక్కనుండి మోహన మింకొక ప్రక్కనుండి నిష్క్రమింతురు.)

రఘు—పండితజీ ! పత్రికధోరణి యెట్లున్నది ? ఛాందసముగా నుండదు కదా !

పండి—మీవలెనె నేనును మొదటిలో సంకోచించి యుంటిని. కాని దైవానుగ్రహమువలనఁ బత్రికలోనివ్రాఁతలు ప్రస్తుతకాలోచితముగానే యున్నవని యెఱింగించుట కెంతయు సంతోషించుచున్నాను.

రఘు—మనమతమునకు నట్లయిన ననుకూలముగా నుండుననియే భావింతును.

పండి—భాగ్యము. అట్లే యుండవచ్చును.

రఘు—ఇట్లయిన మనము చరితార్థులము కాఁగలము. అందులోని సంగతులేవో సంగ్రహముగా సెలవిండు.

పండి—చిత్తము. ఇందలిముఖ్యాంశములు రెండు. అవి యేవన బాలవితంతువివాహముకాని ఋతుమతీవివాహముకాని యిందొకటి యామోదింపవచ్చుననియు ద్విజులగువారు విదేశగమనముచేసి వచ్చేసినపుడు వారిని స్వల్పప్రాయశ్చిత్తముతోఁ గడతేర్పవచ్చుననియు—

రఘు—మీయీమాటలఁ బట్టిచూచినఁ జాల జాగ్రత్తగా వ్రాసినట్లు కనుపించుచున్నది. జోగమ్మకుఁ బునర్వివాహము చేయింపవలసినదని మావాఁడు మోహనం మొండిపట్టు పట్టినాఁడు కాని దైవకృపవలన జోగమ్మయే యిష్టపడలేదు.

పండి—పాపము జోగమ్మ యీవిచారమూలమునఁ జాలఁ జిక్కిపోయినది.

తే॥ వయసునను జిన్నదయ్యును • వర్తనమునఁ
బ్రాజ్ఞురాలని విందు మీ•పట్టి జోగ

మసతి తగుశిక్ష నడపెఁ దన్నాత్మకృపను
దల్లి గుణము లబ్బవె ? చూడఁ బిల్లలకును.

జోగ—మాయింటివారిమీఁదఁగలయభిమానమునఁ దమ రిట్లు లగ్గించుచున్నారే కాని మందమతినగు నేనేడ ! పండితప్రశంసకుఁ బాత్రురాలనగుటేడ !

ఉ॥ కాలమహాత్మ్యసంగతిని గానక కొందఱుదుష్టబోధలన్
స్త్రీలును బెక్కుమంది కులశీలములన్ విడి భ్రష్టురాండ్రునై
కాలిరికాని దైవకృపఁ బ్రాజ్ఞులరౌ తమబోంట్లవ్యాసముల్
దాలిమిఁజూచి యీగడియ దాకను నే నెటో నిల్వరించితిన్.

దీక్షి—ఇంతవఱకు నిల్వరించినగుణవతి వగునీ వెల్లకాలము నుచితగతి వర్తింతువని మా నమ్మకము.

శేష—ఇందుకు సందేహము లేదు. భారతవర్షమందు సంభవించినదానికి సార్థకముగా బ్రహ్మచర్యవ్రత మవలంబించి యాధ్యాత్మికజ్ఞానము సంపాదించి తరింపవలసినదని నేనిదే జోగక్కయ్యను హెచ్చరించుచున్నాను.

క॥ అనిబిసెంటమ్మ వివే
కానందస్వామి బ్రహ్మ యాదిప్రముఖుల్
వ్రాసిన వ్రాన్కి సనాతన
మా నార్యుల ధర్మమోలి నభివర్ధిల్లెన్.

దీక్షి—క॥ శేషమ్మచూడఁ జిన్నది
భాషించెడి ధర్మమెఱిఁగి భళి ! యిబ్బంగిన్
భాషించునేర్పుగలదే
యోషారత్నమ్ములందు నొక్కరికైనన్.

[అంత శ్రీనివాస తిమ్మాజిరావు పంతుళ్ళవారును దూషకువిదూషకులును వారివెంబడి మోహన సుబ్బారావు నరసింగరావు గార్లును బ్రవేశించి యుచితాసనముల నలంకరింతురు—తదుపరి శేషమ్మ జోగమ్మలు లోనికి నిష్క్రమింతురు.]

రఘు—పండిజ్జీ! రావలసిన నల్వురు దయచేసినారుగదా! పత్రికాంశము లేవో విశదపఱుపుఁడు.

పండి—(లేచి) సభ్యులారా! లోగడ మనము చేసికొన్న సభానిర్ణయము లామోదన నిమిత్తము స్వాములవారి కంపినసంగతి యందఱెఱింగినదేకదా! దానికి వా రుదారులై స్వాభిప్రాయము నీపత్రికాముఖంబున దయచేసినారు. మీసమ్మతి యిచ్చిరేని యిదే చదివి వినుపించుచున్నాను.

(అందఱు వల్లె యనియందురు)

శ్రీమదాంధ్రబ్రాహ్మణసంఘకార్యదర్శిగానున్నమా ప్రియశిష్యుఁడు చిరంజీవి జనార్దనపండితుల కనేకాశీర్వాదములు చేసివ్రాసిన దేమనగా త॥ నీవు పంపిన యుత్తర మందినది. అందలిసంగతులెల్ల నామూలాగ్రముగాఁ బరిశీలించితిమి. తొల్లింటి పెద్దలచే సంస్థాపింపఁబడినపీఠములందు మీతండ్రితాతలకుబలె మీరును భక్తిగౌరవములుంచి యున్నందుల కెంతయు సంతోషించితిమి. పీఠాధిపతులకును సంఘమునకుంగల పరస్పరసంబంధమును, దానివలనఁ గల్గు లాభంబులును గ్రహింపఁజాలక కొందఱు ప్రబుద్ధులు తత్సంబంధవిచ్ఛిత్తికై విశ్వప్రయత్నములు చేయుచునే యున్నారు. వారొక్కొక్కతఱి విజృంభించి వృథా మమ్ము నిందించుటయుఁగలదు. కాని కాల మొక్కరీతిగాఁ బరిణమించి యుండ దనునమ్మికతో నింతదనుక నూఱడిల్లితిమి. ఆనాఁటి మానసహానమ్మునకు ఫలముగా నేఁడు మీభక్తిపూర్వకమైనయు

త్తరము బడయఁగల్గితిమి. మీతీర్మానము లేవేవి యెంతవఱకు నామోదింపనగునో మాపీఠస్థు లందఱితో నాలోచింపక నిశ్చితాభిప్రాయము నిచ్చుట నియతికాదు. అయినప్పటికిని మీకుతూహలభంగము గల్గునేమో యనియెంచి కొందఱితో యోజించి దేశకాలపాత్రంబులు గమనించి యిట్లు వ్రాయసము కట్టితిమి.

మీతీర్మానములగూర్చి మాయభిప్రాయము చెప్పుటకు ముందుగా సంఘస్థితిగతు లించుక విమర్శింపవలసియున్నది. కావున సావధానమనస్కులరై యవధరింపుఁడు. ఓయార్యమహాజనులారా! సంఘము జీర్ణావస్థలో లేదనియు సంస్కార మవసరము లేదనియు నెవ్వరును జెప్పసాహసింపరు. కాని సంస్కార మెట్లు చేయుట సమంజసమో యనుదానివిషయమై సంస్కర్తలు భిన్నాభిప్రాయములు గలిగియున్నారు. కొందఱు జాతిసాంకర్యమునఁగాని సంఘము వర్థిల్లదని భ్రమించుచున్నారు. ఇందులకై పాశ్చాత్యవేషభాషల నవలంబించుచున్నారు. మఱికొంద ఱుపజాతిసంయోగమును హెచ్చరించుచు సాధ్యమయినంతవఱకు పూర్వాపరాచారములలోనిసదాచారములనే పరిగ్రహించుచున్నారు. మొదటివారు సంస్కృతవిద్యాగంధవిహీను లౌటఁజేసి సనాతనధర్మవిశిష్టము లగుప్రాచీనాచారముల ప్రాశస్త్యమును గ్రహింపఁజాలకున్నారు. దీనంజేసి వీరిచర్చలు వీరిచర్యలు విపరీతములుగాఁ బరిణమించుచున్నవి. ఐనను గాలమహిమవలన భరతఖండములో నక్కడక్కడ వీరిసమాజములు కనఁబడుచున్నవి. ఇందులకుఁ గారణము వీరియసాధారణమయిన చుఱుకుఁదనము పట్టుదలయు నని యెఱుంగునది. ఏవిషయములోను శ్రద్ధవహింపనిమనపండితమండలికంటెఁ గొన్నివిధములఁ బట్టి యీయతినాగరకులె నయముగాఁ గనఁబడుచున్నారు.

క॥ కలి వర్ణాశ్రమధర్మం
బులు విడిచి జను లతిలోభ ♦ మోహాంధకులై
మెలఁగుదురని మన పెద్దలు
వలికిన పల్కులు కనఁబడెఁ ♦ బ్రత్యక్షంబై.

క॥ కలిపెదరో దేశంబులు
నిలిపెదరో దుర్మతములు ♦ నిర్భయవృత్తిన్
దులిపెదరో సత్కర్మము
సలిపెదరో సాధుహింస ♦ సాహసపరులై.

క॥ కుడుతురొ శూద్రులయిండ్లను
నడఁతురొ బుధజనతిలకుల ♦ నాశ్రితజనులన్
విడుతురొ విదేశజులచేఁ
గడతురొ దుష్కార్యములకుఁ ♦ గంటకవృత్తిన్.

క॥ చెప్పెదరో వెడసాక్ష్యము
దప్పెదరో యిచ్చెదమని ♦ ధనలోభమునన్
గుప్పెదరో వర్తకులను
మప్పెదరో స్వైరవృత్తి ♦ మగువలకెందున్.

క॥ నిర్జింతురొ ధార్మికులను
వర్జింతురొ స్వకులవృత్తిఁ ♦ బరదేశములం
దార్జింతురొ నీచతను వి
సర్జింతురొ నాస్తికాళి ♦ చందమున హరిన్.

ఈపై విషయములు వర్తమానకాలమునందు నచ్చుగుద్దినట్లు ప్రవర్తి ల్లుచుంట యటుండ మరిరెండువిశేషములు కాన నయ్యెడి. అవి యెవ్వియనిన?

ఉ॥ స్వైరిణులైన వేశ్యల వి♦చారము సేయక కొంతమంది సం
సారులఁ జేయఁజూచెదరు ♦ సంఘ మిలన్ మఱిగొమ్ములేనికా
సారమువోలె గట్టుతెగి ♦ స్రగ్గదె! యేలన బేలలైన సం
సారవధూటులన్ జెఱుప ♦ సాగరె? మత్తతధూర్త శేఖరుల్.

చ॥ తమగతిఁ దామెఱుంగకయె ♦ తక్కువజాతుల నుద్ధరింతు మం
చు మమత వారితోఁ గలయు♦చున్ భుజియింతురు కొంద ఱంతమా
త్రమునను గార్యకారియొకొ? ♦ భ్రష్టులు తా మొగినొటగాక పం
చములను బ్రోవఁ జూచిన నొ ♦ సంగవలెన్ దినఁ గట్ట వారికిన్.

ఇట్టి పల్లోకలంబడి యతినాగరకులు చేయవలసిన సంస్కారము చేయక పరిభ్రమించుటఁ జేసి వీరివ్రాఁతలు చేఁతలు క్రమక్రమముగా ఖండింపఁబడుచున్నవి. ఈయతినాగరకులు తమసర్వజ్ఞత్వము విడిచి వెనుకకు రెండడుగులును మనలోనిఛాందసులు తమ మూఢత్వమువిడిచి ముందునకు మూఁడడుగులును నడచి చేయి చేయిఁ గలిపినంగాని మనసంఘ మభివృద్ధియగుట దుష్కరము. తొల్లింటిపీఠాధిపతుల కుండినఁ దటిరాజావలంబనముగాని విద్వజ్జనావలంబనముగాని మాకు లేదు. దానివలననే మావిధ్యుక్తధర్మములను విడుచుకొని సంఘమునందు నుదాసీనభావము పూనియుంటిమి. ఐనప్పటికి సంఘమందు నెందుఁ జూచిన మా కుంగలపల్కుబడి రాఁగాజులకైనను లేనిమాట వాస్తవము. కావుననే మమ్ము ధిక్కరించి సంఘసంస్కారము చేయఁదలఁకొన్న యతినాగరకులు భగ్నప్రయత్నులగుచుంట తటస్థించుచున్నది. కాఁబట్టి యింకమీఁదట సంఘమునందలి లోపంబులు సంస్కరించి ఋజుగతి వర్తింపఁజేయుబాధ్యత మాయందేమి యంతకంటె నిశ్చయముగా మీబోటిపండితులయందేమి ప్రస్తుతము

నిల్చియున్నది. ఇద్దానికి మీపురజనులుచేయుచున్న పూన్కి శంఖస్థాపనముగాఁ బరిణమించుననుటకు సందియములేదు. ఇందులకు మాపీఠస్థులెల్లరు క్రమముగా సహకారులుకాఁ గలరని మావిశ్వాసము. ఇందువిషయమయి శక్తివంచనలేకుం డ మేము పాటుపడ నిశ్చయించుకొన్నాము. మఱియు మీయు ద్యమ మచిరకాలములో నభివృద్ధిగాంచి సంఘమునకేమి తన్మూలమున దేశమునకేమి విశేషలాభకారిగా నుండఁగలందు లకు సర్వేశ్వరుని సదా ప్రార్థించుచున్నాము.

ఇంక మీతీర్మానము లామోదించుటలో నొక్కింత క్లుప్తము గాఁ జర్చింపవలసియున్నది ;— 2, 4, 6, 7 తీర్మానములు శాస్త్రవిరోధమును లోకవిరోధమును లేమింజేసి చర్చలేకయె యామోదించుచున్నాము. (3) తీర్మానము విదేశగమనవిషయ మయి యున్నది. విదేశయాత్రాపరులు తమబంధువుల సమ క్షమునఁ దాము మద్యమాంసాదులు స్వీకరింపలేదని ప్రమాణ ముఁజేసి తదుపరి మ్లేచ్ఛసంపర్కదోషపరిహారార్థముగా నొక్కింత శుద్ధిసంస్కారముఁజేసికొని సంఘములోఁ గలియవచ్చును. (1) తీర్మానము బాలవితంతువులవిషయమయి యున్నది. ఇందు ఋతుమతు లగువితంతువులు చేరియున్నారో లేదో సం దిగ్ధముగా నున్నది. బాలవితంతువులకు వివాహముల కొ డంబడుటకంటె రజస్వలానంతరమునఁ దరుణులకుఁ బరిణయంబు నకు ననుజ్ఞయొసంగుటయె కొన్నివిధముల యుక్తమని తోఁచు చున్నది. కాని కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రిలు కాంచీపురంబు నజరిగినదక్షిణభారతమండలసభలో యువతీవివాహఖండనముజేసి విజయము గొన్నట్లు వినుచున్నాము. ఈతఁడు వ్రాసినవ్యా సములో:—

పరాశర—శ్లో॥ ప్రాప్తేషు ద్వాదశేవర్షే యఃకన్యాం నప్రయచ్ఛతి
మాసిమాసి రజస్తస్యాః పిబంతి పితరోనిశం ॥

బృహస్పతి—శ్లో॥ గౌరీం దదన్నాకపృష్ఠం వైకుంఠం రోహిణీందదత్
కన్యాం దదత్ బ్రహ్మలోకం రౌరవంతు రజస్వలాం ॥

ఇత్యాదిస్మృతిసూక్తములను దీసికొని ఋతిమతీవివాహములు నిరసించియుండనోవు. ఐనను

శ్లో॥ త్రీణివర్షాణ్యుదీక్షేత కుమారీ ఋతుమతీసతి
ఊర్ధ్వంతుకాలాదేతస్మాత్ విందేతసదృశంపతిం.

అని మనువు చెప్పియున్నాఁడు. కాఁబట్టి ఋతుమతియయినకన్యకు యథాగతి వివాహముచేయుట యుక్తము. రజస్వల యగుకన్యక షోడశాబ్దములు పూర్తియగువఱకుఁ దరుణియనియు, తదుపరి యువతియనియు విబుధగణంబు పరిగణించును. కాఁబట్టి దశవర్షములు మొదలుకొని షోడశాబ్దంబులు దాఁటకుండఁజూచి జనకులే కన్యకలకు వివాహములు చేయుచుండుట క్షేమంకరము. స్వయంవరవివాహములు క్షత్రియులకె చెల్లెడివిగాని బ్రాహ్మణులకు నయ్యవి పాటింపరాదు. ఏలన ఘోషాపద్ధతిలేనిబ్రాహ్మణస్త్రీల కిట్టివివాహములవలన స్వతంత్రత హెచ్చి స్వైరిణులయి నశింతురు. తమకుఁ దామే పతుల నెంచుకొని వరించుట షొసంగనేని కులశీలాదులు గణింపక కేవలకామపరతంత్రులయి యిచ్ఛవచ్చినవారిని జెట్టవట్టి శాశ్వతసుఖంబులకు వెలియగుదురు. కాఁబట్టి పదారేండ్లు దాఁటకమునుపే పడుచులకుఁ బెండ్లిండ్లు కావించుట మంచిది. ఇందులకు నంగీకరింపనినాఁడు రజస్వలగానిబాలవితంతువులకైనను బునిర్వివాహము చేయుటకు సమ్మతింపవలసియున్నది. ఇప్పట్ల నొక్కవిషయము గమనింప

వలసియున్నది. వితంతువులసంఖ్యాభివృద్ధికిఁ గారణమయిన యపరవయస్కులగువృద్ధులవివాహములు ఖండితముగాఁ గట్టి పెట్టింపవలయును. ఇట్లు చేయఁగలిగితిమేని వితంతువులసంఖ్య నానాఁటికి సన్నగిల్లును. వధూవరులజాతకములకుఁ బరస్పరమైత్రియున్నను లేకున్నను సరే విచారింపక యిటీవల పెక్కురు తమబోట్టెలకు వివాహముచేయుచు వారి నధోగతిపాలు చేయుచున్నారు.

ఉ॥ చూడక జాతకంబులను ♦ జూడక సత్కులసంప్రదాయముల్
చూడక యీడుజోడులను ♦ జూడక వావియు వర్తనంబులన్
బాడిఁదొరంగి లోభమునఁ ♦ బైకముగైకొని పెండ్లిచేయుటల్
కూడునె ? శిష్టకోటి కను ♦ కూలతఁ గాంచునె ? తద్వివాహముల్.

మరియు మీరు గమనింపవలసిన విషయములు కొన్ని గలవు:—

1. సంధ్యావందనము సాధ్యమైనంతవఱకు సక్రమముగా జరుపుకొనవలెను. దానికిఁ దీరుబడిలేనిలౌకికశిఖామణులు గాయిత్రిమంత్రమైనను సకాలమునఁ బునశ్చరణము చేయుచుండవలెను.

2. అబ్రాహ్మణులతోఁ గలసి విందు లారగించుటయు, నారోగ్యభాగ్యభంగకరములగు సోడాలు మొదలుగాఁగల పానీయములను బాజారుభక్ష్యములను గ్రహించుటయుఁ గట్టిపెట్టవలెను.

3. జాతాశుచి మృతాశుచి వచ్చినపుడు వానిని యథాప్రకారము పాటించుటేకాక వీధిలోనికివెళ్ళి వచ్చినబట్టల నిండ్లలోఁ గల్పుకొనకుండునది.

4. మేనటికములకంటె దూష్యమైన యెదిరిమేనటికములను, వానికంటె దూష్యమైన కుండమార్పులును, వానికంటె దూష్యమైన

మేనకోడండ్రితోడి పెండ్లింప్లును మఱియు నిట్టిశాస్త్రనిషేధవివాహములు కట్టిపెట్టవలెను.

5. సంఘమునకు మూలమట్టమగు మనకాంతలకుఁ బాశ్చాత్య స్త్రీరత్నములకుఁబోలె నతిస్వేచ్ఛలఁ జవిచూపకుండ సంస్కృతభాష చెప్పించి యాధ్యాత్మికవిద్యలందు సభినివేశంబు గల్గించి వారిని సుశీలలను జేయవలెను.

చ॥ స్వమతమునన్ స్వజాతిని స్వ♦బంధులపై నభిమానముండుటే
క్రమమగు సద్గృహస్థునకుఁ ♦ గావున మీరిదిపాటిచేసి సం
ఘమునకు నెందు లాభమగు♦కార్యములన్ బొనరించుచున్ సదా
శమదమసత్యశౌచగుణ ♦ సంగతులై చరియింపగావలెన్.

క॥ విడరా దిలగాయితిగ్రన్
విడరా దలరాజయోగ ♦ విశ్రుతనియతుల్
విడరాదు విష్ణుపూజలు
విడరాదు సుధర్మచింత ♦ విప్రులకెందున్.

ఈ నాచెప్పినసంగతులందు గుణముగ్రహించి వర్తింతురేని మీరు చరితార్థులు కాఁగలరు.

విజయవాడ ఆనందనామసం॥ ఆశ్వీయుజ శుద్ధ దశమీజయవారము	ఇట్లు ఎఱుకపఱచు, బోధానందస్వాములు.

(పండితులుచదివి కూర్చుండును)

శ్రీని—స్వాములవారి పత్రతిలోనివ్రాతలు చాల సరసముగానున్నవి.

సుబ్బ—సెంచి చేటభారతము వ్రాసినారనియేనా? సరసముగానున్నదని సెలవిచ్చినారు.

నర—ఈప్రాంతలు మాకంత తృప్తికరముగా లేవు.

శాస్త్రి—మీ కేదిమాత్రము తృప్తికరముగా నుండును? ఇది లేకుంటకు.

దీక్షి—ప్రాయశ్చిత్తములమాట తలపెట్టుకున్న వీరి కొక్కింత తృప్తికరముగా నుండెడిదేమో!

సుబ్బ—ఔ నదినిశ్చయమే. మనము లోఁగడఁ జర్చించుకొన్నయంశములకంటె నిందేమివిశేష మున్నది?

పండి—ఉన్న దేదోయున్నది? ఇప్పుడది చర్చింపఁబనిలేదు. తిమ్మాజిరావుపంతులగారి విషయమై స్వాములవారి సెలవుప్రకారము జరిగించుటే నామతము.

నర—విదేశసంచారులు పంక్తిబాహ్యులనియు, వారిని సంఘములోఁ గల్పుకొనఁ గూడదనియు, నిరోధించిన పెద్దలే యిప్పుడు కొంతవఱకు మెత్తఁబడి స్వల్పనిష్కృతితో వారిని గడతేర్చుచున్నందులకు నెంతయు సంతోషము. ఇట్లనిచెప్పి యెవ్వరైనను మాకినను సరే నేనుమాత్రము ప్రాయశ్చిత్తమనుపేరను దుదకు సాలగ్రామ తీర్థమైనను గ్రహింపను.

శాస్త్రి—రఘునాథరావుగారు ప్రథమమునుండి మధ్యస్థులుగా నున్నారు. కావున వారు సెలవిచ్చునట్లు మన మందఱము వినుకొంట ధర్మము.

శ్రీని—అందులకు నేనును సమ్మతించుచున్నాను.

రఘు—వైదికు లొకమెట్టు దిగినప్పుడు మన లౌకికులు కూడ నొకమెట్టుదిగి నిష్కృతి యాటయే నియతి; కానినాఁడు, మనసంఘము చీలికలు కావలసివచ్చును. ప్రస్తుతకాలమానంబులఁబట్టి లేనిపోని కక్షలు కల్పించుకొనక యెల్లర మేకమతస్థులమై చరించుట శ్రేయస్కరవ

తిమ్మా—నల్వురు నడచినదే దారి. కాఁబట్టి వకీలుగారి యభిప్రాయ ము చొప్పున నడచుకొంటకు సంసిద్ధుఁడనుగా నున్నాను.

సుబ్బ—పెద్ద లేదాటి నడతురో పిన్న లాదారినె పట్టుట లోకసమాజ ము. అయినను నరసింగరావుతోఁ పాటు—

రఘు—నరసింగరావు మాటవాసికి నట్లు నుడివినాఁడు. కాని నిజముగా వీని బావగారిని దిరస్కరించి పెడదారి పెట్టఁగలఁడా?

శ్రీని—అందఱు నిదివఱకే యొడంబడినదాని కింతవృథాచర్చ పెంచు టెందులకు?

నర—సరే! మీ యందఱిమాట ద్రోసివేసి రొష్టుపొందవలెనని నాకు లేదు.

పండి—అన్నా! ఇంతసేపటి కందఱు సమ్మతించినారు. ఏదైన మఱు చటి సంవత్సరము రాజమహేంద్రవరములో సభ జరిగింపవలసి నదని తత్పొరులు కొందఱు కోరుచున్నారు. మీ కెల్లరకు ని య్యది సమ్మతమేనా?

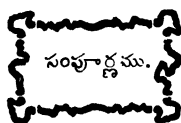
రఘు—నేనీవిషయము చెప్పవలెననియె యనుకొనుచున్నాను. నాకును గొందఱు రాజమహేంద్రవు ప్లీడరు లుత్తరములు వ్రాసినారు. కావునఁ బండితుల తీర్మానము నేను బలపఱుచుచున్నాను. ఇంక నేఁ జెప్పవలసిన దేమియులేదు.

(తక్కిన యందఱు వల్లెయందురు.)

పండి శా॥ గోవేదద్విజరక్షణార్థమునకై ♦ గోవిందుఁ డీధాత్రిలో
నావిర్భావము చెందెనో యన స్వధ ♦ ర్మాసక్తి వర్ధిల్లెడిన్
దైవీసంపదుపేతులౌ ఘనుల య ♦ త్యంత ప్రియత్నంబులన్
దైవారున్ మనకర్మభూమి పునరు ♦ ద్యద్వైభవస్థానమై.

భరతవాక్యము మంగళమహాశ్రీవృత్తము.

భూజములు సస్యములు - పూర్వమటు పుష్కలతఁ
బూచి ఫలియించునటు లెట్లున్
రాజనము లల్లమను - మార్గమునుదప్పక స
మంజసగతిన్ జెలగునట్లున్
రాజులగువారు ప్రజ - ద్రవ్యమునుముచ్చిలక
రక్షణమొనర్చు నటులెందున్
గోజపడకుండునటు - గోద్విజులు భక్తులును
గూర్మిమెయిఁ జూడుము రమేశా.

Scape & Co., Printers, etc., Coçanada—1914.

ఒకచిన్న విన్నపము.

చదువరులారా! సాధ్యమైనవఱకు నీపుస్తకము తప్పులు పడకుండ నచ్చువేయిం చవలెనని ప్రయత్నించితిని. కాని నేననుకొన్న యేర్పాటులు జరగనందున యథాప్రకారముగా శుద్ధపత్రిక తయారుచేయవలసి వచ్చినది. కావున నాయందు నభిమానముంచి గ్రంథము స్వీకరించెడివారు నిదిగువ వ్రాయఁబడిన ప్రకారము ముందుగా నాయాతావులంబడిన దోషంబులఁ జక్కఁజేసికొనియే తత్పఠనకుఁ బ్రారంభింతురుగాక. పద మధ్యమునంగల యరసున్న లంతఁగాఁ బాటించుటలేదు. గా॥ జ॥

శుద్ధపత్రి.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	12	ప్రతి	ప్రతిఁ
2	17	యూస్తన్	యూస్థన్
3	23	కయిష్టము	కనిష్టము
5	9	జగదిద్ధము	జగదీద్యము
5	14	నోయణ	నోరిణ
12	19	విధియించివారు	విధియింపరైరి
15	5	జెప్పుచు	దెప్పుచు
21	16	యాదినముల	యాదిముల
	21	మొంచఁబోను	రొంచఁబోకు
	24	విమానములుండు	విమానములుండె
	25	మంత్రిములుండు	మంత్రిములుండె
23	1	సములంఘీభవులను	సతులునంఘీభవులఁ
	2	బ్రానుకులెల్ల	బ్రదుకులకట!
24	24	వంచించినఁ	వచించినఁ
25	12	అసాధ్యరాలవోలె	అసాధ్యురాలవోలె
	13	యుపాచారము	యుపచారము
27	11	యథేక్షింపుము	యథిక్షేపింపుము
28	19	వాకట	వాకిట
29	20	ప్రకాశముగా	(ప్రకాశముగా)
37	4	నేటి	నేటి
	13	యేరాది	యేడాది
36	17	వత్తువేమొ	వత్తురేమొ
40	8	పారి	దూప

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
41	2	హాల్యామన్	హ్వాఖ్యామన్
	20	మూక భాషము	మూకీభాషము
45	14	వైరిణులకు	స్వైరిణులకు
46	10	అశ్వాలంభం	అశ్వాలంబం
		గవాలంభం	గవాలంబం
	11	సుతోత్పతిః	సుతోత్పత్తిః
		విసర్జయేత్	విసర్జయేత్
	15	వామకళాచారాదులు	వామకౌళాచారాదులు
51	11	బ్రిహ్మమతము	బ్రహ్మోమతము
	22	కేవలసములను	కేవలసములును
		పరమహంస	బరమహంస
52	2	చింతింపగన్	చింతింపంగన్
	6	బుద్ధినరయా	బుద్ధినరయ.
55	11	జాతిబేధ	జాతిభేద
	15	ఘటంభిత్వాః	ఘటంభిత్వా
		పటంభిత్వా	పటంఛిత్వా
	16	కృత్వాదా	కృత్వాసా
	17	కేనాపిపాయేవా	కేనాప్యుపాయేన
	20	త్యదించి	త్యజించి
57	7	పుట్టరుపుట్ట	పృథ్వినిబుట్ట
	28	గల్పింపగ	గల్పింపంగ
58	6	వింతులు	వింతలు
	20	మద్యమాసంబు	మద్యమాంసంబు
59	20	మెక్కడె	మెక్కుడు
60	19	నిష్క్రమించును	నిష్క్రమింతురు
62	15	దిలకము	దొడవులు
	16	తలకదు	తలఁకెద
		గొరుకుదురని	గొరుగుదురని
69	17	నలుని	భీముని
	19	తిలకింపము	తిలకింపుము
70	18	పద్వాజాల	సద్ద్వాజాల
73	7	పితృభర్త	పితృభర్తృ
74	6	బుష్పాతులు	పుష్పాత్తు
75	28	తెలిసితెలియని	తెలిసియుఁదెలియని

పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
25	గెళిగొట్టు	గెలుఁగొట్టు
13	పెట్టకము	పెట్టకుము
	కొందరి	కొందఱు
14	మూడుసా	మూడుసార్లు
16	కాపగము	కాపురము
22—23	యయపేక్షించు	యపేక్షించు
3	నీకుఁతొందర	నీకుఁదొందర
21	దారపుకాం	దారుపుకాం
13	జేరియు	జేరిచి
4	కొనియాడ	ఁగొనియాడ
1	త్రిమూర్తులు	త్రిమూర్తులవలె
11	పంచస్వాపుత్సు	పంచస్వ్యాపత్సు
	విధేయతే	విధియతే
13	యోమానవా	యేమానవా
24	సంఘస్వృధ్ధి	సంఖ్యావృధ్ధి
18	పళ్ళంతి	పళ్యంతి
21	కానయిది	కానియిది
18	విసర్గలను	విభక్తులను
11	వ్యక్తాస్యక్త	వ్యక్తావ్యక్త
15	అశ్వాలంభం	అశ్వాలంబం
	గవాలంభం	గవాలంబం
16	దేవరాళ్ళ	దేవరాచ్చ
23	సోపగ్లేర్పింగ్సు	సోపగ్లేదరింగ్సు
22	జాలయిడుములు	జాలనిడుములు
4	వేకంటేళముపై	వేంకటేశముపై
1	పాప్తేశు	ప్రాప్తేషు
9	ఏదైన— ములుచటి	ఏదైనను దరచకున్న సారము బయలదేఱును—(అనియాగి) సభ్యులారా! ఇటువలెనే ములుచటి.

భరతఖండప్రశంస.

(పంచరత్నములు)

శ్లో॥ త్రింశత్కోటిజనాలయాం క్షితివరే ♦ గాంభీర్యపారసంపద్యుతాం
ప్రాణాధారసమస్తసస్యభరితాం ♦ సౌశ్రేష్ఠ్యసామ్యాన్వితాం
నానాగోమహిషీష్టరత్నకలితాం ♦ భోగార్థసంవర్ధినీం
వందే భారతమాతరం సకలభూ ♦ భాగైకసంశోభినీం॥

శ్లో॥ వార్ధిప్రాంత్యసమేదినీం హిమనగ ♦ ప్రాకారసంరక్షితాం
గంగాసింధుసరస్వతీ ముఖనదీ ♦ స్తోమానుపూతావనీం
కాశ్మీరద్రవిడాంధ్రఘూర్జరమహా ♦ రాష్ట్రాదిదేశాశ్రయాం
వందే భారతమాతరం సకలభూ ♦ భాగైకసంశోభినీం॥

శ్లో॥ ఢిల్లీబొంబయికాశిపట్టణ ముఖ ♦ ప్రాసాదవిభ్రాజితాం
శశ్వచ్ఛందనముఖ్యవృక్షలసితాం ♦ ధాన్యాదిసస్యాన్వితాం
నానాచిత్రవిచిత్రయంత్రకలితాం ♦ విద్యాలయోద్భాసితాం
వందే భారతమాతరం సకలభూ ♦ భాగైకసంశోభినీం॥

శ్లో॥ గాఢదారిద్ర్యవిపక్షవిప్రమహితాం ♦ వర్ణాశ్రమస్థాపికాం
వేదవ్యాసముఖార్యరత్నజననీం ♦ విజ్ఞానదీపాంకురాం
శ్రీకృష్ణాంఘ్రిసరోజచిహ్నలసితాం ♦ సత్యవ్రతైర్దీపితాం
వందే భారతమాతరం సకలభూ ♦ భాగైకసంశోభినీం॥

శ్లో॥ ప్రస్థానత్రయవిశ్రుతోత్తమ మహా ♦ విద్వత్ప్రకాండోజ్జ్వలాం
తర్కవ్యాకరణాదిశాస్త్రనిలయాం ♦ వేదాంతవిద్యానిధిం
శ్రీరంగాదికదివ్యదేశమహితాం ♦ యజ్ఞాదికర్మాంచితాం
వందే భారతమాతరం సకలభూ ♦ భాగైకసంశోభినీం॥

ఈ నాచెప్పినశ్లోకములు 1906 వ సం॥రం మున భగవద్గీతాపరీక్షలోఁ కృతార్థులగు విద్యార్థులకు బహుమతులొసంగుటకుఁగాను, మ॥ న్యాయపతి సుబ్బారావుపంతులుగారి యాజమాన్యముక్రింద జరిగినసభలోఁ జదవఁబడినవి.

గాదె శ్రీ జగన్నాథస్వామి.

ప్రకటన.

అమ్మకమునకు సిద్ధముగానున్న గ్రంథములు.

1. ఆంధ్రముకుందమాల:—ఇందలి పద్యములు మూలశ్లోకముల ననుసరించి సరసముగా రచింపఁబడినవి. ఇందు మూలశ్లోకములు టీకతోను గాక భారతఖండముగ్న శ్లోకములు మున్నగునవి చేర్పఁబడినవి. హిందూపత్రికలోఁగూడ ఖ్యాతి ప్రకటింపఁబడుటవలన దీనిగూర్చి వ్రాయనక్కఱలేదు. [వెల 4 అణాలు]

2. జార్జిచక్రవర్తి పద్యములు:—ఇందలి పద్యములు ప్రాసగర్భితముగాను ధారాళముగా నుండును. పద్యముల క్రిందటిపుటలలో ఇంగ్లీషు తర్జుమాకూడ చేర్పఁబడినది [వెల 2 అణాలు]

3. రాసభవిలాసము:—ఈ సఫ్ఫేబిలుకథల ననుసరించి కాకవులఁగూర్చి చమత్కారముగా వ్రాయఁబడినది. పద్యములు నవ్యశైలి గలపాట చేసి పాఠశాలలకు నుపయోగముగా నుండునని కాలేజీటీచర్లు సదభిప్రాయము దయచేసి యున్నారు. [వెల 3 అణాలు]

4. వేంకటేశ్వరవిజ్ఞప్తి:—ఒక అపూర్వశతకము. జానకీశతకము పోలియుండునని పెద్దలభిప్రాయము. ఇందు సూర్యచంద్రనక్షత్రావళి, పూరి శ్రీజగన్నాథ పద్యములు పొందుపఱుపఁబడినవి. [వెల 2½ అణాలు]

5. సంస్కారనాటకము:—ఇది యేడంకములుగల యపూర్వనాటకము. ఇందు సంఘసంస్కారవిషయికచర్చ చేయఁబడి విదేశగమనము, బాలవితంతువివాహము, ఋతుమతీవివాహము మున్నగునవి చక్కఁగా వివరింపఁబడినవి. ఇందలి పద్యముల స్వారస్యము శైలిమార్దవము శ్లాఘాపాత్రముగా నుండు నని సజ్జనులు చెప్పుదురు. [వెల రూ. 0.12.0]

అచ్చునకు సిద్ధముగానున్న గ్రంథములు.

1. రాజభక్తిగీతావళి 2. అస్తమయము నవల (కర్ణాటకరాజ్యసమాప్తి కథ) 3. ఉత్తరరాఘవనాటకము 4. శివాజీపట్టాభిషేకము (ప్రతాపరుద్రీయనాటకముఁబోలియుండును.) 5. రంగనాయకీశతకము.

పైవిలాసము

ఆంధ్రకల్పకనిలయకార్యదర్శి,

టెక్కలి (గంజాంజిల్లా.)